

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

N.T. O‘RMONOV, A.N. XAMZAYEV

**O‘ZBEKISTONDA MULKIY
ISLOHOTLAR NAZARIYASI VA
AMALIYOTI**

*O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi huzuridagi
Muvofiqlashtiruvchi kengash tomonidan 5231900-korporativ boshqaruv bakalavriat
ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalar uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya
etilgan*

TOSHKENT – «IQTISODIYOT» – 2019

UO‘K: 238 (156.64.72)
KBK 68.406.3
K 93
Yo-15

O‘rmonov N.T., Xamzayev A.N. O‘zbekistonda mulkiy islohotlar nazariyasi va amaliyoti. O‘quv qo‘llanma. - T.: «IQTISODIYOT», 2019. - 173 bet.

O‘quv qo‘llanma mazkur fan bo‘yicha ma’ruza mavzularininig tayanch konspekti, mustaqil ta’limga oid topshiriqlar, oraliq nazoratga oid o‘quv loyihalarining namunaviy mavzulari, yakuniy nazoratga oid namunaviy savollar va topshiriqlar, har bir mavzu bo‘yicha talabalarning mustaqil ishlashi uchun zarur bo‘lgan adabiyotlar ro‘yxatini hamda glossariylarni o‘z ichiga olgan bo‘lib u 5231-900-korporativ boshqaruv bakalavriat ta’lim yo‘nalishining “O‘zbekistonda mulkiy islohotlar nazariyasi va amaliyoti” fanidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etiladi.

В учебное пособие представлен базовый обзор темы лекций по этому предмету, задания для самостоятельного обучения, примерные темы учебного плана для промежуточного контроля, примерные вопросы и задания для итогового контроля, студенты Включает список литературы и глоссариев, которые требуются для самостоятельной работы, и рекомендуется в качестве учебника по «Теория и практика реформы собственности в Узбекистане» в рамках корпоративного бакалавриата 5231900.

The manual provides a basic overview of the topic of lectures on this subject, tasks for self-study, sample topics of the curriculum for intermediate control, sample questions and tasks for final control, students Includes a list of literature and glossaries that are required for independent work, and is recommended as textbook on “Theory and practice of property reform in Uzbekistan” within the framework of corporate undergraduate 5231900.

Taqrizchilar: 1. TDTU “Korporativ boshqaruv” kafedrası i.f.n.,dots. R.Xusainov
2. TDIU “Korporativ boshqaruv” kafedrası mudiri i.f.n.,dots.
M.G. Umarhodjayeva

ISBN: 978-9943-05-691-6

UO‘K: 238 (156.64.72)
KBK 68.406.3
K 93
Yo-15

© «IQTISODIYOT», 2019.
© N.T. O‘rmonov, A.N. Xamzayev, 2019

MUNDARIJA

KIRISH.....	7
1-bob. FANNI O‘RGANISH XUSUSIYATLARI	9
1.1. Fanning o‘rganishdagi maqsad va vazifalarning belgilanishi.	9
1.2. Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalarning iqtisodiy-nazariy tavsifi	10
1.3. Mulkiy munosabatlarning institutsional tavsifi.	14
1.4. O‘zbekistonda intellektual mulk himoyasining kafolatlanishi.	14
2-bob. MULKIY ISLOHOTLAR AMALIYOTIDAGI USUL VA USLUBLAR	20
2.1. Mulkiy islohotlar yo‘nalishlarining guruhlanishi.	20
2.2. Xususiylashtirish usullari va bosqichlari.	24
2.3. Harakatlar strategiyasida mulkiy islohotlarning rivojlantirilishi	28
2.4. Turli mulkchilik usullarida bo‘lgan ayrim korxonalaridagi uzoq muddatli taxliliy ishlar.	31
3-bob. MULKIY ISLOHOTLARNING MILLIY MODELI VA YANGI ASR STRATEGIYASI	34
3.1. Davlat mulki yakkahokimligiga barham berishning milliy xususiyatlari.	34
3.2. O‘tish davri tavsifi va uning milliy xususiyatlari	37
3.3. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari	39
3.4. Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar	41
4-bob. O‘ZBEKISTONDA XUSUSIYLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATI	45
4.1. Davlat mulki obyektlarini guruhlashdagi xususiyatlar (PQ-2200).	45
4.2. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirishni soddalashtirish.	47
4.3. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi to‘g‘risidagi nizomlar-VM-279-06.10.2014	51
4.4. Xususiylashtirishning bosqichma-bosqichliligi, uzviyligi.	53

	Vaucherlashtirishdan voz kechish zaruriyati	
5-bob.	KO‘P UKLADLI IQTISODIYOTNI TASHKILIY-HUQUQIY VA BOSHQARUV SHAKLLARI	57
5.1.	Davlat, davlat ulushi bo‘lgan va unitar korxonalar tavsifi	59
5.2.	Xususiylashtirish subektlari tavsifi	61
5.3.	Qishloq xo‘jaligidagi tadbirkorlik subektlari tavsifi	62
5.4.	Nodavlat notijorat tashkilotlar tavsifi	64
6-bob.	MULKIY ISLOHOTLARDA BIRJA FOLIYATINING O‘RNI	67
6.1.	Birja faoliyati va qimmatli qog‘ozlar bozorining institutsional asoslari	67
6.2.	Davlat (dxarid.uzex.uz) buyurtmasi , davlat va korporativ xaridlarni tashkil etish va o‘tkazish (VM-166- 11.06. 2013).	70
6.3.	O‘zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi (uzex.uz) faoliyati tavsifi.	72
6.4.	«Toshkent» Respublika fond birjasi Aksiyadorlik jamiyati faoliyati (http://www.uzse.uz/). (№ PQ–1727-19.03.2012)	73
6.5.	“Qimmatli qog‘ozlarning markaziy depozitariysi” davlat korxonasi faoliyati tavsifi.	77
7-bob.	O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO‘CHMAS MULK OBYEKTLARINI TASNIFLASH	81
7.1.	Tijorat maqsadlarida foydalanilayotgan ko‘chmas mulk obyektlari	81
7.2.	Ijtimoiy soha ko‘chmas mulk obyektlari va ulardan foydalanish	85
7.3.	Davlat tassarufidagi ko‘chmas mulkni boshqarish tizimi	86
7.4.	Ko‘chmas mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish tajribasi	87
8-bob.	XUSUSIY MULKNI HIMOYA QILISH VA MULKDORLARNING KAFOLATLARI	88
8.1.	Mulkiy munosabatlarni takomillashtirishda davlatning o‘rni.	88
8.2.	Milliy iqtisodiyotda xususiylashtirish mulk salmog‘i dinamikasidagi tendensiyalar.	90
8.3.	O‘rta mulkdorlar qatlamining shakllanishi va rivojlanishi.	90
8.4.	Xususiylashtirish mulkni himoya qilishning institutsional asoslari.	91

8.5.	Xususiy mulkni himoya qilish usullari.	92
8.6.	Mulkdorlarning kafolatlari	94
9-bob.	MULKIY ISLOHOTLAR BOSQICHLARIDAGI VAKOLATLI ORGANLAR TAVSIFI	96
9.1.	Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil qilinishi.	96
9.2.	O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi huzuridagi monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish qo'mitasi.	97
9.3.	O'zbekiston Respublikasi monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi faoliyati.	99
9.4	Mulkiy islohotlar bosqichlaridagi vakolatli organlar faoliyatining takomillashuvi.	99
10-bob.	DAVLAT MULKIDAN SAMARALI FOYDALANISH	101
10.1.	Davlat aktivlarini boshqarish markazi faoliyatining tashkil etilishi.	101
10.2.	Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish.	103
10.3.	Davlat unitar korxonalari.	104
10.4.	Mulkni davlat organlariga va boshqa tashkilotlarga bepul o'tkazish.	106
10.5.	Xususiylashtirilgan korxonalarning ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish vakolati.	107
11-bob.	DAVLAT MULKI OBYEKTLARINI XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONINI JADALLASHTIRISH	109
11.1.	Davlat korxonalari va muassasalarini xo'jalik jamiyatlariga aylantirishning takomillashtirilishi	109
11.2.	Davlat aksiyalari va ulushlarini sotishning takomillashtirilishi	110
11.3.	Davlat ko'chmas mulk obyektlarini sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning qabul qilinishi	111
11.4.	Tender savdolarini o'tkazishning takomillashtirilishi	112
11.5.	Xaridorlar tomonidan tanlov va ochiq savdolardagi oldi-sotdi shartnomalari bajarilishi nazorati	113

12-bob. KO`CHMAS MULKNI BAHOLASH VA RIELTORLIK FAOLIYATINING INSTITUTIONAL ASOSLARI	116
12.1. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari va huquqiy – me'yoriy asoslari.	116
12.2. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari	119
12.3. Rieltorlik faoliyatining amalga oshirish	120
13-bob. IQTISODIYOTDA XUSUSIY MULKNING ULUSHI	123
13.1. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushini oshirishning ahamiyati	123
13.2. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish bo'yicha chora tadbirlarning zarurligi	124
13.3. Xususiy mulk rivojlantirish mexanizmi	126
14-bob. XUSUSIY MULKNI, TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI ISHONCHLI HIMOYA QILISHNI YANADA KUCHAYTIRISH, ULARNI JADAL RIVOJLANTIRISH	128
14.1. Xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etishga qaratilgan normalarning ahamiyati.	129
14.2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni.	133
14.3. 2017–2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirish harakatlar strategiyasining beshta ustuvor yo'nalishida “xususiy mulkni va tadbirkorlik subyektlarni” rivojlantirish.	138
15-bob. KORPORATIV BOSHQARUVNI JORIY ETISH – MULKIY ISLOHATLAR SAMARADORLIGINING BOSH MEZONI.	142
15.1. Korporativ boshqaruv tushunchasining tavsifi.	142
15.2. Xo'jalik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga o'tish zaruriyati.	144
15.3. Minoritar aksiyadorlar vakolatlarining mustahkamlanishi.	146
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	168

KIRISH

Bozor islohotlari - davlatning bozor iqtisodiyotiga o'tishni ta'minlashga qaratilgan ijtimoiy, iqtisodiy choratadbirlari tizimi, iqtisodiy islohotlarni tarkibiy qismi. Bozor islohotlari totalitar rejali iqtisodiyot hukmron bo'lib kelgan sobiq sotsialistik mamlakatlarda bozor iqtisodiyotiga o'tishni ta'minlaydi. Bozor islohotlari jamiyatning iqtisodiy tuzumida tub o'zgarishlarga olib keladigan bir qancha yo'nalishlarda olib boriladi.

Mulkiy islohotlar. Bunda mulkchilik munosabatlari o'zgartirilib, davlat mulki monopoliyasi tugatiladi, uning hisobidan boshqa mulklar, xususan jamoa mulki, hissadorlik mulki va xususiy mulk rivojlanadi; Agrar islohotlar. Yerga egalik qilish, xo'jalik yuritish usullarini o'zgartirish, yerni turli mulk ob'yektiga aylantirish, qishloqni fermerlashtirish, tomoqqa xo'jaligini kengaytirish, ijara munosabatini rivojlantirish choratadbirlari o'tkaziladi. Agrar islohotlar pirovardida bozor iqtisodiyoti talablariga moye keladigan agrar tuzilmani yuzaga keltiradi. Moliya-kredit islohotlari.

Moliya-kredit tizimini bozor talablariga binoan qayta qurish, byudjet tuzilmasini o'zgartirish, pul islohotini o'tkazish, tijorat banklari va mayda kredit tashkilotlari ochilishini, shuningdek yangicha valyuta munosabatlariga o'tish maqsadlarini ko'zlaydi. Infratuzilma islohotlari. Bozor munosabatlariga xizmat qiluvchi intlar (muassasa, tashkilot, idoralar)ni tashkil etishni bildiradi, bular jumlasiga birjalar, brokerlik idoralari, trast kompaniyalari, banklar, sug'urta kompaniyalari, auditorlik firmalari kabilar kiradi. Tashqi iqtisodiy aloqalar islohotlari.

Ularga mamlakat milliy iqtisodiyotini jahon iqtisodiyotiga qo'shilishini ta'minlaydigan chora-tadbirlar, jumladan eksport va import, bojxona siyosati, chetdan qarz olish, xorijiy moliya tashkilotlari bilan aloqa o'rnatish, chetga kapital, ish kuchi chiqarish va boshqalarga oid choratadbirlar kiradi. Sotsial (ijtimoiy) islohotlar. Daromadlarni davlat ishtirokida taqsimlash, aholini qimmatchilikdan himoya qilish, aholining nochor qatlamlariga yordam berish, ishsizlik nafaqasini joriy etish, pensiya, sotsial sug'urta fondlari, turli xayriya jamg'armalarini uyushtirishga taalluqli choratadbirlarni o'z ichiga oladi.

Bugungi kunda, bozor munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan O‘zbekiston iqtisodiyotining negizini xilma-xil shakllardagi mulk tashkil etadi. Davlat iste’molchilarining huquqi ustunligini hisobga olib, iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik va mehnat qilish erkinligini, barcha mulk shakllarining teng suvqligini va haqiqiy jihatdan baravar muhofaza etilishini kafolatlaydi.

Hukumatimiz rahbari Shavkat Miromonovich Mirziyoyev o‘zining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi №PF-4947 sonli Farmoning iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo‘nalishlarida ta’kidlaganidek, 3.4.-bandida - “Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag‘batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish”¹.

¹O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida" gi Farmoni. // O‘zbekiston Respublikasi Qonunlari to‘plami. 2017 y., № 6, 70 modda.

1-bob. FANNI O'RGANISH XUSUSIYATLARI

Reja:

- 1.1. Fanning o'rganishdagi maqsad va vazifalarning belgilanishi.**
- 1.2. Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalarning iqtisodiy-nazariy tavsifi**
- 1.3. Mulkiy munosabalarining institutsional tavsifi.**
- 1.4. O'zbekistonda intellektual mulk himoyasining kafolatlanishi.**

Mashg'ulot maqsadi: Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalar bo'yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Fanning o'rganishni maqsad va vazifalarini aytadi;
- Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalarning iqtisodiy-nazariy tavsifilarini aytadi va tavsif beradi;
- Mulkiy munosabalarining institutsional tavsifini bayon etadi;
- O'zbekistonda intellektual mulk himoyasining kafolatlanishining bosqichlarini sanab beradi.

1.1. Fanning o'rganishdagi maqsad va vazifalarning belgilanishi

- Fanni o'qitishdan maqsad – talabalarda mulkiy islohotlar tizimini boshqarishda zarur bo'lgan zamonaviy milliy andozalarga javob beradigan nazariy-amaliy professional bilimlarni shakllantirish hamda mustahkamlashga qaratilgan.
- Fanning vazifalari - mulkiy islohotlar siyosatining mohiyati, mazmuni va xususiyatlarini o'rganish; islohotlar tizimini boshqarishni huquqiy-me'yoriy asoslari bo'yicha nazariy bilimga va amaliy ko'nikmalarga ega bo'lish; shakllangan ijtimoiy va kasbiy tajriba asosida mulkiy islohotlar mohiyatini o'rgatishdan tashkil topadi.
- Subyekt –iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish salohiyatiga ega bo'lgan jismoniy shaxs, tashkiliy tuzilma, davlat;
- Obyekt –iqtisodiy mohiyatga ega bo'lgan hodisa, harakat, faoliyat, jarayon va munosabatlar turkumi tadqiq etiladigan subekt;

- Predmet – subyekt tomonidan tadqiqot obyektidagi muammo va masalalar echimini topish, barqaror va samarali xo‘jalik yuritish uchun muayyan mezon bo‘yicha tanlangan hodisa, harakat, faoliyat, jarayon va munosabatlar turkumi.

- Fanning mazmuni: – ko‘p ukkladli iqtisodiyotni shakllantirish; ko‘chmas mulkni tasniflash, baholash va rieltorlikni ta‘minlash; xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlarni kafolatlash; davlat mulkidan samarali foydalanish; davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish jarayonini jadallashtirish; xususiy mulk ulushi va ahamiyatini oshirish; tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirish; o‘zaro manfaatli korporativ boshqaruv tizimini joriy etish kabi mulkiy munosabatlar tizimidan iborat.

1.2. Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalarning iqtisodiy-nazariy tavsifi

- Mulk tushunchasini o‘rganishdan oldin iqtisodiy ehtiyoj va ne‘matga ta‘rif berish kerak.

- Ehtiyoj-shaxs(korxona, davlat)ning faoliyat ko‘rsatishi, rivojlanishi va kamol topishini ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan narsa, xodisa, harakat, faoliyat, jarayon va munosabatlar tizimidir. U birlamchi va ikkilamchi, real va noreal ehtiyojlarga turkumlanadi.

- Iqtisodiy ehtiyoj - shaxs(korxona, davlat)ning faoliyat ko‘rsatishi, va rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan va naf keltiradigan narsa, xodisa, harakat, faoliyat, jarayon va iqtisodiy munosabatlar tizimidir. Iqtisodiy ehtiyoj-iqtisodiy faoliyatga undaydigan ichki kuch hisoblanadi.

- Ehtiyojni qondirish vositasiga ne‘mat deyiladi. ne‘matlarning noyoblighi nuqtai nazaridan cheklangan va cheklanmagan hisoblanadi.

- Ne‘matlarning naflilighi bilan bir qatorda noyoblighi, ularning muayyan sharoitdagi qadriyatini belgilaydi.

- Ya‘ni, naflilik va noyoblik iqtisodiy ne‘mat shakllanishiga asos bo‘ladi. O‘z navbatida iqtisodiy ne‘mat iqtisodiy faoliyat predmeti hisoblanadi.

- Mulk ham iqtisodiy ne‘mat sifatida o‘rganiladi.

- Mulk — bu turli-tuman iqtisodiy ne'mat(obyekt)larning subyektga mansubligini bildiradi
- Mulk munosabatlarining mavjud bo'lishiga sabab ana shu ne'matlarning, umuman olganda, resurslarning noyobligi - cheklanganligidir.
- Yanada to'laroq ta'riflaydigan bo'lsak, ne'matning nafliligi, noyobligi va muayyan subektga mansubligidan iborat uchta jihatni hisobga oladigan yaxlitlik mulk tushunchasini ifodalaydi.
- Demak ne'matlar mulkka aylanishi uchun muayyan subekt tomonidan o'zlashtirilishi talab etiladi.
- Mulkiy munosabatlar - subektning obektga, mulkchilik munosabatlari subektlar o'rtasidagi munosabatni ifodalaydi.

Mulkchilik talqinlari turkumlanishi²

<i>Mulkchilik talqinlari turkumlanishi</i>	
<i>Turkum nomi</i>	<i>Asosiy belgilar</i>
Klassik yo'nalish	Daromad keltirish kobiliyati mujassamlashgan sarmoya
Faylasuflar va neoklassiklar	Tashqi dunyo obyektlar ustidan nazoratni ularni o'zlashtirib (egallab) olish asosida amalga oshirish
Dialektik usul tarafdorlari	Shaxsning tabiatdan ham, ijtimoiy hayot jamoatchiligidan ham begonalashishida hamda ishlab chiqaruvchini ishlab chiqarish vositasidan ajratishda namoyon bo'luvchi ijtimoiy aloqalarni tarkiblash, murakkablashtirish shakli
Nemis tarixiy maktabi	Ijtimoiy o'zaro hamkorlikning asosiy tamoyili hisoblangan axloq normasida jamiyat tomonidan oliy va muqaddas qadriyat hamda individ mustaqilligining kafolati sifatida tan olish

² Мулкчилик ҳуқуқлари назарияси асосчилари америкалик иқтисодчилар Р.Коуз(**Ronald Harry Coase**; 29.12.1910 – 02.09.2013)

Bir guruh iqtisodchilar, mulkchilik (mulk munosabatlari)ni mulk subyekting mulk obyektiga bo'lgan munosabati tarzida talqin etishsa, boshqa guruhdagilar esa ko'proq subyektlar o'rtasidagi munosabatlar tarzida talqin etiladi.³

<i>Turkum nomi</i>	<i>Asosiy belgilar</i>
Neoinstitutsional yo'nalish	Turli shaxslar o'rtasida bir buyumda turli hukuklarning namoyon bo'lish imkoniyati, buyumga karashli vakolatlar tutami
Hukuqshunoslar	Shaxsning buyum ustidan hukumronligi va boshqa shaxslar imkoniyatlarini cheklash
Sotsiologlar	Iqtisodiy bo'ysundirish asosida ijtimoiy ierarxiyani o'rnatish usuli
Ernando de Soto (Peru)	Qiymatga aylanishda ishtirok etish va daromad keltirish kobiliyati

Iqtisodiy ne'matni xo'jalik yuritish uchun ishlatish hamda subyektlar o'rtasida o'zlashtirish jarayoni *iqtisodiy ma'nodagi* real mulkchilik munosabatlarini yuzaga keltiradi.

Ya'ni, iqtisodiy ne'matni o'zlashtirish jarayoni - egalik qilish, naflanish(foydalanish) va tasarruf etish yaxlitligidan iborat.

Boshqacha aytganda mulkchilik munosabatlari – bu iqtisodiy ne'matga nisbatan egalik, naflanish va tasarruf etishdan tashkil topadi.

Har bir subekt uchun davlat tomonidan majburiy tartibda qonun va boshqa huquqiy hujjatlarda belgilangan va rasmiylashtirilgan yo'l-yo'riqlar mulkning huquqiy maqomini ifodalaydi.

SHu o'rinda Tom Betellning “MulK va farovonlik” asari milliy mulkiy islohotlarni o'rganishda muhim tayanch bo'lishi mumkinligini ta'kidlash lozim.

³ Мулкчилик ҳуқуқлари назариясининг асосчилари америкалик иқтисодчилар Р.Коуз(**Ronald Harry Coase**; 29.12.1910 – 02.09.2013)

Chunki mazkur kitobda Qadimgi Rim davridan hozigi kungacha insoniyat boshidan o'tgan mulkiy islohotlar evolyusiyasi tavsiflanadi.

Masalan, mazkur kitobdan quyidagi fikrni keltirish mumkin:

Xususiylashtirilgan mulk va uning ustuvorlik tamoyili hukmron bo'lsa, qachon har bir kishi, shu jumladan, hokimlarning o'zlari qonunlarga bir xil bo'ysunganda iqtisodiyot va madaniyat gullab-yashnaydi.

Mol-mulk bo'yicha barcha mumkin bo'lgan konfiguratsiyalardan faqat xususiy mulkkina kerakli samara berishi mumkin.

Yana bir diqqatga sazovor jihat Sobiq ittifoq davridagi mulkiy eksperiment va uning oqibatlari dalillar bilan bayon etiladi.

Mulkchilik hukuklari nazariyasi namoyondalari mazkur muammoni tadqiq etishdagi ikkita o'ziga xos yondashuvlari bilan ajralib turadi.

Birinchidan, ular o'z tadqiqotlarida odatdagi «mulkchilik» tushunchasini emas, balki «mulkchilik hukuklari» tushunchasini qo'llaydilar.

Ularning fikricha, resursning o'zi mulk hisoblanmaydi, balki resursdan foydalanish bo'yicha hukuklar to'plami yoki ulushi mulkchilikni tashkil etadi.

O'zbek iktisodchi olimlari A.O'lmasov, A.Voxobov, D.Tojiboeva, M.Rasulov, SH.SHodmonovlar xam mulkchilik munosabatlariga turlicha ta'riflar berishgan.

Jumladan, prof. D.Tojiboeva ta'kidlashicha mulkchilik yagona bir butunlik bo'lib, uning elementlari egalik qilish, foydalanish va tasarruf etishdan iborat desa,

prof. A.O'lmasov «Mulkchilik munosabatlari jamiyatidagi boyliklarni o'zlashtirish xususidagi iqtisodiy munosabatlardir

Mulkchilik o'zlashtirish borasidagi munosabat bo'lar ekan, u egalik qilish, foydalanish va tasarruf etishning yaxlitligini taqozo etadi.

Mana shu uch jihat mulkchilikning ajralmas unsurlaridir»² deb ta'kidlagan. Prof. M.Rasulovning fikricha «Mulk moddiy va boshqa boyliklardan foydalanish sharoitlari, munosabatlari, egalik qilish, o'zlashtirish mazmunini o'z ichiga oladi.

Mulkka egalik ko'proq boylikka ega bo'lish va u bilan bog'liq barcha sharoitlarni qo'lga kiritishdir».

Prof. SH.Shodmonov va dots. U.V.G'afurov «Mulkchilik munosabatlari - bu mulkka egalik kilish, foydalanish, tasarruf etish va o'zlashtirish jarayonlarida vujudga keladigan iqtisodiy munosabatlardir» deb ko'rsatganlar.

Shuningdek, «mulkka egalik kilish va uni tasarruf etish, muayyan iqtisodiy munosabatlarni paydo etadi va u mulkchilik munosabatlari deb ataladi».

1.3. Mulkiy munosabalarining institutsional tavsifi

Institut so'zining ma'nosi jamiyat subektlarining o'zaro hamkorlik munosabatlarini belgilaydigan va bajarilishini nazorat qiladigan rasmiy va norasmiy me'yoriy qoidalar majmuasini anglatadi.

Mulkchilikning institutsional asoslari deganda –mulkiy munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan rasmiy va norasmiy me'yoriy qoidalar tushuniladi.

Konstitutsiyamizning III bo'l.(J.va sh.), XII bob(J . Iqt . Neg.) gi 53-moddasida:

Bozor munosabatlarini rivojlantirishga qaratilgan O'zbekiston iqtisodiyotining negizini xilma-xil shakllardagi mulk tashkil etadi. Davlat iste'molchilarining huquqi ustunligini hisobga olib, iqtisodiy faoliyat, tadbirkorlik va mehnat qilish erkinligini, barcha mulk shakllarining teng huquqliligini va haqiqiy jihatdan bab-baravar muhofaza etilishini kafolatlaydi. Xususiy mulk boshqa mulk shakllari kabi daxlsiz va davlat himoyasidadir.⁴

Mulkdor faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda va tartibdagina mulkidan mahrum etilishi mumkin.

1.4. O'zbekistonda intellektual mulk himoyasining kafolatlanishi

Intellekt tushunchasining mohiyati

INTELLEKT- (Lot.:intellektus – aql-idrok, tushunish, anglash, fahm) – inson(individuum)ning zakovat, iste'dod kabi aqliy mushohada yuritish qobiliyatlari tizimi.

⁴ Ўзбекистон Республикаси Конституциямизнинг III бўл.(Ж.ва ш.), XII боб(Ж . Иқт . Нег.) ги 53-моддасида:

- Atrof-muhitdagi vaziyatni tezkor anglash,
- dolzarb muammolarni ajrata olish va ziddiyatsiz hal etish
- o'z harakatining oqibatlarini oldindan ko'ra olish,
- mas'uliyat bilan yondoshish kabilarda namoyon bo'ladi.

Aks holda- ksenofobiya- qo'rquv, atrofni nafrat, xavfli va dushman sifatida salbiy idrok etish namoyon bo'ladi.

Intellektual mulk tushunchasi va obyektlari - intellektual mulk insonning ijodiy faoliyati natijasida yaratilgan adabiy, badiiy, san'at asarlari va sanoat namunasidir. Ijodiy faoliyat, o'z navbatida, inson tafakkuri mahsuli hisoblanadi. SHu bois intellektual faoliyat ishtirokchilari – mualliflar fuqarolik-huquqiy munosabatlarning eng faol subyektlaridir.

«Intellektual mulk» tushunchasi dastlab 1967- yil 14- iyuldagi «Butunjahon intellektual mulk tashkiloti(BIMT)ni tashkil etish to'g'risida»gi Stokgolm konvensiyasida ilgari surilgan. Mazkur konvensiya intellektual mulkning huquqiy maqomini belgilash bilan birga, uning tarkibi, ya'ni obyektlarini ham aniqladi hamda BIMT faoliyatining tashkiliy-huquqiy asoslarini ko'rsatib berdi.

Xalqaro kitob va mualliflik huquqi kuni (23 aprel)

Xalqaro intellektual mulk kuniga (26 aprel)

Intellektual obyektlarining guruhlanishi:

1) **intellektual faoliyat natijalari:**

Fan, adabiyot va san'at asarlari;

Ijrolar, fonogrammalar, efir yoki kabel orqali ko'rsatuv yoxud eshittirish beruvchi tashkilotlarning ko'rsatuvlari yoki eshittirishlari;

Elektron hisoblash mashinalari (bundan buyon matnda ehm deb yuritiladi) uchun dasturlar va ma'lumotlar bazalari;

Ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari;

Seleksiya yutuqlari;

Oshkor etilmagan axborot, shu jumladan ishlab chiqarish sirlari (nou-xau);

2) **Fuqarolik muomalasi ishtirokchilarining, tovarlar, ishlar va xizmatlarning xususiy alomatlarini aks ettiruvchi vositalar:**

Firma nomlari;

Tovar belgilari (xizmat ko'rsatish belgilari);

Tovarlar chiqarilgan joy nomi;

3) va boshqalar.⁵

Obyekt(asar)lar shakllari:

Yozma (qo'lyozma, mashinkalangan yozuv, notali yozuv va hokazo);

Og'zaki (omma oldida so'zlash, omma oldida ijro etish va hokazo);

Ovozli yoki video yozuv (mexanik, magnitli, raqamli, optik va hokazo);

Tasvir (rasm, eskiz, manzara, tarh, chizma, kino-, tele-, video- yoki fotokadr va hokazo);

Hajmli-fazoviy (haykal, model, maket, inshoot va hokazo);

G'oya(prinsip, uslub, jarayon, tizim, usul yoki konsepsiya)larga emas, balki ifoda shakliga nisbatan M.h. tatbiq etiladi.

Maqsadi va qadr-qimmati, shuningdek ifodalanish usulidan qat'i nazar biron-bir obyektiv shaklda bo'lgan oshkor qilingan(qilinmagan) fan, adabiyot va san'at kabi ijodiy faoliyat natijasi bo'lgan asarlarga nisbatan tatbiq etiladi.

Obyektlarning turlari(1042-m.):

Adabiy asarlar (adabiy-badiiy, ilmiy, o'quv, publitsistik va boshqa asarlar);

Dramatik va ssenariy asarlar;

Matnli va matnsiz musiqa asarlari;

Musiqali-dramatik asarlar;

Xoreografiya asarlari va pantomimalar;

Audiovizual asarlar;

Rangtasvir, haykaltaroshlik, grafika, dizayn asarlari va b. tasv. S.an'at asarlari;

Manzarali-amaliy va sahna bezagi san'ati asarlari;

Arxitektura, shaharsozlik va bog'-park barpo etish san'ati asarlari;

Fotografiya asarlari va fotografiyaga o'xshash usullarda yaratilgan asarlar;

⁵ Ўзб. рес-нинг фуқаролик кодекси(фқ) иккинчи қисм iv бўлим. интеллектуал мулк(59-65б., 1031-1111м.)

Jo‘g‘rofiya, geologiya xaritalari va boshqa xaritalar, jo‘g‘rofiya, topografiya va boshqa fanlarga taalluqli tarhlar, eskizlar va asarlar;

Barcha turdagi elektron-hisoblash mashinalari (EHM) uchun dasturlar, shu jumladan amaliy dasturlar va operatsiya tizimlari;

Boshqa asarlar([1041-modda](#) talablariga javob beruvchi).

3. Intellektual mulk obyektlarining himoyalaniishi

1.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, Fuqarolik Kodeksi,Jinoyat Kodeksi

2. "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida“

3. "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to‘g‘risida“

4."Seleksiya yutuqlari to‘g‘risida“

5. “Tovar belgilari, xizmat ko‘rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to‘g‘risida“

6. "Integral mikrosxemalar topologiyalarini huquqiy muhofaza qilish to‘g‘risida“

7. "Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma’lumotlar bazalarining huquqiy himoyasi to‘g‘risida“

8. "Firma nomlari to‘g‘risida"

9. Manba: <http://ima.uz>

Intellektual mulk obyektlarini himoyalash vakolati

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «O‘zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi faoliyatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2016- yil 20- oktyabrdagi PQ-2637-son [qarori](#)

O‘zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligi to‘g‘risida NIZOM

(Vazirlar Mahkamasining 2016- yil 24- noyabrdagi 394-son qarori)

O‘zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligini tashkil etish to‘g‘risida» 2011- yil 24- maydagi PQ-1536-son [qarori](#):

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari tuzilmasini yanada takomillashtirish va boshqaruv xodimlari sonini maqbullashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2010- yil 20- dekabrdagi PQ-1444-son

qaroriga muvofiq hamda iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash, texnik va texnologik qayta jihozlash jarayoniga innovatsiyaviy texnologiyalar hamda ilmiy-texnikaviy ishlanmalarni keng tatbiq etishni rag'batlantirishni kuchaytirish, shuningdek intellektual mulk obyektlariga bo'lgan huquqni ishonchli muhofaza qilish maqsadida:

O'zbekiston Respublikasi Davlat patent idorasi hamda O'zbekiston mualliflik huquqini himoya qilish respublika agentligi negizida O'zbekiston Respublikasining Intellektual mulk agentligi tashkil etilgan

Butunjahon intellektual mulk tashkilotida hamda intellektual mulk sohasidagi boshqa xalqaro va mintaqaviy tashkilotlarda O'zbekiston Respublikasini ifodalovchi vakolatli organ hisoblanadi

AGENTLIKNING ASOSIY VAZIFALARI:

intellektual mulk sohasida yagona davlat siyosati amalga oshirilishini ta'minlash, ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari va boshqa intellektual mulk obyektlarini huquqiy muhofaza qilish;

ixtirolar, sanoat namunalari, foydali modellar, tovar belgilari va boshqa intellektual mulk obyektlarini ekspertizadan, ro'yxatdan o'tkazish hamda hisobga olishni tashkil etish va amalga oshirish;

Davlat patent fondini va intellektual mulkning rasmiy ro'yxatdan o'tkazilgan obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar bazasini shakllantirish va yuritish, ularning saqlanishini hamda iqtisodiyot real sektorining xo'jalik yurituvchi subyektlari, ilmiy tashkilotlar, olimlar va mutaxassislar tomonidan samarali foydalanilishi uchun qulayligini ta'minlash;

intellektual mulk sohasida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, tadbirkorlik subyektlariga va aholiga «yagona darcha» tamoyili bo'yicha davlat interaktiv xizmatlari ko'rsatish;

korxonalar va tashkilotlarga chet eldagi milliy intellektual mulk obyektlarini huquqiy himoya qilishni ta'minlash bo'yicha konsultativ va amaliy ko'maklashish, shuningdek intellektual mulk sohasida xalqaro hamkorlikni kengaytirish;

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro`yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi. 15.08.2017 y.
2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiktisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002. -448b.
3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.:. – M.: Ekonomika, 2010.

2-bob. MULKIY ISLOHOTLAR AMALIYOTIDAGI USUL VA USLUBLAR

Reja:

2.1. Mulkiy islohotlar yo‘nalishlarining guruhlanishi.

2.2. Xususiylashtirish usullari va bosqichlari.

2.3. Harakatlar strategiyasida mulkiy islohotlarning rivojlantirilishi

2.4. Turli mulkchilik usullarida bo‘lgan ayrim korxonalaridagi uzoq muddatli taxliliy ishlar.

Mashg‘ulot maqsadi: Mulkiy islohotlar amaliyotidagi usul va uslublar bo‘yicha umumiy tushunchani shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- «Mulkiy islohotlar yo‘nalishlari» tushunchasiga ta’rif beradi;
- Xususiylashtirish usullari va bosqichlarini aytadi va tavsif beradi;
- Harakatlar strategiyasida mulkiy islohotlarning rivojlantirilishi tasniflab beradi.

2.1. Mulkiy islohotlar yo‘nalishlarining guruhlanishi.

Mulkiy islohotlar-mulkning mavqei(himoyalash va kafolatlash) va mansubligini o‘zgartirishga oid chora-tadbirlar majmuasi

Mulkiy islohotlarning maqsadi-iqtisodiyotning samarali amal qilishi va xalq farovonligi o‘sishi imkoniyatini yaratish va kengaytirishdan iborat.

Strategik vazifalar haqiqiy mulkdorga topshirish va ko‘p ukladli raqobat muhitini barpo etish.

Ya’ni:

Birinchi strategik vazifa-davlat tasarrufidan chiqarilayotgan va xususiylashtirilayotgan mulk haqiqiy mulkdorlar qo‘liga berilishi bilan, bu iqtisodiy munosabatlarni tubdan o‘zgartirish uchun real shart-sharoit yaratish.

Ikkinchi strategik vazifa-iqtisodiyotda ko‘p ukladlikni hamda rag‘batlantiruvchi kuchga ega bo‘lgan raqobat muhitini yaratish.

Uklad -iqtisodiyotni mulk shakllari, xo‘jalik yuritish uslublari, daromad

manbalari kabi mezonlar asosida turkumlanishini ifodalovchi ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya. Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida 4 ukhad amal qiladi: davlat, xususiy, jamoa va aralash. Ko'p ukhadli iqtis.- aralash iqtisodiyot.

O'zbekiston Respublikasining Fukarolik kodeksiga muvofiq respublika mulki va ma'muriy-hududiy tuzilmalar mulkidan (munitsipal mulk) iborat bo'lgan davlat mulki — ommaviy mulk hisoblanadi.

1. Mulkiy islohotlar yo'nalishlarining guruhlanishi yo'nalishlar

1.Natsionalizatsiya–milliylashtirish:

[ekspropriatsiya](#)([konfiskatsiya](#))+rekvizitsiya;

2. Denatsionalizatsiya (davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish).

Yo'nalishlar har bir tarixiy davrda, turli sinflar manfaatidan kelib chiqqan holda va tartibda amalga oshiriladi.

Natsionalizatsiya(milliylashtirish) — xususiy shaxslarga tegishli er, sanoat korxonalar, bank, transport yoki boshqa mol mulkni davlat mulkiga o'tkazish. Milliylashtirish-davlat suverenitetining xalqaro huquqda tan olishi hisoblanadi. 20 asrning 17-yilidan boshlab Sobiq sotsialistik tuzumda amalga oshirilgan.

Davlat mulkining barcha obyektlari ikki guruhga bo'linadi:

- davlat tasarrufidan chiqarib, xususiylashtiriladigan obyektlar;
- xususiylashtirish taqiqlangan obyektlar;

Islohotlarning hal qiluvchi omillaridan biri va o'ziga xos xususiyatlari ularning uzviyligi, izchilligi va majburiyligidadir.

Xalq xo'jaligi tarmoklarini faol isloh qilishga kiritilishidan avval turli mulkchilik usullarida bo'lgan ayrim korxonalarda uzok muddat taxliliy ishlar bajarildi.

MULKCHILIK TO'G'RISIDAGI QONUNDA

1. O'zbekiston Respublikasida mulk quyidagi shakllarda (**5-modda.**) bo'ladi:

xususiy mulk;

shirkat (jamoa) mulki;

ma'muriy-hududiy tuzilmalarning mulkidan (kommunal mulkdan) iborat davlat mulki;

aralash mulk;

boshqa davlatlar hamda xalqaro tashkilotlar yuridik va jismoniy shaxslarining mulki.

7-modda. Xususiy mulk

1. Xususiy mulk o'z mol-mulkiga xususiy tarzda egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish huquqidan iboratdir. Xususiy mulk mulkdorning ishlab chiqarish jarayonida va (yoki) yollanma mehnatni qo'llashda shaxsan bevosita ishtirok etishiga asoslanishi mumkin.

2. Xususiy mulk boshqa mulk shakllari kabi daxlsiz va davlat himoyasidadir. Mulkdor o'z mulkidan faqat qonunda nazarda tutilgan hollarda va tartibdagina mahrum etilishi mumkin.

3. Xususiy mulk fuqarolarning yollanib ishlashdan, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanishdan olgan daromadlari hamda kredit muassasalariga qo'ygan mablag'laridan, aksiyalar va boshqa qimmatli qog'ozlardan kelgan daromadlardan, meros bo'yicha va amaldagi qonun hujjatlarida man etilmagan o'zga asoslarga muvofiq mol-mulkka ega bo'lishlari hisobiga hosil etiladi va ko'payib boradi. Fuqarolarning xususiy mulki ularning davlat mulkini xususiylashtirishda ishtirok etishi hisobidan vujudga keltirilishiga ham yo'l qo'yiladi.

4. Fuqaro o'zining mehnat qilish qobiliyati – ishchi kuchini tasarruf etishda mutlaq huquqqa ega. U bu huquqni mustaqil tarzda yoki shartnoma (bitim, ahdlashuv) asosida amalga oshiradi.

Tarmoqni milliylashtirish-2 jahon urushidan keyin

Sharqiy Yevropa mamlakatlarida yirik va o'rta sanoat,;

Angliyada ko'mir, po'lat quyish va boshqalar....

Chili(mis sanoati),Eron(neft sanoti)da xususiyan davlat m.ga o'tkazilgan.

Ekspropriatsiya — evazsiz o'zlashtirish;

konfiskatsiya—ko'p hollarda jinoyat va huquqbuzarlik oqibatida kelib chiqadi.

Rekvizitsiya- to'liq yoxud qisman sotib olish,pulli o'zlashtirish. To'liq yoxud qisman sotib olish shartnoma.

Bankdagi hisob raqamlarni muzlatish, valyuta o'kazishni cheklash kabilar

qismana M.ga sharoit yaratish hisabi.

MULKCHILIK SHAKLI TASNIFLAGICHI (2005 yil 1 yanvar holatiga ko'ra)

100. Xususiy mulk

- 110. Fuqarolar mulki
- 120. Mahalla mulki
- 130. Kooperativ mulki
- 140. Xo'jalik birlashmalari va shirkatlar mulki
- 150. Jamoat birlashmalari va diniy tashkilotlar mulki
- 160. Qo'shma korxonalar, xorijiy fuqarolar va tashkilotlar mulki
- 190. Xususiy mulkchilikning boshqa shakllari

200. Ommaviy mulk

- 210. Respublika mulki
- 220. Munitsipal mulk (ma'muriy-hududiy tuzilmalar)
- 290. Ommaviy mulkning boshqa turlari

2. Denatsionalizatsiya

- 2.1. Davlat tasarrufidan chiqarish
- 2.2. Xususiylashtirish

QONUNLAR:

1. Konstitutsiya, Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish to'g'risi (1991- yil 19- noyabr,) 21- modda; Mulkchilik T.(1990);

Fuqarolik kodeksi;

Ushbu Qonun samarali, ijtimoiy yo'nalishga ega bo'lgan bozor iqtisodiyotini vujudga keltirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi ommaviy mulkini o'zgartirishning tashkiliy-huquqiy asoslarini belgilab beradi.

Davlat tasarrufidan chiqarish – davlat korxonalarini va tashkilotlarini xo'jalik shirkatlari va jamiyatlariga, ommaviy mulk bo'lmaydigan boshqa korxonalar va tashkilotlarga aylantirishdir.

Xususiylashtirish – jismoniy shaxslarning va davlatga taalluqli bo'lmagan yuridik shaxslarning ommaviy mulki obyektlarini yoki davlat aksiyali jamiyatlarining aksiyalarini davlatdan sotib olishidir.

Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishning asosiy prinsiplari

(3-m.)

davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish shakllarini mehnat jamoasining manfaatlarini hisobga olgan holda aniqlash;

davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish vaqtida mulkni pulli va pulsiz topshirishni qo‘shib olib borish;

pulsiz va pulli xususiylashtiriladigan mulkdan ulush olishda fuqarolarning huquqlari tengligi;

davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish sharoitida barcha fuqarolar ijtimoiy himoya qilinishini ta’minlash;

oshkoralik davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish tadbirlarini amalga oshirish ustidan davlat va jamoat nazoratini yo‘lga qo‘yish;

raqobat to‘g‘risidagi [qonun hujjatlari](#) talablariga rioya etish.

2.2. Xususiylashtirish usullari va bosqichlari

Turli mamlakatlarda xususiylashtirishning yettita asosiy usuli:

1. Davlat korxonalarini aksiyalarining ochiq sotuvini o‘tkazish
2. Aksiyalarni kimoshdi savdosi yo‘li bilan sotish.
3. Davlat korxonalarini xususiy investirlash.
4. Korxonaning mulkini sotish va keyinchalik mavjud qarzlarni to‘lash yo‘li bilan davlat korxonasini tugatish.
5. Davlat korxonasini alohida bo‘linmalarga ajratish yoki bo‘lish va qayta qurish yo‘li bilan ularni qismlar bo‘yicha sotish.
6. Korxona rahbarlar va mehnat jamoasi a‘z.l tomonidan sotib olish.
7. Davlat korxonasining xususiy shaxs tomonidan ijaraga olinishi yoki davlat va xususiy korxonalar, o‘rtasida korxona boshq. t. bitim tuzish.

XUSUSIYLASHTIRISH USULLARINI GURUHLARGA AJRATISH:

1. Korxonalar (obyektlar) butunlay, aksiyalar paketlari va davlat ulushi - ochiq birja savdolarida to‘liq xususiy mulkka sotiladi. Ushbu guruhga kirgan korxona (obyektlarni) xususiylashtirish mexanizmi juda sodda - ya’ni obyektlar yoki aksiyalar

paketlarini birja orqali sotish.

2. Sarmoyadorlar tomonidan investitsiya majburiyatlarining bajarilishi evaziga nol qiymati bo'yicha tanlov savdolariga qo'yiladigan korxona va obyektlar.

Ushbu guruh obyektlari mintaqalarda (viloyatlarda) tanlovlar e'lon qilish yo'li bilan sotiladi. Har bir mintaqada ushbu mintaq ma'muriyatining rahbari boshchiligida tanlov komissiyalari tuzilgan. Bunday komissiya sarmoyadorlardan kelib tushgan buyurtmalarni ko'rib chiqadi, ularning korxonaga qancha miqdorda va qanaqa shaklda sarmoya kiritishni mo'ljallayotganligi haqidagi takliflarini ko'rib chiqadi. Shu bilan birga xukumat sarmoyadorlarga nol xarid qiymati bo'yicha sotilgan past rentyobelli, zarar ko'rib ishlovchi, iqtisodiy nochor davlag korxonalaryning byudjetga va byudjetdan tashqari fondlar bo'yicha to'lovlar, shu jumladan ular bo'yicha hisoblab yozilgan penyalar va jarimalar bo'yicha o'tgan yillardagi ishonchsiz qarzlarini hisobdan chiqarish

3. Davlatga tegishli bo'lgan aksiyalarining paketlari xalqaro tenderlarni tashkil etish orqali tender asosida sotiladigan strategik ahamiyatga ega bo'lgan korxonalar.

- Yirik strategik korxonalar (uchinchi guruh) ochiq tenderlarni tashkil etish yo'li bilan sotiladi, bu yerda yakka tartibda xususiylashtirish jarayoni qo'llaniladi. Bunday tenderlarda ishtirok etish uchun xususiylashtirilayotgan korxonaga investitsiyalar kiritish va uni yanada rivojlantirish bo'yicha biznes-rejalarini taqdim etgan sarmoyadorlarga ruxsat etiladi.

Turli mamlakatlarda davlat korxonalarini *xususiylashtirishni rejalashtirish va amalga oshirish jarayoni*

qoida tariqasida **uch asosiy bosqich:**

1. Maqsadga muvofiqlikni baholash;
2. Tayyorgarlik tadbirlari ;
3. Amalda ro'yobga chiqarishdan iborat.

1. davlat mulki obyektini ommaviy savdoga qo'yish hamda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar qabul qilish sharti bilan "nol" qiymatda sotilishi borasida ishlar amalga oshirilgan 2.davlat aktivi ommaviy savdolar orqali xususiylashtirilishi

- ommaviy auksion,

- ommaviy oferta savdolari

• **Birinchi bosqichda** xususiylashtiriladigan korxonalar tanlab olinadi va xususiylatirish usullari belgilanadi.

• Navbatdagi bosqichda xususiylashtirilayotgan korxonalarni tayyorlash amalga oshiriladi, me'yoriy asoslar ishlab chiqiladi, dastlabki baholash bajariladi va ayrim muhim qarorlar qabul qilinadi.

• **Tayyorqarlik bosqichida** amalga oshiriladigan asosiy tadbirlarining so'nggisi, qiymat bahosini. Dastlabki aniqlashdai iboratdir. Bozorning potensial munosabati va korxonaning oldingi yillardagi rentabelpigi uning belgilovchi omillaridir.

• **Xaridorlar korxona faoliyati** natijalarining yaxshilanish imkoniyatlariga, shuningdek eng kam me'yoriy aralashuvlar

- orqali bozorda ta'sirning muayyan darajasiga umid

- qilsalar, hiyla yuqori narxlar belgilanishi mumkin.

• *Xususiylashtirish asosini pullilik qoidasi tashk. e. SHu munosabat bilan xus.tirishning aksiyalash, inshootlarni tanlovlar va kimoshdi savdosi orqali sotish singari usullar keng tus oldi.*

Mulkchilik shakllarini tanlash Davlat raqobat qo'mitasi tomonidan

- *ishlab chiqarish miqyoslari,*

- *tarmoq xususiyatlari,*

- *ishlovchilar mikdori,*

- *asosiy fondlarning kiymati,*

• *ishlab chiqarishni kooperatsiyalash va mexnat taksimoti jarayonlarida boshqa obyektlar bilan alokalar xisobga olingan xolda amalga oshiriladi.*

Inshootlarni xususiylashtirish shart-sharoitlari ham ular faoliyagining ko'lamlari va o'ziga xosligi bilan bog'liq.

Asosan savdo, umumiy ovqatlanish, aholiga kommunal va maishiy xizmat ko'rsatish sohalariga kiruvchi obyektlar qoida tariqasida kimoshdiga qo'yib yoki tanlov asosida sotiladi. Boshqa tarmoqlarning mayda va o'rta obyektlari, kagga-kichikligidan qati nazar, chala kurilish obyektlari ham agar u balansida bo'lgan tashkilotlarda uni tugatish uchun mablag' bo'lmasa yoki mablag' etishmasa shu tartib

bo'yicha xususiylashtiriladi.

2.3. Harakatlar strategiyasida mulkiy islohotlarning rivojlantirilishi

Iqtisodiyotni yanada rivojlantirish va liberallashtirish

2.4. Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uning ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini rag'batlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

xususiy mulk huquqi va kafolatlarini ishonchli himoya qilishni ta'minlash, xususiy tadbirkorlik va kichik biznes rivoji yo'lidagi barcha to'siq va cheklovlarni bartaraf etish, unga to'liq erkinlik berish, «Agar xalq boy bo'lsa, davlat ham boy va kuchli bo'ladi» degan tamoyilni amalga oshirish;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat idoralari tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qat'iy oldini olish;

davlat mulkini xususiylashtirishni yanada kengaytirish va uning tartib-taomillarini soddalashtirish, xo'jalik yurituvchi subyektlarning ustav jamg'armalarida davlat ishtirokini kamaytirish, **davlat mulki** xususiylashtirilgan obyektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;⁶

Harakatlar strategiyasini «Xalq bilan muloqot va inson manfaatlari yili»da amalga oshirishga oid Davlat dasturi

12. Davlat mulkidan samarali foydalanishda boshqaruvning eng zamonaviy turlarini joriy etishga qaratilgan O'zbekiston Respublikasining **«Davlat mulkini boshqarish to'g'risida»**gi Qonun loyihasini ishlab chiqish.

Loyihada: davlat mulkidan samarali foydalanishda boshqaruvning eng zamonaviy turlarini joriy etish; davlat unitar korxonalarini boshqarishga biznes boshqaruv usullarining eng ilg'or shakllarini (benchmarking) joriy etish; Ustav kapitalida davlat ulushi bo'lgan korxonalarda korporativ boshqaruvning ilg'or usullarini joriy etish nazarda tutiladi. Bunda rivojlangan xorijiy davlatlar tajribasining

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли [Фармони](#)

eng ilg'or usullarini qo'llagan holda davlat mulkidan foydalanish samaradorligi keskin oshiriladi.

13. Davlat va xususiy sheriklik (hamkorlik) shakllarini kengaytirishga qaratilgan «**Davlat va xususiy sheriklik to'g'risida**»gi Qonun loyihasini ishlab chiqish.

Loyihada davlat va xususiy sheriklik tushunchasi, vazifalari va asosiy yo'nalishlari, ishtirokchilari doirasi, ularning huquq va majburiyatlari, bu boradagi loyihalar amalga oshiriladigan ustuvor sohalar tartibga solinadi.

172. foydalanilmayotgan davlat mulki obyektlarini, jumladan, «nol» xarid qiymati bo'yicha sotish jarayonlarini yanada soddalashtirish hamda bunday obyektlar tadbirkorlik subyekti tomonidan aniqlanganda, ularni sotib olish yuzasidan takliflarni qabul qilish va ko'rib chiqish tartibini belgilash.

Iqtisodiyotda davlatning ishtirokini qisqartirish, xususiylashtirish jarayonlarini jadallashtirish, davlat mulklarining real narxlarini shakllantirish.

Ijtimoiy sheriklik to'g'risida (25.09.2014y.QONUNI)

Ijtimoiy sheriklik davlat organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, shu jumladan tarmoq, hududiy dasturlarni, shuningdek normativ-huquqiy hujjatlarni hamda fuqarolarning huquqlari va qonuniy manfaatlariga daxldor bo'lgan boshqa qarorlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish borasidagi hamkorligidir.

- Ijtimoiy sheriklikning asosiy prinsiplari :
- qonunga bo'ysunish;
- teng huquqlilik;
- ochiqlik va shaffoflik;
- hammaboplik;
- mustaqillik;
- xolislik;
- o'zaro hurmat, manfaatlarning inobatga olinishi va mas'uliyat;
- majburiyatlar qabul qilishning ixtiyoriyligi.

Ijtimoiy sheriklik amalga oshirilishi mumkin sohalar:

- aholini ijtimoiy muhofaza qilish, qo'llab-quvvatlash va uning ijtimoiy faolligini oshirish;
- aholining bandligini ta'minlash, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni, fermerlikni rivojlantirish;
- atrof muhitni, aholining sog'lig'ini muhofaza qilish va sog'lom turmush tarzini qaror toptirish;
- har tomonlama barkamol va sog'lom yosh avlodni shakllantirish, yoshlarga bilim berish, ularni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash va kasbga yo'naltirish;
- onalik va bolalikni, shuningdek xotin-qizlarning huquqlarini himoya qilish, ularning mamlakat ijtimoiy-siyosiy, sotsial-iqtisodiy, madaniy hayotida to'laqonli ishtirok etishini ta'minlash, sog'lom oilani shakllantirish;
- fan, ta'lim, axborotlashtirish, madaniyat va sportni rivojlantirish;
- aholining huquqiy bilimlari, huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini yuksaltirish, fuqarolik jamiyati va demokratik huquqiy davlat asoslarini mustahkamlash;
- millatlararo, madaniyatlararo totuvlik va fuqarolar totuvligi g'oyalarini mustahkamlash, ko'p asrlik, an'anaviy ma'naviy-axloqiy hamda tarixiy-madaniy qadriyatlarni tiklash va saqlash;

Ijtimoiy sheriklikning asosiy shakllari :

- nodavlat notijorat tashkilotlarining va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etishi;
- nodavlat notijorat tashkilotlarining va fuqarolik jamiyati boshqa institutlarining normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirishda ishtirok etishi;
- nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyati boshqa institutlari vakillarining davlat organlari huzuridagi ishchi guruhlar, komissiyalar va jamoatchilik-maslahat organlari faoliyatida ishtirok etishi;
- ijtimoiy sheriklik subyektlari tomonidan birgalikda tadbirlar, maslahatlashuvlar va muzokaralar o'tkazish;

- ijtimoiy sheriklik subyektlari tomonidan ijtimoiy sheriklik to'g'risida bitimlar va shartnomalar (bundan buyon matnda bitimlar va shartnomalar deb yuritiladi) tuzish, birgalikdagi loyihalar va rejalarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish;

- ijtimoiy sheriklik subyektlari o'rtasida o'zaro qo'llab-quvvatlash, axborot almashish.

2.4. Turli mulkchilik usullarida bo'lgan ayrim korxonalarda uzoq muddat taxliliy ishlar

Davlat mulkining barcha obyektlari ikki guruhga bo'linadi:

- davlat tasarrufidan chiqarib, xususiylashtiriladigan obyektlar;
- xususiylashtirish taqiqlangan obyektlar;

Islohotlarning hal qiluvchi omillaridan biri va o'ziga xos xususiyatlari ularning uzviyligi, izchilligi va majburiyligidadir.

Xalq xo'jaligi tarmoqlarini faol isloh qilishga kiritilishidan avval turli mulkchilik usullarida bo'lgan ayrim korxonalarda uzoq muddat taxliliy ishlar bajarildi.

1. O'zbekiston respublikasi prezidentining Farmoni.Tadbirkorlik maqsadlarida foydalanish uchun davlat mulki obyektlarini sotishni jadallashtirish va uning tartib-taomillarini yanada soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida. 2017 yil 17 yanvar, pf-4933-son

2. Davlat mulki obyektlarini sotish tartib-taomillarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida -O'zb.R.Prezidentining Q. 16.06.2017 y. PQ-3067

- Xususiylashtirilmaydigan, strategik davlat mulki obyektlarining yagona ro'yxati O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va O'zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlariga binoan amalga oshiriladigan davlat tasarrufidan chiqariladigan va xususiylashtiriladigan davlat mulki obyektlari ro'yxati

- Xususiylashtirish to'g'risidagi qarorlar Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi Raisi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimlari tomonidan qabul qilinadigan davlat mulki obyektlarini belgilash mezonlari

- VM-2014- yil 6- oktyabrdagi «Davlat mulki obyektlarini xususiyashtirish tartibi to'g'risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida» 279-sonli [qarori](#) muvofiq amalga oshiriladi.

3. Davlat mulkini samarali boshqarish chora-tadbirlari to'g'risida. V.Mq- 70. 10.02.2017 y.

4. «Davlat mulki obyektlarini samarali boshqarishni ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2017yil 17- may-V.M.-291-son [q.](#)

5. «Davlatga tegishli obyektlarni va aktivlarni xususiy mulk qilib sotishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» 2017- yil 19- may- V.M.-295-son [q.](#)

6. «Xususiyashtirish maqsadida mulk qiymatini baholash» O'zb.R.Mulkni baholash milliy standarti (8-son MBMS)

Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish shakllari va shartlari(6-m.)

1. SHAKLLAR:

davlat korxonasini xo'jalik shirkati yoki jamiyatiga aylantirish;

davlat mol-mulkini tanlov yo'li bilan va kim oshdi savdosida davlatga taalluqli bo'lmagan yuridik shaxslarga va jismoniy shaxslarga sotish shaklida, shuningdek qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa shakllarda

2. RIOYA ETILADIGAN SHARTLAR :

— boshqa davlatlarning jismoniy va yuridik shaxslari davlat tasarrufidan chiqarilgan va xususiyashtirilayotgan obyektlari, ularning aksiyalarini VM tomonidan yoki u vakolat bergan idora tomonidan belgilanadigan tartib bo'yicha sotib oladilar.

Respublika mulki obyektlarini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish to'g'risida qaror qabul qilish huquqi VM yoki vakolat bergan davlat boshqaruvi idoralariga beriladi.

Munitsipal obyektlarini davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish to'g'risidagi qaror qabul qilish huquqi mahalliy hokimiyat va boshqaruv idoralariga beriladi.

Bunday qarorlarni qabul qilishga huquq berilgan idoralar ommaviy mulk obyektlarini tasarruf etuvchilar deb yuritiladi.

PQ-2340-28.04.2015: Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va

ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari

Maqsad:

1. xorijiy investitsiyalarni jalb etishni kengaytirish;
2. xususiylashtirish jarayonlarini chuqurlashtirish;
3. korxonalarining ustav kapitalidagi davlat ulushi va aktivlarini xususiy investorlarga sotish.

Birinchi navbatda, xorijiy investorlarga sotish hisobidan

Respublika iqtisodiyotida xususiy mulkning darajasi va rolini tubdan oshirish shu asosda

- ishlab chiqarishni modernizatsiyalash hamda
- texnologik yangilashni ta'minlash,
- ichki va tashqi bozorlarda
- raqobatdosh mahsulotlar chiqarishni tashkillashtirish

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi. 15.08.2017 y.

2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiqtisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002. -448b.

3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. -T.: Moliya, 2007. - 320 b.

5. Keyns J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

3-bob. MULKIY ISLOHOTLARNING MILLIY MODELI VA YANGI ASR STRATEGIYASI

Reja:

3.1. Davlat mulki yakkahokimligiga barham berishning milliy xususiyatlari.

3.2. O'tish davri tavsifi va uning milliy xususiyatlari

3.3. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari

3.4. Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar

Mashg'ulot maqsadi: Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalar bo'yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Davlat mulki yakkahokimligiga barham berishning milliy xususiyatlari aytadi va tavsif beradi;
- O'tish davri tavsifi va uning milliy xususiyatlari ochib beradi;
- Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlarini tasniflab beradi.

3.1. Davlat mulki yakkahokimligiga barham berishning milliy xususiyatlari

Davlat mulki yakkahokimligiga barham berishning milliy xususiyatlari.

O'zbekiston Respublikasining mutlaqo mulkiga:

yer (qonun hujjatlarida nazarda tutilgan hollarda, tartibda va shartlarda mulk qilib berilgan yerlardan tashqari), er osti boyliklari, ichki suvlar, respublika hududi doirasidagi havo havzasi, o'simlik va hayvonot dunyosi;

- O'zbekiston Respublikasi davlat hokimiyati va boshqaruv organlarining mol-mulki;
- jumhuriyat xalqlarining madaniyat va tarixiy boyliklari;

- jumhuriyat byudjetining mablagʻlari, jumhuriyat va davlat ahamiyatidagi banklar, sugʻurta, rezerv fondlari va boshqa davlat fondlari;
- davlat ahamiyatiga molik korxonalar, davlat oliy oʻquv yurtlari, ijtimoiy-madaniy soha obyektlari hamda davlatning respublika istiqlolini va iqtisodiy mustaqilligini taʼminlovchi boshqa mol-mulklari kiradi.

Oʻzbekiston Respublikasi xalqi davlat mulkining subyektidir.

Respublika uchun sobiq mustabid tuzum merosi va sohta mafkuraning oqibatlari quyidagilarda oʻz aksini topishi I. Karimov asarlarida umumlashtirilgan:

1. Bir yoqlama rivojlangan, moʻrt, zaif iqtisodiyotga asoslangan markazga qaram yarim mustamlaka mamlakat.
2. Boy mineral xomashyo resurslaridan nazoratsiz va ayovsiz foydalanishga hamda puxta yakkahokimligiga asoslangan iqtisodiy tizim.
3. Mahalliy xomashyolarni qayta ishlash quvvatlarini ibtidoiy darajadali, ishlab chiqarishning texnologik asbob-uskuna va butlovchi qismlar, shuningdek yoqilgʻi taʼminotida markazga qaramlik.
4. Eng muhim oziq-ovqat mollari (un, shakar, goʻsht-sut mahsulotlari) va boshqa xalq isteʼmoli mahsulotlarining chetdan keltirilishi.
5. Paxta xomashyosi mahsulotlarining suv tekinga tashib ketilishi, oltin, qimmatbaho va rangli metallar, strategik ahamiyatga ega materiallar jahon bozorida oʻta xaridorgir boʻlgan boshqa qimmatbaho mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotishdan keladigan foydadan Oʻzbekiston xazinasiga tushmaslik.
6. Iqtisodiy oʻsish surʼatlari samaradorligi koʻrsatkichlarining salbiy darajadali ortib borishi, moliya-pul tizimining butkul ishdan chiqishi.
7. Xorijiy mamlakatlar bilan bevosita tashqi iqtisodiy aloqalarning cheklanganligi.
8. Qishloq joylarda yashirin ishsizlik, shahar va qishloqdagi turmush darajalaridagi farqning ortib borishi.
9. Oʻzbekiston aholisi turmush darajasi koʻrsatkichlarining sobiq SSSRdagi eng oxirgi oʻrinlardan biriga tushib qolganligi.

10. Ekologik muammolarning keskinlashuvi, er-suv resurslaridan ayovsiz foydalanish, yerlar shoʻrlanishining ortishi, choʻl zonalarining kengayishi

1991- yil 19- noyabrda qabul qilingan qonunning obyektiv sabablari:

1. Totalitar tuzumda shaxsning mulkdan begonalashuvi oqibatlarini tugatish;
2. Davlat mulkining tarkibiy markazlashuvining haddan ortishi, undan samarali foydalanish, boshqarish va nazorat qilishni taʼminlay olmaganligi;
3. Davlat mulkiga nisbatan tashmachilik va xoʻjasizlikka barham berish;
4. Bozor iqtisodiyoti, tadbirkorlik faoliyatini yoʻlga qoʻyish mulkning davlat qoʻlida haddan ortiq markazlashuviga zid ekanligi.

Yakkahokimlik –monopoliya(sotishda) yoki monopsoniya(harid qilishda) – yakkahukmronlik.

monopolistik faoliyat - xoʻjalik yurituvchi subyektlarning, davlat hokimiyati va boshqaruv idoralari tomonidan xoʻjalik yurituvchi subyektlarning raqobatlashuvi-bahslashuviga yoʻl bermaydigan, cheklab qoʻyadigan yoki uni yoʻq qiladigan harakat yoki harakatsizlikni anglatadi.

Monopolistik faoliyatni cheklash toʻgʻrisida (02.07.1992)gi Qonun.Hujjat kuchini yoʻqotgan 08.01.1997 tadbirkorlikni rivojlantirish va jamiyat manfaatlarini himoya qilish maqsadlarida xoʻjalik yurituvchi subyektlarning, davlat hokimiyati va boshqaruv idoralarining xoʻjalik yurituvchi subyektlarningraqobatlashuvi-bahslashuviga yoʻl bermaydigan, cheklab qoʻyadigan yoki uni yoʻq qilinadigan qoʻshimcha foyda olish maqsadidagi harakati yoki harakatsizligini anglatuvchi monopolistik faoliyatning oldini olish va payini qirqishning huquqiy asoslarini belgilab beradi.

1. Tovar bozorlarida monopolistik faoliyatni cheklash va raqobat toʻgʻrisida qonuni. 1996- yil 27- dekabr, Hujjat kuchini yoʻqotgan 07.01.2012

2. Ushbu Qonun tovar bozorlarida monopolistik faoliyat va insofsiz raqobatning oldini olish, uni cheklash, toʻxtatishning tashkiliy va huquqiy asoslarini belgilab beradi, raqobat munosabatlarining shakllanishi va samarali amal qilishi uchun sharoitlar taʼminlashga qaratilgan.

3. «Tabiiy monopoliyalar toʻgʻrisida»gi [Qonuni](#) (1997.24.04)

4. (yangi tahriri-1999- yil 19- avgust) Qonunning maqsadi O‘zbekiston Respublikasi tovar bozorlarida tabiiy monopoliya subyektlarining faoliyati bilan bog‘liq bo‘lgan munosabatlarni tartibga solishdan, shuningdek iste’molchilar, davlat va tabiiy monopoliya subyektlari manfaatlarining mutanosibligini ta’minlashdan iboratdir.

5. *«Raqobat to‘g‘risida»gi Qonuni(2012 yil 6 yanvar)*

6. Qonunning maqsadi tovar va moliya bozorlaridagi raqobat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

Monopolistik faoliyatdagi salbiy holatlar:

- Bozordagi ustunlik mavqenii suyiiste’mol qilish;
- Xo‘jalik yurituvchi subyektlar o‘rtasida qonunga xilof bitimlar tuzilishini (kelishib qilinadigan harakatlar;
- Raqobatni cheklaydigan tashkiliy qayta tuzilishlar(birlashtirish, qo‘shib olish; qayta tuzish, tugatish, bo‘lib yuborilish);
- Davlat hokimiyati va boshqaruv idoralarining hamda ular mansabdor shaxslarining raqobatni cheklovchi xatti-harakatlari.

Maqsad: O‘zaro bog‘liq moliyaviy, monopoliyaga qarshi va narx-navo siyosatini olib borish, raqobat muhitini vujudga keltirish va bozor munosabatlarini rivojlantirish;

- eski turmush tarzi mezonlari va yangi iqtisodiy qadriyatlarning nomuvofiqligi, ba’zi hollarda esa, qarama-qarshi ziddiyatli tusga ega bo‘lishi;
- jamiyat a’zolari bir qismining eski mafkura iskanjasidan qutilishning qiyinchilik bilan ketishi, yangi iqtisodiy munosabatlarga ehtiyotkorlik bilan yondoshishiga qaramay, tashabbuskor, izlanuvchan, tadbirkor va taraqqiyparvar kishilarning tobora ortib borishi kabilar.
- Ko‘p ukladli iqtis.- aralash iqtisodiyotUklad -iqtisodiyotni mulk shakllari, xo‘jalik yuritish uslublari, daromad manbalari kabi mezonlar asosida turkumlanishini ifodalovchi ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida 4 uklad amal qiladi: davlat, xususiy, jamoa va aralash.

3.2. O'tish davri tavsifi va uning milliy xususiyatlari

1. Bir yoqlama rivojlangan, mo'rt, zaif iqtisodiyotga asoslangan markazga qaram yarim mustamlaka mamlakat.
2. Boy mineral xomashyo resurslaridan nazoratsiz va ayovsiz foydalanishga hamda puxta yakkahokimligiga asoslangan iqtisodiy tizim.
3. Mahalliy xomashyolarni qayta ishlash quvvatlarini ibtidoiy darajadali, ishlab chiqarishning texnologik asbob-uskuna va butlovchi qismlar, shuningdek yoqilg'i ta'minotida markazga qaramlik.
4. Eng muhim oziq-ovqat mollari (un, shakar, go'sht-sut mahsulotlari) va boshqa xalq iste'moli mahsulotlarining chetdan keltirilishi.
5. Paxta xomashyosi mahsulotlarining suv tekinga tashib ketilishi, oltin, qimmatbaho va rangli metallar, strategik ahamiyatga ega materiallar jahon bozorida o'ta xaridorgir bo'lgan boshqa qimmatbaho mahsulotlarni ishlab chiqarish va sotishdan keladigan foydadan O'zbekiston xazinasiga tushmaslik.
6. Iqtisodiy o'sish sur'atlari samaradorligi ko'rsatkichlarining salbiy darajadali ortib borishi, moliya-pul tizimining butkul ishdan chiqishi.
7. Xorijiy mamlakatlar bilan bevosita tashqi iqtisodiy aloqalarning cheklanganligi.
8. Qishloq joylarda yashirin ishsizlik, shahar va qishloqdagi turmush darajalaridagi farqning ortib borishi.
9. O'zbekiston aholisi turmush darajasi ko'rsatkichlarining sobiq SSSRdagi eng oxirgi o'rinlardan biriga tushib qolganligi.
10. Ekologik muammolarning keskinlashuvi, er-suv resurslaridan ayovsiz foydalanish, erlar sho'rlanishining ortishi, cho'l zonalarining kengayishi

BOZORGA O'TISH ZARURIYATI OMILLARI

Tashqi omillar:

- Jahon hamjamiyatining geopolitik tarkibida ijtimoiy dunyoqarashda chuqur sifat o'zgarishlarni amalga oshirish;
- Davlatlararo hamkorlikda integratsion jarayonlarning kuchayishi;

- YAgona xalqaro me'yorlar, qoidalar va andozalarga o'tilishi bilan yagona siyosiy-iqtisodiy jarayonlarning shakllanishi.
- Sotsialistik deb atalgan lagerning parchalanishi va ma'muriy- buyruqbozlik tizimining barham topishi;
- Moddiy turmush farovonligi va iqtisodiy o'sish sur'atlari bo'yicha Farbdan ortda qolishning kuchayishi va iqtisodiy tizim tanazzuli.

Ichki omillar:

- Mustabid tizim qusurlari va direktiv rejalashtirishning salbiy oqibatlari.
- Davlat mulkchiligining yakkahokimligi tufayli mulkning va shaxsning ajratilishi va ijtimoiy serxarajatlikning ortib borishi.
- Xarajatlarni tejashdan manfaatdorlikning yo'qligi, piravardida esa, resurslarni samarasiz taqsimlanishning kuchayishi.
- Mehnat unumdorligini oshirishdan rag'batlantirishning pasayishi va mehnatga ishtiyoqsizlik va loqaydlikning ortishi.
- Texnika va texnologiya rivojlanishidagi turg'unlik.
- Iqtisodiy hayotda mulkning mutlaq davlatlashtirilishiga qarshilik munosabati sifatida pinxoniy iqtisodiyotning kuchayishi.
- Ijtimoiy hayotda talab va taklif muvozanatini ta'minlash samaradorligining pastligi.
- Direktiv markazlashgan rejalashtirish tizimining hududlar va xo'jaliklar talablarini qondirishda muvofiqlashtirish imkoniyatlarining cheklanganligi. Natijada, quyi bo'g'inglarda - xaridor va sotuvchi, iste'molchi va ishlab chiqaruvchilar orasidagi bevosita bog'liqlikni ta'minlashga ma'muriy rejalashtirishning salbiy ta'siri.
- Korxonalararo raqobatning yo'qligi tufayli samaradorlikka moyillikning pastligi.
- Xomashyo serxarajatligiga asoslangan investitsion talabning kuchayishi.
- Sotsialistik xo'jalik yuritishda fondlarning markazlashgan taqsimotiga asoslanganligi tufayli ko'proq resurslar taqchilligi namoyon bo'ladi. Bozor iqtisodiyotida esa, sotish qiyinchiligi ishlab chiqarish qiyinchiligidan muhimroq hisoblanadi.

- *O'tish davri ko'xna Evropa mamlakatlarida bir necha yuz yilni tashkil etgan bo'lsa, mustamlakachilikdan ozod bo'lgan Osiyo va boshqa qit'a mamlakatlarida bir necha o'n yildan iborat bo'ldi. Masalan, Buyuk Britaniya-200 yil, Fransiya -150 yil, Germaniya va AQSH-50-100 yil.*

- Boshlang'ich shart-sharoitlarga ko'ra, yondoshilgan guruhlash mezoniga asosan tartiblashga solinadigan bozor iqtisodiyoti mamlakatlari uchun 3 ta yondashuv va yana bir turdagi urinish mavjudligi I.Karimov tomonidan tahlil etilgan. Bular:

- Uzoq davom etgan evolyusion taraqqiyotni bosgan rivojlangan mamlakatlardagi aralash iqtisodiyot;

- An'naviy (oddiy va bozor, patriarxal feodal munosabatlariga ega) iqtisodiyot asosida shakllanayotgan madaniylashgan bozor munosabatlari;

- Rejalashtirilgan buyruqbozlik iqtisodiyoti negizida shakllanayotgan bozor munosabatlariga asoslangan demokratik jamiyat;

- Sotsializm g'oyalarini samarali bozor iqtisodi vujudga keltirish bilan qo'shib olib borishga urinayotgan sotsialistik iqtisodiyotning Xitoycha yo'li.

3.3. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari

28.04.2015-PQ-2340- Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida.

- davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining ulushlari strategik
- xorijiy investorlarga sotilishi lozim bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlari ro'yxati
- ishlab chiqarishni yanada modernizatsiyalash, texnik qayta jihozlash,
- raqobatdosh mahsulotlar chiqarishni tashkillashtirish maqsadida oshkora savdolarida

xususiy mulk egaligi sharti bilan xo'jalik boshqaruvi organlarining davlat aktivlari va ulushlari,

- birinchi navbatda xorijiy investorlarga sotilishi lozim bo'lgan
- korxona va xo'jalik jamiyatlari ro'yxati
- investitsiya majburiyatlarini qabul qilish sharti bilan «nol» qiymatida tanlov

- asosida sotilishi lozim bo'lgan davlat mulki obyektlari, shu jumladan qurilishi

- tugallanmagan obyektlar ro'yxati
- oshkora savdolarida to'liq xususiy mulk qilib sotiladigan davlat
- mulkining foydalanilmayotgan obyektlari ro'yxati
- tugatish yoki bankrot qilish tartibini qo'llash tashabbusi
- bilan chiqilgan past rentabelli va faoliyat ko'rsatmayotgan tashkilotlar ro'yxati

- vakil qilingan organlar xulosasi hamda tuman (shahar) hokimliklari qarori bilan buzib tashlanishi lozim bo'lgan foydalanilmayotgan va qurilishi tugallanmagan davlat mulki obyektlari ro'yxati

“Davlat mulki obektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subektlariga sotish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-2200(2014y.03.07)

- "D. mulki obektlarini xususiylashtirish t. t.gi nizomlarni tasdiqlash haqida“(VMQ-№279-06.10.2014 Y.)

- № 1-"D. korxonalari va D. muassasalarini xo'jalik jamiyatlariga aylantirish t. t."

- № 2-"D. aksiyalarini sotish t. t."

- № 3-"MCHJlar ustav f (ustav k)dagi D. ulushlarini sotish t. t."

- № 4-"D. ko'chmas mulk obektlarini sotish t. t."

- № 5-"D. mulki obektlarini xaridor tomonidan investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar qabul qilinishi sharti bilan “nol” xarid qiymati bo'yicha sotish tartibi to'g'risida"

- № 6-"D. mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha D. komissiyasi qarorlari bo'yicha sotish t. t."

- № 7-"D. mulki obini tanlov savdolarida va to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar o'tkazish yo'li bilan sotishda inv. va ijt. Maj. ning eng kam miqdorini va turlarini belgilash, shuningdek D. mulki obektlariningoldi-sotdi shartnomalarining xaridorlar tomonidan baj. nazorat qilish t. t."

•VMQ- 198-son 2017 yil 17 apreldagi "Kichik tadbirkorlikni rivojlantirish kafolat jamg'armasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"

•VMQ- 291-son 2017 yil 17 maydagi "Davlat mulki obyektlarini samarali boshqarishni ta'minlashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"

•VMQ- 295-son 2017 yil 19 maydagi "Davlatga tegishli obyektlarni va aktivlarni xususiy mulk qilib sotishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"

•VMQ- 391-son 2017 yil 19 iyundagi "O'zbekiston Respublikasi xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish jamg'armasi mablag'larini shakllantirish, taqsimlash va ulardan foydalanish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"

•VMQ- № 469 6.07.2017 y. "Avval xususiylashtirilgan qurilishi tugallanmagan obyektlar va foydalanilmayotgan ishlab chiqarish maydonlari negizida amalga oshirilayotgan investitsiya loyihalarining bajarilishini monitoring qilish tartibi to'g'risida"

VMQ- 242-son 2016 yil 27 iyuldagi "«O'zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi» aksiyadorlik jamiyatining maxsus axborot portali hamda davlat va korporativ xaridlarni amalga oshirish jarayonlarini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"

3.4. Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo'shimcha chora-tadbirlar

Davlat mulki obyektlarining yalpi inventarizatsiyasi natijalari bo'yicha foydalanilmayotgan bino va inshootlar, qurilishi tugallanmagan obyektlar tarkibi:

1. Foydalanilmayotgan va qurilishi tugallanmagan, buzib tashlanadigan davlat mulki ob.;

2. Foydalanilmayotgan, 2014 -yilda kimoshdi savdosida sotiladigan davlat mulki.;

3. Investitsiya majburiyatlarini qabul qilish va yangi ish o'rinlarini yaratish sharti bilan 2014- yili tanlov asosida «nulinchi» xarid qiymati bo'yicha sotilishi lozim bo'lgan foydalanilmayotgan, shu jumladan qurilishi tugallanmagan;

4. Tadbirkorlik subyektlariga yangi ishlab chiqarishlar, xizmat ko'rsatish va servis sohasi obyektlarini barpo etish uchun kichik sanoat zonasi tashkil etilishi mo'ljallangan, keyinchalik o'lchovi o'rtacha 0,2-0,3 ga dan ajratib beril. yer uchastkalari;

5. Xo'jalik yurituvchi subyektlarning ustav fondiga kiritiladigan, shuningdek yanada samarali foydalanish uchun boshqa tashkilotlarga tezkor boshqarish va bepul foydalanishga beriladigan davlat mulki obyektlari.

PQ-2200(03.07.2014): Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi soddalashtirildi

1. Davlat aktivlarini «nulinchi» xarid qiymati bo'yicha sotishga oid oshkora savdolarni o'tkazish to'g'risidagi e'lon chop etilgan sanadan boshlab to ular o'tkaziladigan sanagacha bo'lgan muddat **ikki oydan 30 kungacha qisqartirildi.**

2. Savdolarda davlat mulki **obyektlarini «nulinchi» xarid qiymati** bo'yicha sotishning asosiy shartlaridan biri, investitsiya majburiyatlari bilan bir qatorda, yangi ish o'rinlarini yaratish va ularni investitsiya majburiyatlarini bajarishga kirishilgan paytdan boshlab yil davomida saqlab qolindi.

3. Oshkora savdolarda davlat aktivlarini sotib **olishqa ikki oy mobaynida talabnoma tushmagan** taqdirda, ularni dastlab qo'yilgan narxni qadam-baqadam pasaytirib borish mexanizmini qo'llagan holda sotish amalga oshiriladi va bu qadam quyidagilar bo'yicha **har 15 kunda dastlab qo'yilgan narxning 10 foizini** tashkil qiladi:

- ko'chmas mulk obyektlari bo'yicha — dastlab qo'yilgan narxdan **50 foizgacha**, ammo ularning narxlash kunigacha qoldiq qiymatidan kam bo'lmasligi lozim;

- aksiyalar va ulushlar bo'yicha — dastlab qo'yilgan **narxdan 50 foizgacha**, davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha Davlat komissiyasining qaroriga muvofiq qo'yilgan narxni keyinchalik foydalanish imkoniyati bilan qadam-baqadam pasaytirib borish mexanizmini qo'llash mumkin. Bunda aksiyalar va ulushlarning boshlang'ich narxini umumiy pasaytirish ularning nominal qiymatidan past bo'lmagan miqdorgacha amalga oshirilishi mumkin.

- **PQ-2340-28.04.2015:**

- **Sotilishi lozim bo'lgan Davlat mulki obyektlari turkumlari**

- Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlarining **ulushlari strategik xorijiy investorlarga** sotilishi lozim bo'lgan aksiyadorlik jamiyatlari

- Ishlab chiqarishni yanada modernizatsiyalash, texnik qayta jihozlash, raqobatdosh mahsulotlar chiqarishni tashkillashtirish maqsadida oshkora savdolarida xususiy mulk egaligi sharti bilan xo'jalik boshqaruvi organlarining davlat aktivlari va ulushlari, birinchi navbatda **xorijiy investorlarga sotilishi** lozim bo'lgan korxona va xo'jalik jamiyatlari

- Investitsiya majburiyatlarini qabul qilish sharti bilan «nol» qiymatida tanlov asosida sotilishi lozim bo'lgan davlat mulki obyektlari, shu jumladan qurilishi tugallanmagan obyektlar;

- Oshkora savdolarida to'liq xususiy mulk qilib sotiladigan davlat mulkining foydalanilmayotgan obyektlari;

- Tugatish yoki bankrot qilish tartibini qo'llash tashabbusi bilan chiqilgan past rentabelli va faoliyat ko'rsatmayotgan tashkilotlar;

- Vakil qilingan organlar xulosasi hamda tuman (shahar) hokimliklari qarori bilan buzib tashlanishi lozim bo'lgan foydalanilmayotgan va qurilishi tugallanmagan davlat mulki obyektlar.

VM- 135-22.05.2015 Davlat mulkini xususiylashtirishdan tushgan mablag'lar jamg'armasi mablag'larini shakllantirish va ulardan foydalanish tartibi

Jamg'arma mablag'larini taqsimlash

68,5 foizi — O'zbekiston Respublikasi respublika byudjetiga;

25 foizi — ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirish, bozor infratuzilmasi institutlarini shakllantirish uchun Qoraqalpog'iston Respublikasining respublika byudjetiga, viloyatlarning viloyat byudjetlariga va Toshkent shahrining shahar byudjetiga;

4 foizi — mablagʻlarni maqsadli ravishda faqat bozor infratuzilmasini rivojlantirishga va tadbirkorlarni huquqiy jihatdan qoʻllab-quvvatlashga yoʻnaltirish uchun Oʻzbekiston Savdo-sanoat palatasiga;

2,5 foizi — tasarruf etish va boshqarish funksiyalarini amalga oshirish bilan bogʻliq xarajatlarni qoplash, shu jumladan Xususiylashtirish davlat dasturini amalga oshirish, davlat aktivlarini xususiylashtirish jarayonini axborotlar bilan taʼminlash va qoʻllab-quvvatlash, shuningdek qimmatli qogʻozlar bozorini rivojlantirish uchun DR qoʻmitasi yoki uning hududiy organlari hisob raqamlariga.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar roʻyxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoevning Oʻzbekiston Respublikasi “2017–2021 yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi farmoyishi.15.08.2017 y.

2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiqtisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: “SHarq”, 2002-448b.

3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy taʼlimotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.

5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.: – M.: Ekonomika, 2010.

4-bob. O‘ZBEKISTONDA XUSUSIYLASHTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATI

Reja:

4.1. Davlat mulki obyektlarini guruhlashdagi xususiyatlar (PQ-2200).

4.2. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirishni soddalashtirish.

**4.3. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi to‘g‘risidagi
nizomlar- VM-279-06.10.2014**

4.4. Xususiylashtirishning bosqichma- bosqichliligi, uzviyligi.

Vaucherlashtirishdan voz kechish zaruriyati

Mashg‘ulot maqsadi: «Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar
tushunchalar bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Davlat mulki obyektlarini guruhlashdagi xususiyatlarni aytadi va tavsif beradi;
- Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirishni soddalashtirishni ochib beradi;
- Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasniflab beradi.

4.1. Davlat mulki obyektlarini guruhlashdagi xususiyatlar (PQ-2200).

PQ-2200 maqsadi: Davlat mulkidan oqilona va samarali foydalanishni, f-m-n hamda q.tug-m-n davlat mulki obyektlarini, bo‘shayotgan yer uchastkalarini zamonaviy raqobatdosh mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish turlarini tashkil etish, yangi ish o‘rinlari yaratish hamda aholi daromadlarining o‘shishini ta‘minlash uchun kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish

1. Davlat korxonalari va muassasalarini xo‘jalik jamiyatlariga aylantirishning takomillashtirilishi
2. Davlat aksiyalari va ulushlarini sotishning takomillashtirilishi
3. Davlat ko‘chmas mulk obyektlarini sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning qabul qilinishi
4. Tender savdolarini o‘tkazishning takomillashtirilishi

5. Xaridorlar tomonidan tanlov va ochiq savdolardagi oldi-sotdi shartnomalari bajarilishi nazorati

PQ-2200-03.07. 2014y.«Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida» muvofiq:

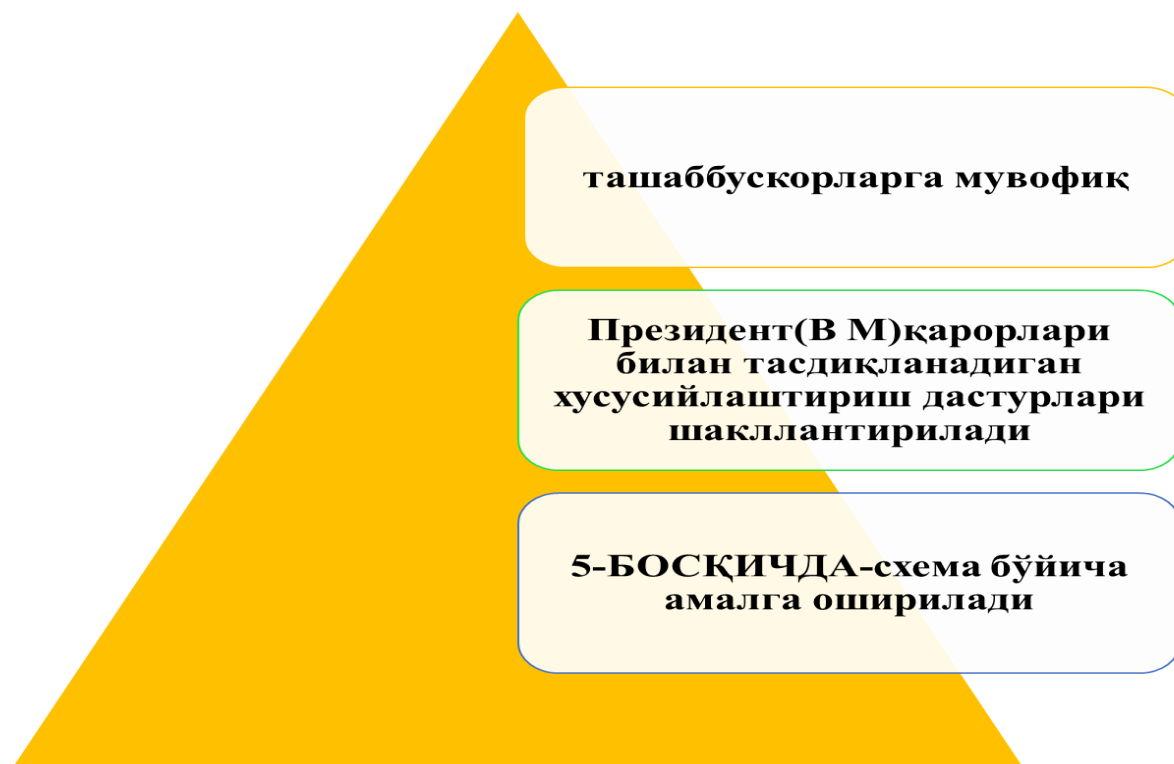
- davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibini takomillashtirish, ularni sotish mexanizmlari va tartibotlari samaradorligini oshirish,
- shuningdek davlat mulki obyektlari bilan bitishuvlarni amalga oshirishda ommaviylik va oshkoralikni ta’minlash

VM-279-2014-6-10-1-ILOVA **Davlat korxonalari va davlat muassasalarini xo‘jalik jamiyatlariga aylantirish tartibi to‘g‘risida NIZOM**

- aksiyadorlik jamiyati yoki mas’uliyati cheklangan jamiyat shaklidagi xo‘jalik jamiyatiga aylantirish tartibotlarini belgilaydi

Davlat tashkilotlarini o‘zgartirish **tashabbuskorlar**

- davlat organi
- o‘zgartirilayotgan davlat tashkilotlari muassislari
- takliflari,
- nodavlat yuridik shaxslarning,
- jismoniy shaxslarning
- **Buyurtmanomalari**

Давлат ташкилоти ўзгартирилаётган хўжалик жамияти шаклини танлаш

- ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятларини,
- унинг фаолияти самарадорлигини ва ишлаб чиқариш кўламларини ошириш даражасини,
- асосий воситалари қийматини
- ва ўзгартирилаётган давлат ташкилоти муассисининг таклифларини
- ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади
- Давлат ташкилотини ўзгартириш натижасида ташкил этилаётган хўжалик жамиятининг муассиси, Давлат рақобат қўмитаси(худудий орган) бўлиши мумкин

4.2. Davlat mulki obyektlarini xususiyashtirishni soddalashtirish.

VM-279-2014-6-10-2-ILOVA Davlat aksiyalarini sotish tartibi to'g'risida

NIZOM

- **Nizomning amal qilishi:**
- davlat aksiyalarini sudning qarori asosida;

- ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foizdan ortiq bo'lgan zarar ko'rib ishlayotgan,

- past rentabelli va quvvatlardan past darajada foydalanayotgan sanoat va qurilish sohasidagi korxonalardagi davlat aksiyalarini «nol» xarid qiymati bo'yicha sotishda yuzaga keladigan munosabatlarga

NIZOM

- davlat mulkida bo'lgan aksiyalarni (davlat aksiyalari)
- nodavlat yuridik shaxslarga,
- jismoniy shaxslarga xususiylashtirish tartibida sotish tartibini **belgilaydi**.

Davlat aksiyalarini sotish

- sotuvchi tomonidan davlat organlarining,
- xo'jalik boshqaruvi organlarining
- yoki emitentning takliflariga,
- nodavlat yuridik shaxslarning,
- jismoniy shaxslarning buyurtmanomalari
- xususiylashtirish dasturlari muvofiq shakllantirilgan
- sxema bo'yicha amalga oshiriladi

FOYDALANILADIGAN ASOSIY TUSHUNCHALAR:

- **davlat aksiyalari savdosi (savdolar)** — fond birjasi, fond bo'limlarini tashkil qilgan valyuta birjalari, tegishli litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxslar tomonidan yoki sotuvchi tomonidan tashkil etiladigan davlat aksiyalarini sotish bo'yicha savdolar;

- **birja bitimi** — birja tomonidan savdoning qayd etilgan natijasi bo'yicha tuzilgan davlat aksiyalarining fond birjasi, fond bo'limlarini tashkil qilgan boshqa birjalar (birja) tomonidan ro'yxatdan o'tkazilgan oldi-sotdi shartnomasi;

- **davlat aksiyalarining birja savdolari** (birja savdolari) — birja savdosi qoidalariga va ushbu Nizomga muvofiq birja tomonidan tashkil etiladigan davlat aksiyalarining savdolari;

- **davlat aksiyalarining birjadan tashqari savdolari** (birjadan tashqari savdolar) — tashkilotchisi sotuvchi yoxud tegishli qimmatli qog'ozlarning birjadan

tashqari savdolari tashkilotchisi huquqini beruvchi litsenziyaga ega bo'lgan yuridik shaxs hisoblangan, qimmatli qog'ozlarning birjadan tashqari savdolari tizimida tanlov asosida yoki to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar orqali amalga oshiriladigan davlat aksiyalari savdolari;

- **sotib olish to'lovi** — sotib olinayotgan davlat aksiyalari uchun xaridor tomonidan milliy va (yoki) erkin muomaladagi valyuta (EMV)da to'lanadigan pul mablag'lari;

- **Davlat tender komissiyasi** — davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolari o'tkazish bo'yicha Davlat komissiyasi;

- **emitent** — ustav fondida davlat ulushi mavjud bo'lgan aksiyadorlik jamiyati;

- **investitsiyaviy majburiyatlar** — davlat aksiyalarini sotib olishda xaridor tomonidan aksiyadorlik jamiyatiga (emitentga) investitsiyalarni amalga oshirish bo'yicha qabul qilinadigan pul bahosiga ega bo'lgan va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan shakllarda amalga oshiriladigan majburiyatlar;

- **ijtimoiy majburiyatlar** — davlat aksiyalarini sotib olishda xaridor tomonidan qabul qilinadigan pul bahosiga ega bo'lmagan va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan shakllarda amalga oshiriladigan majburiyatlar;

- **tanlov** — tanlov hujjatlari mezonlari va shartlariga muvofiq qatnashchilar tomonidan taqdim etilgan eng yaxshi takliflarni tanlash orqali xaridorni aniqlash bo'yicha savdo shakli. Tanlovlar ochiq yoki yopiq bo'lishi mumkin;

- **ochiq tanlov** — tanlovning davlat aksiyalarini sotib olish va tanlov shartlarini bajarish niyati to'g'risida ariza bergan har qanday nodavlat yuridik va jismoniy shaxs qatnashishi mumkin bo'lgan turi;

- **yopiq tanlov** — tanlovning tanlov hujjatlari bilan belgilangan mezonlarga muvofiq maxsus taklif qilingan shaxslar qatnashishi mumkin bo'lgan turi;

- **tanlov hujjatlari** — tanlov shartlari, tanlovni o'tkazish tartibi, tanlov takliflari, axborot memorandum, xaridorga (qatnashchiga) nisbatan mezonlarni (talablarni) belgilovchi hujjatlarni o'z ichiga oluvchi hujjatlar to'plami;

- **tanlov shartlari** — tanlovni o‘tkazish tartibi, o‘tkazish joyi, taklifning narxi, davlat aksiyalarining soni va miqdori, savdo qatnashchilariga qo‘yiladigan qo‘shimcha yuklamalar, investitsiyaviy majburiyatlar va ijtimoiy majburiyatlar, shuningdek boshqa masalalar bo‘yicha sotuvchi tomonidan belgilanadigan shartlar;

- **axborot memorandum** — aksiyadorlik jamiyatining hisobot sanasidagi holati bo‘yicha tijoriy, tashkiliy va boshqa tavsiflari to‘g‘risidagi dastlabki axborotidan iborat bo‘lgan hujjat;

- **tanlov taklifi** — tanlov hujjatlarida belgilanadigan shartlarda shartnoma tuzish taklifi;

- **lot** — birja savdolariga qo‘yilayotgan va birjadan tashqari savdolar tizimidagi bir paketdagi davlat aksiyalarining miqdoriy o‘lchov birligi;

- **boshlang‘ich narx** — davlat aksiyalarini savdolarga qo‘yish uchun sotuvchi tomonidan belgilangan narx;

- **davlat aksiyalarining birjadan tashqari savdolari tashkilotchisi** (birjadan tashqari savdolar tashkilotchisi) — sotuvchi yoxud qimmatli qog‘ozlarning birjadan tashqari savdolari tashkilotchisi huquqini beruvchi tegishli litsenziyaga ega bo‘lgan va birjadan tashqari savdolar tizimida tanlov yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri muzokaralar o‘tkazish orqali davlat aksiyalarining savdolarini tashkil qilayotgan yuridik shaxs;

- **birja savdolariga xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar** — birja, sotuvchining (xaridorning) vositachisi, Markaziy depozitariy;

- **sotuvchi** — Davlat raqobat qo‘mitasi (hududiy organ);

- **qimmatli qog‘ozlarning birjadan tashqari savdolari tizimi (BTST)** — qimmatli qog‘ozlarning birjadan tashqari savdolari tashkilotchisi huquqini beruvchi tegishli litsenziyaga ega bo‘lgan qimmatli qog‘ozlar bozori professional qatnashchisi (BTST tashkilotchisi) tomonidan tashkil etilgan, qimmatli qog‘ozlarni sotib olish va sotishga oid buyurtmanomalarni to‘plash va qanoatlantirishni ta‘minlaydigan qimmatli qog‘ozlarning birjadan tashqari savdolari elektron tizimi;

- **sotuvchining (xaridorning, qatnashchining) vositachisi** — qimmatli qog‘ozlar bozorida investitsion vositachi sifatidagi professional faoliyatni amalga oshirish huquqini beruvchi litsenziyaga ega bo‘lgan, sotuvchi (xaridor) nomidan

vakolat berilgan, shartnomaga asosan birja savdolarida va BTSTda davlat aksiyalarini sotish chogʻida vositachi boʻladigan yuridik shaxs;

- **talabgor** — taklif etilgan yoki boshqa shartlarda tanlovda yoki toʻgʻridan-toʻgʻri muzokaralarda oʻzining qatnashish niyati toʻgʻrisida ariza bergan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs (Oʻzb-R.rezid.(narez.)) yoki uning vakolatli vakili;

- **qatnashchi** — tanlovda qatnashishga kiritilgan talabgor yoki uning vakolatli vakili, yoxud BTSTda roʻyxatdan oʻtkazilgan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs (Oʻzb-R.rezid.(narez.));

- **xaridor** — sotuvchi bilan qonun hujjatlariga muvofiq davlat aksiyalarining oldi-sotdi shartnomasini tuzgan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs (Oʻzb-R.rezid.(narez.));

- **vakolatli vakil** — qatnashchi yoki talabgor tomonidan ishonchnomaga asosan tanlovda yoki toʻgʻridan-toʻgʻri muzokaralarda qatnashish uchun vakolat berilgan shaxs;

- **toʻgʻridan-toʻgʻri muzokaralar** — sotuvchi tomonidan eʼlon qilingan oferta qilishga takliflar natijalariga koʻra xaridorni aniqlash boʻyicha muzokaralar.

- Davlat aksiyalarini birja savdolarida sotish
- Davlat aksiyalarini BTSTda sotish
- Davlat aksiyalarini tanlovda sotish(Ochiq(yopiq) tanlov xabarnoma
- Toʻgʻridan-toʻgʻri muzokaralar orqali sotish

4.3. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi toʻgʻrisidagi

nizomlar- VM-279-06.10.2014

ASOSIY TUSHUNCHALAR:

- **davlat mulki obyekti** — mulk huquqi bilan davlatga tegishli boʻlgan mulkiy kompleks (korxona), binolar va inshootlar, qurilishi tugallanmagan obyektlar;

- **sotuvchi** — Oʻzbekiston Respublikasining Xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qoʻmitasining hududiy organi;

- **Davlat tender komissiyasi** — Davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini oʻtkazish boʻyicha Davlat komissiyasi;

- **hududiy tanlov komissiyasi** — tegishli ravishda Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari boshqaradigan hamda tarkibiga Davlat raqobat qo‘mitasi (tanlov komissiyasi raisining o‘rinbosari sifatida), Moliya vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi, Davlat soliq qo‘mitasi, O‘zbekiston Savdo-sanoat palatasi hududiy organlarining rahbarlari kiradigan tanlov komissiyasi;

- **ishchi organ** — O‘zbekiston Respublikasining Xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasining hududiy organi;

- **talabgor** — taklif etilgan shartlarda tanlovda qatnashish niyatini bildirgan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs, shu jumladan yuridik yoki jismoniy shaxs;

- **qatnashchi** — tanlovda qatnashishga qo‘yilgan talabgor yoki uning vakolatli vakili;

- **xaridor** — qonun hujjatlariga muvofiq sotuvchi bilan davlat mulki obyektining oldi-sotdi shartnomasini tuzgan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs;

- **tanlov predmeti** — qatnashchining davlat mulki obyektini xaridor tomonidan investitsiyaviy va (yoki) ijtimoiy majburiyatlar qabul qilinishi sharti bilan «nul» xarid qiymati bo‘yicha oldi-sotdi shartnomasini tuzishga bo‘lgan huquqi;

- **tanlov** — tanlov hujjatlari mezonlari va shartlariga muvofiq qatnashchilar tomonidan taqdim etilgan eng yaxshi takliflarni tanlash orqali davlat mulki obyektining xaridorini aniqlash bo‘yicha savdolar shakli;

- **tanlov shartlari** — tanlovni o‘tkazish tartibi, o‘tkazish joyi, qo‘shimcha yuklamalar, investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar va qatnashchilarga qo‘yiladigan talablar bo‘yicha sotuvchi tomonidan belgilanadigan shartlar;

- **tanlov hujjatlari** — davlat mulkining texnik, tijorat, tashkiliy va boshqa tavsiflari, shuningdek tanlov shartlari va tartibotlari to‘g‘risidagi birlamchi ma’lumotlar mavjud bo‘lgan tanlovni o‘tkazish qoidalaridan, tanlov takliflari shaklidan iborat bo‘lgan sotuvchi tomonidan to‘lov evaziga talabgorlarga beriladigan hujjatlar to‘plami;

- **tanlov taklifi** — tanlov hujjatlarida belgilanadigan shartlarda shartnoma tuzish taklifi;
- **tanlovni o'tkazish sanasi** — tanlov yakunlari chiqariladigan kun va vaqt;
- **investitsiyaviy majburiyatlar** — pulli qiymatga ega bo'lgan va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan shakllarda amalga oshiriladigan, davlat mulki obyektni sotib olishda davlat mulki obyektiga investitsiyalar qo'yish bo'yicha xaridor qabul qiladigan majburiyatlar;
- **ijtimoiy majburiyatlar** — pulli qiymatga ega bo'lmagan va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan shakllarda amalga oshiriladigan, davlat mulki obyektni sotib olishda xaridor qabul qiladigan majburiyatlar;
- **to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar** — xaridorni tanlov o'tkazmasdan aniqlash yuzasidan potensial investorlar bilan to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar;
- **balansda saqlovchi** — sotiladigan davlat mulki obyekti biriktirib qo'yilgan yuridik shaxs.

4.4. Xususiylashtirishning bosqichma- bosqichliligi, uzviyligi.

vaucherlashtirishdan voz kechish zaruriyati

1. Davlat mulkini mulkning boshqa shakllariga utkazish respulika ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiing muhim sharti.
2. D. Mulkini xususiylashtirish va nodavlat sektori shakllanishida “Yangi uy qurmay turib, eskisini buzma” degan dono naql asos bo'ldi.
3. Dastlab -uy-joy, savdo-sotik, tayyorlov, matlubot kooperatsiyasi, aptekalar, maishiy xizmat va mahalliy sanoat obyektlari xususiylashtirishga tortildi. "Kichik xususiylashtirish" natijasida 50 mingdan ko'proq yangi mulkdorlar paydo buldi.
4. Keyingi bosqichda tayanch korxonalardan tashqari 7 mingga yaqin kichik(o'rta) korxonalarda mulkchilik shakli o'zgardi.
5. 1992-1995 yillar davomida 54 mingga yaqin obyekt davlat tasarrufidan chiqarildi va xususiylashtirildi.
6. Iqtisodiyotni erkinlashtirish boshlandi.

7. Ko‘p ukldli iqtisodiyotni barpo etish mulkdorlar sinfini yaratish vazifalari belgilandi.

1997- yil oxiri boshlanuqan III bosqichda xorij kapitali ishtirokiga e‘tibor, rivojlanish uchun moliyaviy resurslar, kichik biznesga imtiyozli kredit ajratish boshlandi.

- **Vaucher** ([ingl. voucher](#) —«tilxat») —yozma guvohnoma, [kvitansiya](#), tovar sotib olishni tasdiqlovchi hujjat.

1. Vaucher- Rossiyada 1992—1994 yillarda xususiylashtirilgan mulk uchun hujjat- chek nomi.

2. Vaucherli xususiylashtirish davrida davlat aktiviga almashish uchun aholiga berilgan. 1992- yili har bir fuqaroga 10000 rubllik vaucher tarqatilgan.

3. Qimmatli qog‘oz egasiga davlat mulkidagi ulushini tasdiklovchi hujjat.

4. Rossiyada vaucher xususiylashtiriladigan [chek](#) — davlat qimmatli qog‘ozi egasiga vaucher evaziga davlat mulkiga egalik huquqi beriladi.

O‘zbekiston bepul xususiylashtirish (chek, Kupon, vaucher va boshqalar vositasi) dan voz kechdi.

Chunki bunday usullar mulkdan keyinchalik samarali foydalanishni ta‘minlay olmaydi.

Rossiyadagi ommaviy xususiylashtirishning ***maqsadi qisqa muddatlarda barcha davlat korxonalarini to‘liq aksiyadorlash hisobiga mulk egalarining keng qatlamini vujudga keltirish, cheklar bozorini yaratish bo‘lgan.***

- Rossiya tajribasi vaucherlashtirishning ko‘pgina va g‘oyat jiddiy kamchiliklarini ochib tashladi. Ko‘plab odamlar o‘z vaucherlarini darhol sotib yubordilar. Kam ta‘minlangan kishilar to‘y o‘tkazish, dafn marosimi, qundalik turmushda ehtiyoj katta bo‘lgan noyob narsalarni sotib olish uchun naqd pulga almashtirib, vaucherlardan darhol qutulib qo‘ya qoldilar.

- Vaucherlar va cheklarni bepul tarqatish ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun qo‘shimcha mablag‘larni jalb qilish imkonini bermadi, balki mavjud kapitalni ishlatib tugatishdan iborat bo‘ldi.

VM- 279-10.06.2014-Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi
tasdiqlandi

MAQSAD:

1. Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibini takomillashtirish,
2. Sotish mexanizmlari va tartibotlari samaradorligini oshirish,
3. Davlat mulki obyektlari bilan bitishuvlarni amalga oshirishda ommaviylik va oshkoralikni ta'minlash.

4. VM- 279-10.06.2014

1. Davlat korxonalari va muassasalarini xo'jalik jamiyatlariga aylantirish tartibi;
2. Davlat aksiyalarini sotish tartibi;
3. Mas'uliyati cheklangan jamiyatlarning ustav fondlari (ustav kapitallari)dagi davlat ulushlarini sotish tartibi;
4. Davlat ko'chmas mulk obyektlarini sotish tartibi;
5. Davlat mulki obyektlarini xaridor tomonidan investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar qabul qilinishi sharti bilan «nul» xarid qiymati bo'yicha sotish tartibi;
6. Davlat mulkini Davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha Davlat komissiyasi qarorlari bo'yicha sotish tartibi;
7. Davlat mulki obyektlarini tanlov savdolarida va to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar o'tkazish yo'li bilan sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning eng kam miqdorini va turlarini belgilash, shuningdek davlat mulki obyektlarining oldi-sotdi shartnomalarining xaridorlar tomonidan bajarilishini nazorat qilish tartibi

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.
2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

3. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.:. – M.: Ekonomika, 2010.

5-bob. KO‘P UKLADLI IQTISODIYOTNI TASHKILIY-HUQUQIY VA BOSHQARUV SHAKLLARI

Reja

5.1. Davlat, davlat ulushi bo‘lgan va unitar korxonalar tavsifi

5.2. Xususiy tadbirkorlik subektlari tavsifi

5.3. Qishloq xo‘jaligidagi tadbirkorlik subektlari tavsifi

5.4. Nodavlat notijorat tashkilotlar tavsifi

Mashg‘ulot maqsadi: Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalar bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- «Xususiy tadbirkorlik subektlari » tushunchasiga ta’rif beradi;
- Davlat, davlat ulushi bo‘lgan va unitar korxonalar tavsifini aytadi va tavsif beradi;
- Qishloq xo‘jaligidagi tadbirkorlik subektlari tavsifini ochib beradi;
- Nodavlat notijorat tashkilotlar bosqichlarini sanab o‘tadi.

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNLARI:

“Oilaviy tadbirkorlik to‘g‘risida”

“Xususiy korxona to‘g‘risida”

“Xo‘jalik shirkatlari to‘g‘risida”

“Mas’uliyati cheklangan hamda qo‘shimcha mas’uliyatli jamiyatlar to‘g‘risida”

“Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida” (YAngi tahriri)

“Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida”gi

O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi

“Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida

Yuridik shaxs tushunchasini quyidagilar bilan izohlash mumkin:

1. O‘z mulki(xo‘jalik yuritishi, operativ boshqaruvi)da alohida mol-mulkka ega bo‘lgan
2. O‘z majburiyatlari yuzasidan ushbu mol-mulk bilan javob beradigan,

3. O‘z nomidan mulkiy yoki shaxsiy nomulkiy huquqlarga ega bo‘la oladigan va ularni amalga oshira oladigan, majburiyatlarni bajara oladigan,

4. Sudda da‘vogar va javobgar bo‘la oladigan tashkilot yuridik shaxs hisoblanadi.

5. Yuridik shaxslar mustaqil balans yoki smetaga ega bo‘lishlari kerak.

Yuridik shaxslarning turlari quyidagilar hisoblanadi:

Foyda olishni o‘z faoliyatining asosiy maqsadi qilib olgan (tijoratchi tashkilot) yoki foyda olishni ana shunday maqsad qilib olmagan tashkilot (tijoratchi bo‘lmagan tashkilot) yuridik shaxs bo‘lishi mumkin.

Tijoratchi tashkilot bo‘lgan yuridik shaxs xo‘jalik shirkati va jamiyati, ishlab chiqarish kooperativi, unitar korxona va qonunlarda nazarda tutilgan boshqacha shaklda tuzilishi mumkin. Tijoratchi tashkilot bo‘lmagan yuridik shaxs jamoat birlashmasi, ijtimoiy fond va mulkdor tomonidan moliyaviy ta‘minlab turiladigan muassasa shaklida, shuningdek qonunlarda nazarda tutilgan boshqacha shaklda tashkil etilishi mumkin.

I. Vazirlar Mahkamasining 2006 yil 16 oktyabrdagi 215-son qaror: Ustav fondida davlat ulushi bo‘lgan korxonalarining samarali boshqarilishini va davlat mulkining zarur darajada hisobga olinishini ta‘minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida

1.1. Davlat korxonalari to‘g‘risida NIZOM

1.2. Aksiyalar (ulushlar) davlat paketlarini ishonchli boshqaruvga berish tartibi to‘g‘risidagi nizom

II. VM-75- 28.03. 2014 :davlat mulkini samarali boshqarish chora-tadbirlari to‘g‘risida.

davlat korxonasi - davlat mulkidagi, o‘ziga tezkorlik bilan boshqarish uchun berilgan mulk negizida tashkil etilgan davlat unitar korxonasi shaklidagi tijorat tashkilotidir, u o‘ziga biriktirilgan mulkdan qonunda belgilangan doirada, o‘z faoliyati maqsadlariga, mulkdorning (yoki uning topshirig‘iga ko‘ra u vakolat bergan davlat organi - muassisning) topshiriqlariga hamda egalik qilish huquqidagi mulkning maqsadiga muvofiq mulkdan foydalanishni va uni tasarruf etishni amalga oshiradi;

davlat korxonasining muassisi (keyingi o‘rinlarda muassis deb ataladi) - davlat boshqaruv organi, ushbu organlar maqomini belgilaydigan hujjatlarga muvofiq belgilangan ularning vakolati doirasida davlat korxonasini ta’sis etishga vakil qilingan mahalliy davlat hokimiyati organlari. (VM-16.10.2006 y. № 215)

I. Umumiy qoidalar

II. Davlat aktivlarini ishonchli boshqaruvga berish tartiboti

_____ ishончли бошқаришининг давлат
активлари (акциялар пакети ёки улушларни)
НАМУНАВИЙ ШАРТНОМАСИ
I. Шартнома мавзуси
II. Шартноманинг амал қилиш муддати
III. Давлатга тегишли _____ ни ишончли бошқарувга бериш тартиби
IV. Ишончли бошқарувчининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари
V. Марказнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари
VI. Ишончли бошқарувчи фаолиятини тақдирлаш
VII. Алоҳида шартлар
VIII. Томонларнинг жавобгарлиги
IX. Бошқа қоидалар
X. Шартноманинг амал қилишини тўхтатиш
XI. Низоларни ҳал этиш

III. Ishonchli boshqaruvchining maqomi, huquqlari va majburiyatlari

IV. O'zbekiston Respublikasining Xususiylashtirilgan korxonalarga ko'mak berish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi Davlat aktivlarini boshqarish markazining huquq va majburiyatlari

V. Ishonchli boshqaruvchi faoliyatini taqdirlash

VI. Tomonlarning javobgarligi

VII. Ishonchli boshqarish huquqini

to'xtatish

Unitar korxona quyidagilar bilan izohlanadi:

➤ O'ziga biriktirib qo'yilgan mol-mulkka nisbatan mulkdor tomonidan mulk huquqi berilmagan tijoratchi tashkilot unitar korxona hisoblanadi;

➤ Unitar korxonaning mol-mulki bo'linmasdir va u qo'shilgan hissalar (ulushlar, paylar) bo'yicha, shu jumladan korxona xodimlari o'rtasida ham, taqsimlanishi mumkin emas;

➤ Unitar korxonaning ustavida korxona ustav fondining miqdori to'g'risidagi, uni tashkil etish tartibi va manbalari to'g'risidagi ma'lumotlar bo'lishi kerak;

➤ Unitar korxonaning mol-mulki unga xo'jalik yuritish yoki operativ boshqarish huquqi asosida tegishlidir;

➤ Unitar korxonaning firma nomida uning mol-mulkining egasi ko'rsatilgan bo'lishi kerak;

➤ boshqarish organi uning rahbari bo'lib, bu rahbar mulkdor tomonidan yoki mulkdor vakil qilgan organ tomonidan tayinlanadi hamda ularga hisob beradi;

➤ o‘z majburiyatlari bo‘yicha o‘ziga qarashli butun mol-mulk bilan javob beradi;

➤ o‘z mol-mulki egasining majburiyatlari bo‘yicha javobgar bo‘lmaydi;

➤ mol-mulkining egasi korxona majburiyatlari bo‘yicha javob bermaydi.

Xo‘jalik yuritish huquqiga asoslangan unitar korxona Xo‘jalik yuritish huquqiga asoslangan unitar korxona mulkdorning yoki u vakil qilgan organning qaroriga muvofiq tashkil etiladi. Xo‘jalik yuritish huquqiga asoslangan korxonaning ta‘sis hujjati uning belgilangan tartibda tasdiqlangan ustavidan iboratdir.

Operativ boshqaruv huquqiga asoslangan davlat unitar korxonasi Davlat mulki bo‘lgan mol-mulk negizida operativ boshqaruv huquqiga asoslangan davlat unitar korxonasi (davlat korxonasi) tashkil etilishi mumkin. Davlat korxonasining ta‘sis hujjati uning ustavidir. Operativ boshqaruv huquqiga asoslangan davlat korxonasining firma nomi uning davlat korxonasi ekanligini ko‘rsatishi kerak. Davlat korxonasining mol-mulki etarli bo‘lmaganida davlat uning majburiyatlari bo‘yicha subsidiar javobgar bo‘ladi.

5.2. Xususiy tadbirkorlik subektlari tavsifi

Bugungi kunda yurtimizda 525 mingdan ortiq tadbirkorlik subyekti faoliyat yuritmoqda. Mamlakatimizda yalpi ichki mahsulotning 56 foizdan ortig‘i kichik va xususiy biznes subyektlari tomonidan ishlab chiqarilayotgan bo‘lib, ular respublikamiz mehnatga layoqatli aholisining 78 foizdan ortig‘ini ish bilan ta‘minlamoqda.

“Biznesning qonuniy manfaatlari davlat tomonidan muhofaza qilinishi va tadbirkorlik faoliyatini yanada rivojlantirish tizimini tubdan takomillashtirishga doir chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Prezident Farmonida (PF-5087-19.06.2017)

O‘zbekiston Respublikasi Savdo-sanoat palatasi tizimi tubdan qayta isloh etish to‘g‘risidagi takliflari qabul qilingan⁷

O‘zbekiston Jahon banki Guruhining “Biznes yuritish-2018” (Doing Business 2018) reytingida uchinchi bor dunyoning etakchi o‘nta davlati qatoridan o‘rin oldi.

⁷ Манба: <http://chamber.uz> сайти маълумотлари асосида тайёрланган.

2011 йил 24 августдаги ПФ-4354-сон «Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни янада ривожлантириш учун энг қулай ишбилармонлик муҳитини шакллантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»

О‘zbekiston о‘tgan yilgi 87-о‘rindan 13 pog‘ona yuqorilab, 74-о‘rinni band etdi. Reytingni yaxshilashga xizmat qiluvchi biznes sohasidagi beshta islohot quyidagilar hisoblanadi.

■
biznesni

**2011 йил 25 август, ПҚ-1604-сон:
БЮРОКРАТИК
ТЎСИҚЛАРНИ
БАРТАРАФ ЭТИШ ВА
ТАДБИРКОРЛИК
ФАОЛИЯТИ
ЭРКИНЛИГИНИ**

ro‘yxatga olish;

- qurilish uchun ruxsatnoma olish;
- minoritar investorlarni himoya qilish;
- soliqqa tortish;
- elektr ta’minoti tizimiga ulanish.

Biznesni boshlash osonlashdi global reytingda

11-о‘rin, bunda jarayonlar 4 tadan 3 taga kamaytirildi. 15 yil muqaddam yangi biznesni ro‘yxatga olish 10 ta jarayon, 28 kun va aholi jon boshiga daromadning 14 foizini (u 2220 AQSH dollariga baholanadi) talab qilgan bo‘lsa, ayni paytda bu ko‘rsatkich 3 ta jarayon, 5 kun va aholi jon boshiga daromadning 3 foizini tashkil etmoqda.

О‘zbekiston. xalqaro savdo indeksi. va qurilishga ruxsat olish mezonlarida ortda qolmoqda.

Ruxsat olishni engillashtirishga yo‘naltirilgan jarayon 17 ta jarayon va 246 kunni talab qiladi.

5.3. Qishloq xo‘jaligidagi tadbirkorlik subektlari tavsifi

Mamlakatimizda paxtachilik va g‘allachilik yo‘nalishida 53 862 ta fermer xo‘jaliklari faoliyat yuritmoqda. Ular tomonidan 2 973 000 gektar er maydonida 2016 yilda 6 016,9 ming tonna boshoqli don va 2 959 ming tonna paxta xomashyosi etishtirilgan.

Biroq, aksariyat fermer xo‘jaliklari tomonidan kontraktatsiya shartnomasi bo‘yicha majburiyatlar bajarilayotgan bo‘lishiga qaramasdan, 2017- yilning 1- aprel holatiga ularning kreditor qarzdorligi jami 1 587 mlrd. so‘mni tashkil qiladi⁸.

Buning sabablari o‘rganilganda kreditorlik qarzdorlikning yuzaga kelishiga qator omillar sabab bo‘layotgani aniqlandi.

Xususan, fermer xo‘jaliklari tomonidan etishtirilayotgan paxta va boshqoli don ekinlari uchun sarflanadigan xarajatlar mahsulot xarid qiymatiga nisbatan yuqoriligicha qolmoqda.

Jumladan, 2016- yilda 1 tonna paxta xomashyosining davlat xarid narxi 1 218,4 ming so‘m bo‘lsa, unga sarflanadigan xarajatlar 1 508 ming so‘mni, 1 tonna boshqoli don ekinlari xarid narxi 503,5 ming so‘m bo‘lsa, unga sarflanadigan xarajatlar 595 ming so‘mni tashkil etgan.

Keyingi 10 yilda paxta xarid narxi 4,8 va boshqoli don xarid narxi 6,1 barobarga oshgan bir paytda, mineral o‘g‘itlar narxi 12,1 barobar, shu jumladan azotli o‘g‘itlar 13,2, fosforli o‘g‘itlar 14,8, kaliy 6,9 barobarga, neft mahsulotlari narxi esa 12,9 barobarga oshgan.

Oqibatda 2017- yilning 1- aprel holatiga fermer xo‘jaliklarining mineral o‘g‘itlar uchun kreditor qarzdorligi 810,1 mlrd. so‘mni, yoqilg‘i-moylash mahsulotlari uchun qarzdorligi esa 502,6 mlrd. so‘mni tashkil qilmoqda.

Fermer, dehqon xo‘jaliklari va tomorqa er egalari huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, qishloq xo‘jaligi ekin maydonlaridan samarali foydalanish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni PF-5199-son 09.10.2017 y

O‘tkazilgan islohotlar natijasida qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining 99 foizidan ortig‘i fermer va dehqon xo‘jaliklari hamda tomorqa er maydonlarida etishtirilishiga erishildi.

Qabul qilingan “Fermer xo‘jaligi to‘g‘risida”gi va “Dehqon xo‘jaligi to‘g‘risida”gi qonunlar urning haqiqiy egasi sifatida fermer va dehqon xo‘jaliklarining huquqiy maqomini aniq belgilab berdi hamda ularning qishloq

⁸ Сенатнинг 2017 йил 27 майдаги парламент сўровидан.

xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchi asosiy subyektlar sifatida shakllanishi va rivojlanishini ta'minladi.

O'zbekiston fermerlari kengashi konferensiyasining qaroriga muvofiq O'zbekiston fermerlari kengashi O'zbekiston fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa er egalari kengashi sifatida, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va tumanlar fermerlar kengashlari tegishlicha Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va tumanlar fermer, dehqon xo'jaliklari va tomorqa er egalari kengashlari sifatida qayta tuzilganligi ma'lumot uchun qabul qilindi.

Qishloq xo'jaligida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish bo'yicha respublika komissiyasining 2018-2021 yillarda fermer xo'jaliklarini bosqichma-bosqich ko'p tarmoqli fermer xo'jaliklariga aylantirish to'g'risidagi taklifi ma'qullandi. 2022 yilning 1 yanvaridan boshlab ko'p tarmoqli faoliyatni yo'lga qo'ymagan fermer xo'jaliklari bilan er ijarasi shartnomalari qonun hujjatlariga muvofiq bekor qilish Belgilab qo'yildi

Fermer xo'jaligi to'g'risida (1998- yil 30- aprel, 7-bob. 36-modda)

Ushbu qonunning yangi tahriri O'zbekiston Respublikasining 2004- yil 26- avgustdagi «Fermer xo'jaligi to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartishlar va qo'shimchalar kiritish haqida»gi qonuni bilan tasdiqlangan.

1-bob. Umumiy qoidalar

2-bob. Fermer xo'jaliklariga er berish. Erga egalik qilish, erdan va suvdan foydalanish

3-bob. Fermer xo'jaligining hamda uning a'zolarining huquq va majburiyatlari

4-bob. Fermer xo'jaligining mol-mulki

5-bob. Fermer xo'jaligi faoliyatining asoslari

6-bob. Fermer xo'jaligini qayta tashkil etish va tugatish

7-bob. Yakunlovchi qoidalar

5.4. Nodavlat notijorat tashkilotlar tavsifi

Nodavlat notijorat tashkilotlari tashkiliy-huquqiy shakllarining xususiyatlari quyidagilar hisoblanadi:

1. Jamoat birlashmasi

2. Jamoat fondi
3. Muassasa
4. Matlubot kooperativi
5. Yuridik shaxslarning birlashmalari (uyushmalar, ittifoqlar)
6. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organi
7. Xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkati
8. Homiylik tashkiloti
9. Xalqaro nodavlat notijorat tashkiloti kabi shakllarga ajraladi.

Nodavlat notijorat tashkilotlari quyidagi qonun hujjatlariga muvofiq tashkil etiladi, faoliyat yuritadi va tugatiladi:

1. "Nodavlat notijorat tashkilotlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni;
2. Xususiy uy-joy mulkdorlarining shirkatlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni;
3. "Jamoat fondlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni;
4. Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni (YAngi tahriri)
5. Kasaba uyushmalari, ularning huquqlari va faoliyatining kafolatlari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni;
6. "Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni (YAngi tahriri)
7. "O'zbekiston Respublikasida jamoat birlashmalari to'g'risida" O'zbekiston Respublikasi Qonuni va boshqa meyoriy huquqiy hujjatlar.

Har qanday tashkiliy-huquqiy shaklda tuzilgan nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatining mazmuni quyidagilar bilan izohlanadi:⁹

- ✓ u foyda chiqarib olish va uni tashkilotchilar o'rtasida taqsimlash uchun emas,
- ✓ balki umum manfaatiga qaratilgan ishlarni,

⁹ Хукукий муаммоларни ўрганиш маркази Ўзбекистон нодавлат нотижорат ташкилотлар Миллий Ассоциацияси

- ✓ homiylik faoliyatini amalga oshirish,
 - ✓ muhtojlarga moddiy vama'naviy yordam ko'rsatish,
 - ✓ fan va madaniyatni rivojlantirish,
- jamiyatning ravnaq topishiga ko'maklashish maqsadida tuziladi

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh.Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.

2. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan)-T.: "SHarq", 2002-448b.

3. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.

Keyns J.M. Obщaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.:. – M.: Ekonomika, 2010.

6-bob. MULKIY ISLOHOTLARDA BIRJA FOLIYATINING O‘RNI

Reja

6.1. Birja foliyati va qimmatli qog‘ozlar bozorining institutsional asoslari

6.2. Davlat (dxarid.uzex.uz) buyurtmasi , davlat va korporativ xaridlarni tashkil etish va o‘tkazish (VM-166- 11.06. 2013).

6.3. O‘zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi (uzex.uz) faoliyati tavsifi.

6.4. «Toshkent» Respublika fond birjasi Aksiyadorlik jamiyati faoliyati (<http://www.uzse.uz/>). (№ PQ–1727-19.03.2012

6.5.“Qimmatli qog‘ozlarning markaziy depozitariysi” davlat korxonasi faoliyati tavsifi.

Mashg‘ulot maqsadi: Birja foliyati va qimmatli qog‘ozlar bozorining institutsional asoslari bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Davlat (dxarid.uzex.uz) buyurtmasi , davlat va korporativ xaridlarni tashkil etish va o‘tkazish xususiyatlarini aytadi va tavsif beradi;
- O‘zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi (uzex.uz) faoliyati tavsifini ochib beradi;
- «Toshkent» Respublika fond birjasi Aksiyadorlik jamiyati faoliyatini o‘rganadi;
- “Qimmatli qog‘ozlarning markaziy depozitariysi” davlat korxonasi faoliyatini tasniflab beradi.

6.1. Birja foliyati va qimmatli qog‘ozlar bozorining institutsional asoslari

Birja (B.) – oldindan belgilangan joy va muayyan vaqtda, belgilangan qoidalar asosida birja savdolarini tashkil etuvchi yuridik shaxs.

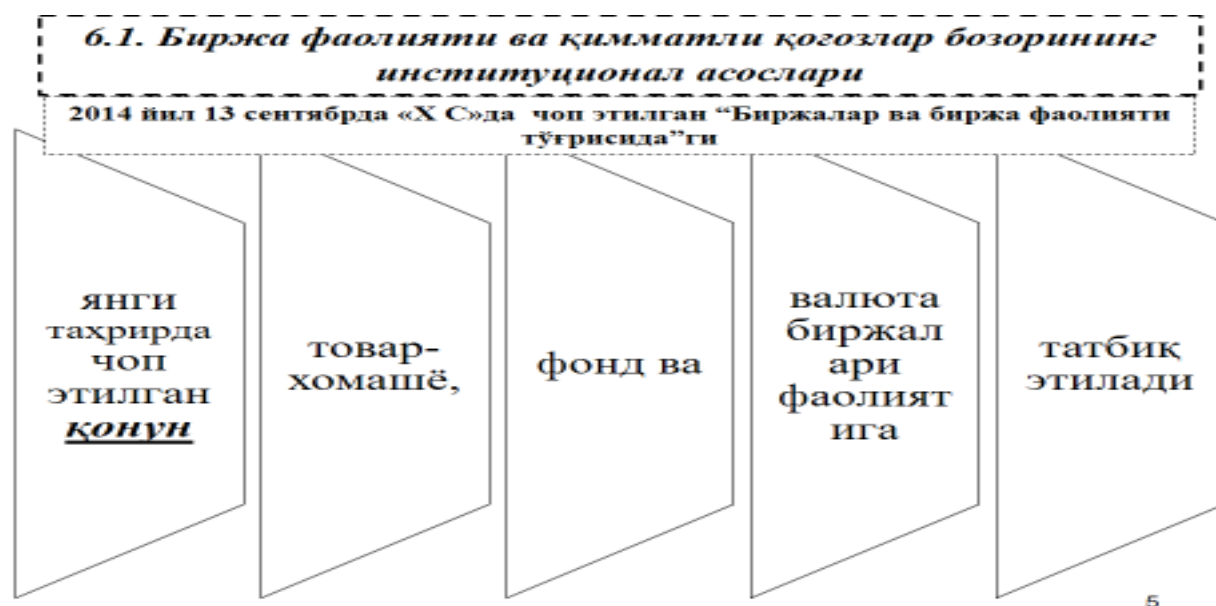
Birjalar faqat aksiyadorlik jamiyatlari shaklida tashkil etiladi.

Birjalar o‘z faoliyatini tovar-xomashyo, fond va valyuta birjasi turida amalga oshiradi. Birjaning firma nomida «birja» so‘zi bo‘lishi kerak.(3-m..)

Birjalar -.birja savdolari ulgurji bozor shakllanadi va narxlar aniqlanadi.

Birja. funksiyalaridan biri – birja. tovarlarining narxlarini talab va taklif asosida aniqlash va tartibga solishdan iborat.

Birjalarda xaridor va sotuvchilarning ko‘p miqdordaligi, savdolarida ulgurji tovarlarning yirik miqdordagi aylanuvi mavjudligi, birja narxlarini real bozor narxlariga yaqinlashtiradi.¹⁰

Birja faoliyatining asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- ✓ birja savdolarini o‘tkazishning oshkoraligi va ommaviyligi;
- ✓ birja savdolarida narxlar shakllanishining erkinligi;
- ✓ birja bitimlarini tuzishning ixtiyoriyligi;
- ✓ birjaning barcha a‘zolari uchun birja savdolarida ishtirok etishda shart-sharoitlarning tengligi;
- ✓ tuzilgan birja bitimlari bajarilishining ta’minlanishi.

Birja bitimlari bajarilishini ta’minlash shart-sharoitlari:

- kliring va hisob-kitoblarni amalga oshirish;
- agar birja bitimi shartlarida nazarda tutilgan bo‘lsa, birja tovarlarini etkazib berishni nazorat qilishni va hisobga olishni amalga oshirish;

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси.Қонуни «Биржалар ва биржа фаолияти тўғрисида» (янги т. 12.09.2014-13.03.2015) 22-м

- pul mablagʻlarini va birja tovarlarini oldindan deponentga qoʻyishni nazarda tutuvchi mexanizmlarni belgilash;
- birja savdosi qoidalariga va birja bitimlari boʻyicha majburiyatlarga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish.

Birjada tuziladigan birja bitimlari quyidagilardan iborat

Spot bitimi birja tovarlarining ularni kechiktirmasdan etkazib berish sharti bilan tuziladigan oldi-sotdi bitimlari;

Forward bitimi birja tovarlarining ularni kechiktirib etkazib berish sharti bilan tuziladigan oldi-sotdi bitimlari;

Fyuchers bitimi birja tovarini etkazib berishni (etkazib berish fyuchersi) yoki birja tovarini etkazib bermagan holda bitim taraflari oʻrtasida pul hisob-kitoblari amalga oshirilishini (hisob-kitob fyuchersi) nazarda tutadigan, kelgusida bajarish majburiyati bilan tuziladigan hosila moliyaviy vositalarning (derivativlarning) oldi-sotdi bitimlari;

Option bitimi birja tovarlarini yoki hosila moliyaviy vositalarni (derivativlarni) kelgusida sotib olish yoxud sotish huquqi bilan tuziladigan hosila moliyaviy vositalarning (derivativlarning) oldi-sotdi bitimlari;

Valyuta svop bitimi valyutalarni bir vaqtda olish-sotishga doir bitimlar boʻyicha hisob-kitoblarni muayyan muddat oʻtgach, avvaldan belgilangan valyuta kursi boʻyicha amalga oshirish sharti bilan tuziladigan valyutalarni bir vaqtda olish-sotishga doir bitimlar;

Repo bitimi qimmatli qogʻozlarni muayyan muddat oʻtgach, avvaldan belgilangan narx boʻyicha qayta sotib olish sharti bilan tuziladigan qimmatli qogʻozlarga doir oldi-sotdi bitimlari tuzilishi mumkin.

Birja bitimlari bajarilishini taʼminlash shart-sharoitlari:

- kliring va hisob-kitoblarni amalga oshirish;
- agar birja bitimi shartlarida nazarda tutilgan boʻlsa, birja tovarlarini etkazib berishni nazorat qilishni va hisobga olishni amalga oshirish;
- pul mablagʻlarini va birja tovarlarini oldindan deponentga qoʻyishni nazarda tutuvchi mexanizmlarni belgilash;

- birja savdosi qoidalariga va birja bitimlari bo'yicha majburiyatlarga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish.

Birjada quyidagilarga yo'l qo'yilmaydi:

birja axborotnomasiga kiritilmagan tovarlarni birja savdolarida sotish;

birja savdolari ishtirokchilarining birjadagi joriy narxlar o'zgarishi yoki qat'iy qilib qo'yilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan har qanday kelishilgan xatti-harakatlar sodir etishi;

bozor kon'yunkturasini sun'iy ravishda o'zgartirishga sababchi bo'lishi mumkin bo'lgan yolg'on ma'lumotlarni tarqatish;

birja a'zolari o'rtasida tuzilgan birja bitimlarini birja savdolarini o'tkazmasdan turib ro'yxatga olish.¹¹

6.2. Davlat (dxarid.uzex.uz) buyurtmasi , davlat va korporativ xaridlarni tashkil etish va o'tkazish (VM-166- 11.06. 2013).

Davlat xarajatlari –bu davlat o'z funksiyalari va vazifalarini amalga oshirish bilan bog'liq moliyaviy chiqimlardir;

➤ Davlat byudjetining iqtisodiy tushunchasi, umumjamiyat miqyosida markazlashgan, davlat ishtirokida to'plangan va sarflanadigan moliyaviy resurslarni anglatadi.

➤ Davlat xarajatlarining muhim tarkibiy qismi sifatida Davlat xaridi alohida o'ringa ega.

➤ Tovar va xizmatlarni xarid etish jahon rivojlanish amaliyotida muhim o'rin egallaydi hamda fondlar va investitsiyani samarali o'zlashtirishga yo'naltirilgan uzluksiz jarayon hisoblanadi.

➤ O'zbek tilidagi "xarid" termini (inglizchada, procurement - prokyurment) "sotib olish" ma'nosi bilan bir xilda ishlatilib, zamonoviy tushunchalarda mahsulotlarni, bajarilgan ishlarni yoki ko'rsatilgan xizmatlarni ma'lum haq evaziga olish (inglizchada, procurement of goods, works and services) demakdir.

¹¹ Биржа фаолиятини (валюта биржаси фаолифти бундан мустасно) тартибга солувчи ваколатли Давлат. органи қилиб «Рақобат» қўмитаси белгиланган (ВМ. №66 -2003й.04.02.).

Davlat xaridi –bu davlat ehtiyojlari uchun tovarlar va xizmatlarni qisman yoki to‘liq davlat mablag‘lari evaziga sotib olishdir. davlat infratuzilmasini moddiy-moliyaviy ta‘minlash uchun amalga oshiriladi.

**Davlat infratuzilmasini umumiy tarzda ikkita yirik tarkibiy qismga
ajratish mumkin:**

❖ iqtisodiy infratuzilma (transport, kommunal xizmatlar, kundalik iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish uchun birlamchi bo‘lgan infratuzilmalar);

❖ ijtimoiy infratuzilma (maktablar, shifoxonalar, kutubxonalar, qamoqxonalar yoki boshqacha aytganda, jamiyat kundalik hayoti uchun birlamchi infratuzilmalar).

Ijtimoiy sohalarga Davlat xaridini amalga oshirish zarurati umumjamiyat manfaatlaridan kelib chiqadi. O‘zbekistonda ijtimoiy sohalarga investitsiyalar va davlat xaridi mavjud qonuniy-me‘yoriy aktlar orqali tartibga solinadi.

DAVLAT XARIDLARI — byudjet tizimi byudjetlarining mablag‘lari hisobidan amalga oshiriladigan tovarlar (ishlar, xizmatlar) xaridlari;

SUBVENSIYA — muayyan maqsadlarga sarflash sharti bilan yuqori turuvchi byudjetdan quyi turuvchi byudjetga qaytarmaslik sharti bilan ajratiladigan pul mablag‘lari;

SUBSIDIYA — tovarlar ishlab chiqarish, ishlar bajarish, xizmatlar ko‘rsatish va ularni realizatsiya qilishni moliyalashtirish yoki birgalikda moliyalashtirish yoxud maqsadli xarajatlarning o‘rnini qisman qoplash uchun byudjet tizimi byudjetlari hisobidan yuridik va jismoniy shaxslarga beriladigan pul mablag‘lari;

DOTATSIYA — byudjet tizimi byudjetlariga ularning o‘z daromadlari etishmagan taqdirda daromadlar bilan xarajatlar o‘rtasidagi farqni qoplash uchun qaytarmaslik sharti bilan ajratiladigan pul mablag‘lari.¹²

¹² Бюджет кодекси (26.12.2013й.) 3-модда асосий тушунчалар

6.3. O‘zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi (uzex.uz) faoliyati tavsifi

Davlat ulushi ustuvor bo‘lgan tabiiy monopoliyalar subyektlari, korxonalar va tashkilotlarning elektron xaridlari bo‘yicha hukumat komissiyasi ishchi organi to‘g‘risida nizom¹³.

O‘zbekiston Respublikasi tovar-xomashyo birjasida elektron xaridlarni tashkil etish va o‘tkazish tartibi to‘g‘risida nizom¹⁴

O‘zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasining maxsus axborot portali orqali elektron savdo yo‘li bilan tadbirkorlik subyektlaridan eng zarur tovarlar (ishlar, xizmatlar)ning davlat xaridini tashkil etish tartibi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida.

Qimmatli qog‘ozlar bozori yuridik va jismoniy shaxslarning qimmatli qog‘ozlar chiqarish, joylashtirish, aylanuvi bilan bog‘liq munosabatlar tizimi.

Aksiya - o‘z egasining aksiyadorlik jamiyati foydasining bir qismini dividendlar tarzida olishga, aksiyadorlik jamiyatini boshqarishda ishtirok etishga va u tugatilganidan keyin qoladigan mol-mulkning bir qismiga bo‘lgan huquqini tasdiqlovchi, amal qilish muddati belgilanmagan egasining nomi yozilgan emissiyaviy qimmatli qog‘oz;

Veksel - veksel beruvchining yoki vekselda ko‘rsatilgan boshqa to‘lovchining vekselda nazarda tutilgan muddat kelganda veksel egasiga muayyan summani to‘lashga doir shartsiz majburiyatini tasdiqlovchi noemissiyaviy qimmatli qog‘oz;

Davlat qimmatli qog‘ozlari - O‘zbekiston Respublikasining g‘azna majburiyatlari va O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi vakolat bergan organ tomonidan chiqarilgan obligatsiyalar, shuningdek O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining obligatsiyalari;

Depo hisobvarag‘i - deponentning qimmatli qog‘ozlarini saqlash va qimmatli qog‘ozlarga bo‘lgan huquqlarni hisobga olish uchun mo‘ljallangan depozitariyning hisobga olish registrlaridagi yozuvlar yig‘indisi.

¹³ Вазирлар Маҳкамасининг №-166-11.06.2013 йилдаги Низомга 1-илова

¹⁴ Вазирлар Маҳкамасининг №-166-11.06.2013 йилдаги Низомга 2-илова

6.4. «Toshkent» Respublika fond birjasi Aksiyadorlik jamiyati faoliyati **(<http://www.uzse.uz/>). (№ PQ–1727-19.03.2012)**

Fond birjalari, fond bo'limini tashkil qilgan boshqa birjalar va qimmatli qog'ozlar bilan birjadan tashqari savdolar tashkilotchisi savdolarida tuzilgan qimmatli qog'ozlar bo'yicha bitimlar ular tomonidan tasdiqlangan va qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi bilan kelishilgan qoidalarga asosan ro'yxatga olinadi.

Bozorlarda savdo tizimlarida qimmatli qog'ozlarning turlariga qarab ular bo'yicha savdo shakllari, usullari, metodlari va mexanizmlari ma'lum darajada farqlanishi mumkin. SHu munosabat bilan savdo tizimlarini quyidagicha tasniflash mumkin:

- emissiyalanuvchi qimmatli qog'ozlar savdosi tizimi;
- emissiyalanmaydigan qimmatli qog'ozlar savdosi tizimi;
- bazaviy qimmatli qog'ozlar savdosi tizimi;
- bazisli qimmatli qog'ozlar (derivativlar, ya'ni hosilaviy qimmatli qog'ozlar) savdosi tizimi;

Savdo tizimlarini qimmatli qog'ozlar bozori segmentlari bo'yicha ham tasniflash mumkin:

- birlamchi tarzda ilk bor joylashtiriladigan qimmatli qog'ozlar savdosi tizimi (birlamchi bozor savdo tizimi);
- ikkilamchi bozor (spekulyativ) savdo tizimi.

Ushbu savdo tizimlari birjaviy va birjadan tashqari bozorlarda mujassamlashgan.

Yuqorida aytilganlardan ko'rinib turibdiki, savdo tizimlari moliya bozorida muhim rol o'ynaydi. Ularning bu roli o'zlarida moliya bozorining barcha qatnashchilari uchun moliyaviy instrumentlar bo'yicha samarali savdo jarayonini tashkillashtirish, unda etarli va qulay shart-sharoitlar yaratish hamda bu jaryonda obyektiv bozor narhlarni belgilash bilan ifodalanadi.

Savdo tizimlari quyidagi vazifalarni bajaradi:

- har bir savdo qatnashchisiga bozordan alohida joy ajratib berish;

- narh-navoning muvozanat va obyektiv darajasini arbitraj asosida aniqlash;
- savdo jarayonida taraflar tomonidan savdo ijrosini aniq, to'liq, o'z vaqtida va kafolatli bajarilishini ta'minlash;
- savdolari ochiqlik va oshkoralik asosida tashkillashtirish;
- savdo qatnashchilari tomonidan etik normalarga va kodeksiga rioya qilinishini ta'minlash.

Savdo tizimlarining funksiyasi – bu o'zi orqali moliyaviy resurslarni samarali va obyektiv narhlarda iqtisodiyot subyektlari o'rtasida taqsimlanishini va qayta taqsimlanishini ta'minlash.

Birja tushunchasi keng ma'noda moliya bozori va savdo tizimlarining mazmuni, vazifalari va funksiyasidan kelib chiqib ta'riflanadi ya'ni fond birjasi – bu:

- muntazam reglamentlangan rejimda faoliyat yurituvchi ulgurji bozorning alohida tashkiliy-xuquqiy shakli bo'lib, unda tovar sifatida birja ekspertizasidan o'tgan va savdoga kiritilgan qimmatli qog'ozlar hisoblanadi;

- sotuvchi va haridorni bir-biri bilan uchrashtirish yo'li orqali qimmatli qog'ozlarni savdosiga ko'maklashuvchi mexanizm;

- qimmatli qog'ozlar savdosini tashkillashtiruvchi va bunda savdo qatnashchilari uchun yetarli va qulay sharoitlar yaratuvchi yuridik shaxs;

- qimmatli qog'ozlarga bo'lgan talab va taklifga binoan belgilangan tartib-qoida (davlat qonunlari hamda birja Ustavi va ichki me'yoriy hujjatlari), ochiqlik va oshkoralik asosida savdolari ma'lum vaqtda o'tkazadigan joy (savdo maydoni);

- qimmatli qog'ozlarning bozor kursini (narhini) belgilovchi, muntazam va ochiq tarzda joriy birja kotirovkalarini e'lon qilib boruvchi tashkilot.

Umuman olganda, fond birjasi – yuqorida sanab o'tilgan hossalarga ega bo'lgan mahsus maqomli yuridik shaxs.

Demak, Fond birjasi – qimmatli qog'ozlar bozorining professional ishtirokchisi bo'lib uning faoliyati predmeti bozorning professional ishtirokchilari uchun muayyan joyda va belgilangan vaqtda qimmatli qog'ozlar bo'yicha savdolarini tashkil qilish, ularning bozor narxlarini (qimmatli qog'ozlarga bo'lgan talablar va

takliflar o'rtasidagi muvozanatni aks ettiruvchi narxlarini) aniqlash, ular yuzasidan muvofiq ma'lumotlarni tarqatishdan iborat.¹⁵

Fond birjasi o'z faoliyatida qonun hujjatlariga, birja ustaviga hamda qimmatli qog'ozlar bozorini tartibga solish bo'yicha vakolatli davlat organi bilan kelishilgan birja savdolari qoidalariga amal qiladi.

Klassik fond birjasining xususiyatlari:

- Birjaga fakat muayan talablarga javob beradigan eng yaxshi kimmatli kogozlarga ruxsat etiladi.
- Birja savdolariga fond birjasi a'zolarining maxsus muassasiga alokador bulgan shaxslarga ruxsat etiladi.
- Kimmatli kogozlar bilan savdolar kilishning muvakkat tartibi va andozalashtirilgan savdo-sotik tadbirlarining mavjudligi.
- Savdo-sotikni muayyan joyda markazlashtirish.
- Birjaning uzini – uzi tartibga solishi, ya'ni birjani boshkarishni birja savdolari ishtirokchilarining uzlari amalga oshiradi.

Fond birjasining vazifalari:

- Moliyaviy resurslarni jalb etish, ularni taksimlash va kayta taksimlash
- Kimmatli kogozlarning erkin aylanish jarayonini tashkil etish va ularni likvidligini ta'minlash
- Talab va taklif muvozanatini ta'minlash - ularning real uzaro nisbatini aniklovchi mexanizmi bula turib, kimmatli kogozlarni «xakikiy» narxini aniklash.

Fond birjasining funksiyalari:

- Birja savdolarini tashkil kilish
- Birja shartnomalarini tayyorlash va amalga oshirish
- Birja narxlarini kotirovka kilish
- Investorlarni ma'lumot bilan ta'minlash
- Birja bitimlarini kafolatli amalga oshirish

¹⁵ <http://www.uzse.uz> “Тошкент” республика фонд биржаси расмий сайти

6.5. “Qimmatli qog‘ozlarning markaziy depozitariysi” davlat korxonasi faoliyati tavsifi

Qimmatli qog‘ozlarning markaziy depozitariysi – O‘zbekiston Respublikasi depozitariylarida qimmatli qog‘ozlarni saqlash, qimmatli qog‘ozlarga bo‘lgan huquqni hisobga olish va qimmatli qog‘ozlar harakatining yagona tizimini ta’minlovchi depozitariy. O‘zbekiston Respublikasining 1998-yil 29-avgustda qabul qilingan “Qimmatli qog‘ozlar bozorida depozitariylar faoliyati to‘g‘risida”gi qonun bilan bilan qimmatli qog‘ozlar bozorida depozitariylar faoliyati tartibga solinadi.

Markaziy depozitariy qonun hujjatlariga muvofiq davlat unitar korxonasi sifatida tuziladi. Markaziy depozitariy o‘z faoliyatini xizmat ko‘rsatishdan olingan daromadlar va boshqa tushumlar hisobiga amalga oshiradi.

Markaziy depozitariy xizmatlari uchun olinadigan tariflar miqdori O‘zbekiston

Respublikasi Moliya vazirligi bilan kelishilgan holda vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlanadi. Markaziy depozitariy mutlaq vazifalari quyidagilardan iborat: naqd bo‘lmagan qimmatli qog‘ozlarni saqlash; davlat tasarrufidan chiqarilgan va xususiylashtirilgan obyektlarning naqd qimmatli qog‘ozlarini ular sotib olingunga qadar bo‘lgan davrda saqlash; naqd va naqd bo‘lmagan qimmatli qog‘ozlarga nisbatan davlat huquqlarini hisobga olish; depozitariylarning vakillik hisobvaraqlarini yuritish; birja va birjadan tashqari savdolar qatnashchilarining qimmatli qog‘ozlari savdolarga qo‘yilishidan oldin ular borligini va haqiqiy ekanligini tasdiqlash; savdolarida tuzilgan bitimlarga muvofiq birja va birjadan tashqari savdolar qatnashchilariga qimmatli qog‘ozlar etkazib berilishini ta’minlash; naqd va naqd

bo'lmagan qimmatli qog'ozlar muomalaga chiqarilganligini tasdiqlovchi hujjatlarni saqlash; O'zbekiston Respublikasi hududida norezidentlar tomonidan, shuningdek qimmatli qog'ozlarning xorijiy fond bozorlarida O'zbekiston Respublikasi rezidentlari tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlarni hisobga olish; depozitariylar tizimida qimmatli qog'ozlar harakati to'g'risidagi axborotlarni jamlash va tartibga solib turish.

2015 йилнинг 1 июлидан “Тошкент” Республика фонд биржаси бошқарувининг 25.06.2015 йилдаги 38-сонли қарори

билан қимматли қоғозларнинг биржа саводалари қондаларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилди.

Ўзгартириш ва қўшимчалар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 24.04.2015 йилдаги ПФ-4720-сонли Фармони билан тасдиқланган

Корпоратив бошқарув тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлар дастурининг 32 ва 33 - бандларига,

шунингдек Ўзбекистон Республикасининг “Қимматли қоғозлар бозори тўғрисида”ги янги тахрирдаги (03.06.2015 йилдаги ЎРК-387-сонли) қонунига мувофиқлаштириш мақсадида ишлаб чиқилди.

2017- йилning 9 oyi faoliyati yakunlariga ko'ra, “Qimmatli qog'ozlarning Markaziy depozitariysi” davlat korxonasida 615 aksiyadorlik jamiyatining 47 600,62 mlrd so'm nominal qiymatga ega 4 344,07 mlrd dona qimmatli qog'ozlar chiqarilishlari hisobi yuritiladi.

O'tgan yilning shu davriga nisbatan aksiyadorlik jamiyatlari soni 58 taga kamaygan bo'lsa-da, qimmatli qog'ozlar chiqarilishi hajmi 17 819 mlrd. so'mga va tegishli tarzda 912,11 mln dona aksiyaga ortgan.

Markaziy depozitariyda, shuningdek, umumiy summasi 256,27 mlrd so'm bo'lgan 581,3 ming dona korporativ obligatsiyalar hisobi yuritiladi. Ularning jami 206,27 mlrd. so'mlik 531,3 ming donasi 11 tijorat banklari tomonidan chiqarilgan.¹⁶

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi “2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoyishi.15.08.2017 y.

¹⁶ <http://kommersant.uz/uz/yangiliklar/markaziy-depozitarij-47-600-62-mlrd-sum-ijmatdagi-immatli-o-ozlar-chi-arildi>

2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiktisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: “Sharq”, 2002-448b.
3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. /Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

7-bob. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA KO‘CHMAS MULK OBYEKTLARINI TASNIFLASH

Reja

- 7.1. Tijorat maqsadlarida foydalanilayotgan ko‘chmas mulk obyektlari
- 7.2. Ijtimoiy soha ko‘chmas mulk obyektlari va ulardan foydalanish
- 7.3. Davlat tassarufidagi ko‘chmas mulkni boshqarish tizimi
- 7.4. Ko‘chmas mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish

tajribasi

Mashg‘ulot maqsadi: Mulk, mulkchilik va mulkiy munosabatlar tushunchalar bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Tijorat maqsadlarida foydalanilayotgan ko‘chmas mulk obyektlari ayta oladi;
- Ijtimoiy soha ko‘chmas mulk obyektlari va ulardan foydalanishga tasnif beradi;
- Davlat tassarufidagi ko‘chmas mulkni boshqarish tizimini tavsiflaydi;
- Ko‘chmas mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish tajribasi bilan tanishib o‘tadi;

Кўчмас мулк

(маъно:
“қўзғалмас
объект”, “мулк”,
“мулкка эгалик”)

Қўлланиш соҳаси бўйича фойдаланиш жараёнида унинг таркибий тузилиши, тавсифи, ўзига хос хусусиятларига зарар етказмаган ҳолда қурилган ўрнидан қўчишни инкор этадиган мулкка айтилади.

Уларга: бинолар, иншоотлар, ер участкалари ва ер билан боғлиқ бўлган бошқа мулклар киради.

7.1. Tijorat maqsadlarida foydalanilayotgan ko‘chmas mulk obyektlari

Ko‘chmas mulk obyektlarining kelib chiqishiga ko‘ra turlari:

- insonning ishtirokisiz tabiat tomonidan yaratilgan ko‘chmas mulk obyektlari;
- inson mehnati natijasida yaratilgan ko‘chmas mulk obyektlari;
- inson mehnati bilan yaratilgan, lekin tabiat bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, usiz faoliyat ko‘rsata olmaydigan ko‘chmas mulk obyektlari.

Ko‘chmas mulk obyektlarini ikki guruhga ajratish mumkin:

Tabiiy obyektlar – yer uchastkalari, o‘rmon va ko‘p yillik o‘simliklar, maxsus suv obyektlari va yer osti boyliklari mavjud hududlar. Shuningdek ularni “tabiatan ko‘chmas mulk” deb ham atashadi.

Sun‘iy obyektlar (qurilishlar):

a) Turar joy ko‘chmas mulk obyektlari.

Ko‘p xonadonli uy – kam qavatli uy (3 qavatgacha), ko‘p qavatli uy (4dan 9 qavatgacha), yuqori qavatli uy (10 dan 20 qavatgacha), osmono‘par uy (20 qavatdan ortiq;

b) tijorat ko‘chmas mulk obyektlari – ofislar, restoranlar, do‘konlar, mexmonxonalar, ijara uchun garajlar, omborxonalar, bino va inshootlar, mulk majmuasi sifatidagi korxonalar;

v) jamoat (maxsus) ko‘chmas mulk obyektlari:

davolash – sag‘lomlashtirish (kasalxonalar, poliklinikalar, qariyalar va bolalar uylari, sihatgohlar, sport majmualari va h.k.);

ta‘lim – tarbiya (maktabgacha ta‘lim muassasalari, maktablar, litseylar, kollejlari, institut-universitetlar, bolalar ijodiyot uylari va h.k.);

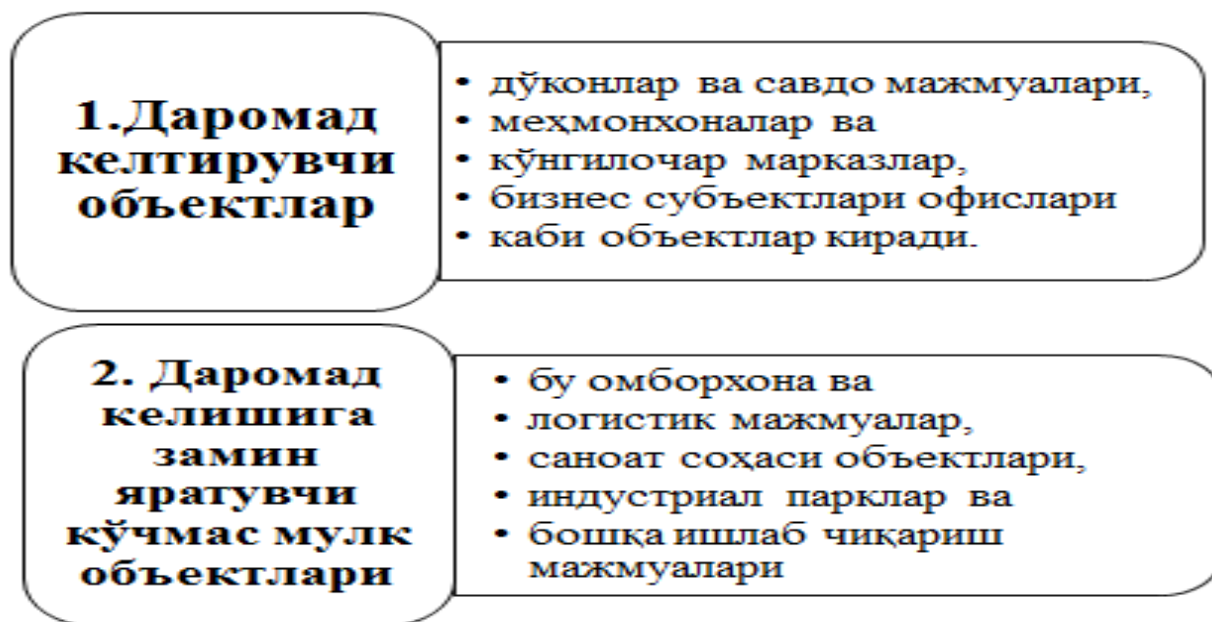
madaniy – oqartuv (muzeylar, ko‘rgazma majmualari, madaniyat va dam olish bog‘lari, madaniyat uylari va teatrlar, sirkalar, planetariylar, hayvonot bog‘lari, botanika bog‘lari va h.k.);

maxsus bino va inshootlar – ma‘muriy (militsiya, sud, prokuratura, hokimiyat organlari), haykallar, me‘moriy inshootlar, vokzallar, portlar va h.k.;

g) muhandislik inshootlari – sug‘orish inshootlari, drenaj va h.k.

Bu guruhlarning har birini turli xil tipologik mezonlarga tayangan holdagi taqsimot asosida kichik guruhlarga ajratish mumkin.

Ekspluatatsiyaga tayyorlik darajasi bo'yicha sun'iy obyektlarning tasniflanishi 7.1-rasmda ko'rsatilgan.

a) Do'konlar va savdo majmualari. Hozirgi kunda savdo va umumiy ovqatlanish - iqtisodiyotning intensiv ravishda rivojlanayotgan sohalaridir. Bu sohagi obyektlar birinchilardan bo'lib davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonlaridan o'tganlar, bu esa ularning bozor iqtisodiyoti sharoitida faol rivojlanishlariga turtki bo'lgan. Ko'p funksiyali savdo majmui (KFSM), supermarket, gipermarket, ixtisoslashgan do'konlar (univermaglar) savdo majmualari obyektlari hisoblanadi.

b) Mehmonxonalar va ko'ngilochar ko'chmas mulk obyektlari. Istalgan mamlakatda bunday ko'chmas mulk obyektlarining tasniflanishi moddiy-texnika ta'minoti, ko'rsatiladigan xizmatlar nomenklaturasi va sifati, hamda xizmat ko'rsatish darajasiga bo'lgan talablar majmuasiga asoslanadi.

Mehmonxona turiga kiruvchi ko'chmas mulk obyektlariga, xususan, quyidagilar kiradi: yuqori toifali mehmonxona, o'rta toifali mehmonxona, apartament-mehmonxona, kurort-mehmonxona, motel, VV tipidagi xususiy

mehmonxona (yotiq va nonushta), garni-mehmonxona, pansion, mehmonxona hovli, rotel, botel, flotel, flaytel.

s) Ofis binolari. Har bir regionda biznes-markazlarni tasniflashda bino u yoki bu sinfga tegishliligini aniqlaydigan turli xil omillar hisobga olinadi.

Hozirgi kunda Toshkentda 70 %dan ortiq ofis binolari ijaraga beriladi va faqatgina 20-25 % i sotiladi. Ofis binolarining savdo bozori ijara bozoriga qaraganda ancha noaniq. Bitimlarning ko'pchiligi vositachisiz amalga oshiriladi.

d) Garaj-to'xtash joylari (avtopareinglar) tijorat ko'chmas mulki obyektlari sifatida individual maxsus loyiha asosida qurilgan va vaqtinchalik, qo'shimcha qurilish sifatida qurilgan garajlar, hamda parkinglarga bo'linadi.

Do'konlar va savdo majmualari. Hozirgi kunda savdo va umumiy ovqatlanish - iqtisodiyotning intensiv ravishda rivojlanayotgan sohalaridir. Bu sohagi obyektlar birinchilardan bo'lib davlat tasarrufidan chiqarish va xususiyashtirish jarayonlaridan o'tganlar, bu esa ularning bozor iqtisodiyoti sharoitida faol rivojlanishlariga turtki bo'lgan.

Supermarket – bu alohida bino yoki KFSM tarkibida joylashgan, o'z-o'ziga xizmat qilish prinsipi bo'yicha ishlaydigan do'kon bo'lib, u asosan oziq-ovqat mahsulotlariga ixtisoslashgan bo'ladi. U savdo sotiq jarayonining avtomatlashtirilgan tizimi va yagona xisob-kitob xizmatiga ega bo'ladi. Ular odatda 5 mingdan ortiq turdagi mahsulot assortimenti bilan to'ldirilgan bo'lib, maydoni 700-1000 m² dan kam bo'lmaydi. KFSM Ko'p funksiyali savdo majmui.

Gipermarket – bu maydoni 3-4 ming m² dan kam bo'lmagan supermarket bo'lib, odatda alohida binoda joylashadi, kam holatlarda KFSM tarkibida uchraydi, 10 mingdan ortiq turdagi mahsulot assortimenti bilan to'ldirilgan bo'ladi, shu o'rinda nooziq-ovqat turdagi mahsulotlar ham assortiment tarkibiga kiradi.

Keng turdagi iste'mol mollariga **ixtisoslashgan do'konlar** (univermaglar) – bu maydoni 1 ming m² gacha bo'lmagan, alohida binoda yoki turar joy binosi birinchi qavatiga qo'shimcha qurilgan savdo tashkilotidir.

Garaj-to'xtash joylari (avtoparkinglar) tijorat ko'chmas mulki obyektlari sifatida individual maxsus loyiha asosida qurilgan va vaqtinchalik, qo'shimcha qurilish sifatida qurilgan garajlar, hamda parkinglarga bo'linadi.

Parking – bu alohida turuvchi bir yoki ko'p sathli yopiq qo'riqlanadigan inshoot. Qo'shimcha sifatida qurilgan garajlar (turar joy binosining pastki qavatiga qurilgan yoki unga qo'shilgan) - bu maxsus belgilangan joylar yoki bokslarga ega, avtomobillar to'xtashi va saqlanishiga ixtisoslashgan inshoot. Avtomashina to'xtash joyi (avtostoyanka) – avtotransport vositalarini joylashtirish yoki saqlash uchun mo'ljallangan bino, inshoot (bino, inshootning qismi) yoki maxsus ochiq maydon.

Daromad olishga sharoit yaratuvchi tijorat ko'chmas mulk obyektlarining tavsifi

Daromad kelishiga zamin yaratuvchi ko'chmas mulk obyektlari – bu omborxona va logistik majmualar, sanoat sohasi obyektlari, sanoat sohasi obyektlari, sanoat sohasi obyektlaridan tashkil topadi.

Omborxonalar – bu mahsulotlarni qabul qilish, joylashtirish va saqlash, iste'molga tayyorlash va iste'molchilarga chiqarishga mo'ljallangan bino, inshoot va turli xil qurilmalardir.

Logistik terminallar – bu yuklarning yirik partiyalarini qayta tuzish va yuklarni tovar holiga keltirish (yig'ish, qadoqlash, mayda idishlarga bo'lish va h.k.) ga mo'ljallangan yuk tushirish va ortish bazasidir.

Industrial park (IP) – bu ishlab chiqarish, omborxona va ofis binolarining majmui bo'lib, odatda, shahar tashqarisida, katta er uchastkasida joylashadi, muhandislik tarmoqlari va transport infratuzilmasi qurilish sohasidagi yagona echim bilan birlashtiriladi.

Texnopark – bu zamonaviy ishlab chiqarish va omborxona majmualari, muhandislik inshootlari, energetik rezervlar, rivojlanish uchun rezervlar, avtomobillar to'xtash joylari, hamda ishchilar uchun turar joy zonasi va bevosita yaqin joylashgan ITR mavjud bo'lgan muhandisligi bo'yicha tayyor hududdir.

Texnopolislar – harakatlarni birlashtirish va region iqtisodiy rivojlanishi uchun qattiq impuls berish maqsadida, ma'lum hududda ilmiy, innovatsion, ilmiy-texnologik parklar birlashmalarining va biznes-inkubatorlarning tashkiliy shakllaridir.

7.2. Ijtimoiy soha ko'chmas mulk obyektlari va ulardan foydalanish

Foydalanish maqsadlariga ko'ra bino va inshootlar ikki guruhga, ishlab chiqarish va noishlabchiqarish obyektlariga bo'linadi.

Noishlabchiqarish maqsadlarda foydalanilayotgan bino va inshootlarning asosiy qismini ijtimoiy soha bino va inshootlar tashkil etadi va ular qurilish tarmog'i me'yoriy hujjatlarda turarjoy-fuqarolik maqsadlarida foydalanilayotgan obyektlar deb nomlanadi.

Turarjoy-fuqarolik maqsadlarida foydalanilayotgan binolar o'z navbatida uch guruhga bo'linadi. Bular:

- turarjoy binolari;
- jamoatchilik-fuqarolik bino va inshootlari;
- ijtimoiy va madaniy - maishiy maqsadlarda foydalanilayotgan bino va inshootlar.

Joylashgan o'rni. Bino qiymatiga ko'proq ta'sir qiladigan, muhim bo'lgan omil - uning joylashgan o'rnidir.

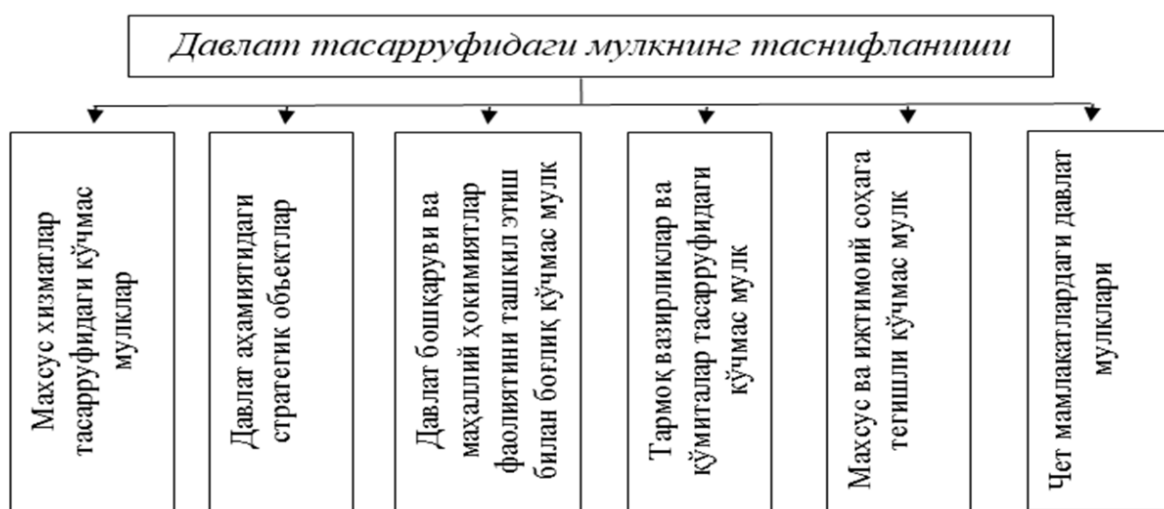
Konstruktiv (me'moriy) loyiha. Bino konstruksiyasi ham baholashda muhim o'rin tutadi, Kommunal xizmat. Tabiiy gaz, issiq va sovuq suv, elektr va boshqa xil muxandislik kommunikatsiyalarining mavjudligi, Bino bilan birgalikda baholash jarayonida ko'chmas mulk obyektida mavjud mashina va uskunalar. Binoning holati. Seysmik omillar. YOllanuvchi (ijarachi). Egalik (sotish). Asosiy fond bo'lmish bino yoki inshootlarni, huddi shunday boshqa xil aktiv turlari kabi aktivni o'zlashtirayotganda, uni qancha vaqtga olinayotganligi va ijara kelishuvi bilan mos ravishda qanday majburiyatlar va qulay jihatlari haqidagi ma'lumotlarni bilish, mulkiy huquqni o'zlashtirish shartlarini hisobga olish zarurdir. Hududning (atrof-muhitning) ifloslanganligi. Tabiiy muhit omili. Bozor raqobatbardoshligi. Analog obyektlar topishning qiyinligi. Ijtimoiy sohada foydalaniladigan ko'chmas mulkni

baholashga ta'sir qiluvchi omillardan yana biri, bu shu turdagi ko'chmas mulkning notijorat maqsadlarda foydalanilishidir.

Ko'chmas mulkni baholashda demografik holatning ham ahamiyati katta. infrastrukturasi xam ahamiyatga ega.

7.3. Davlat tasarrufidagi ko'chmas mulkni boshqarish tizimi

Yalpi ichki mahsulotning 82,5 foizdan ko'prog'i, sanoat mahsulotining va pudrat ishlari hajmlarining 90 foizdan ortig'i, qishloq xo'jaligi va savdo sohasining deyarli barcha mahsuloti iqtisodiyotning nodavlat sektori ulushiga to'g'ri kelmoqda.

Ko'chmas mulkni tasarruf etish shakllari:

- davlat tasarrufidagi mulk,
- xususiy sektor mulki,
- nodavlat-notijorat tashkilotlari mulki va
- fuqarolarning shaxsiy mulklari

Maxsus xizmatlar tasarrufidagi ko'chmas mulk tarkibiga davlat daxilsizligi va ichki tartib-intizomni saqlash bilan bog'liq xizmatlar (harbiy mudofa, ichki ishlar, xavfsizlikini va boshqa) bilan bog'liq ko'chmas mulk obyektlari kiradi;

Davlat ahamiyatiga ega bo'lgan strategik ko'chmas mulk obyektlari tarkibiga to'la davlat tasarrufidagi yoki qisman sherikchilikdagi mulk asosida shakllantirilgan korxona va tashkilotlarning ko'chmas mulk obyektlari kiradi. Bunday obyektlarga O'zbekiston havo yo'llari, temir yo'llar yoki nodir ka qimmatbaho metallar ishlab chiqarishi bilan bog'liq korxona va tashkilotlarning bino va inshootlarini keltirish

mumkin. Odatda bunday korxonalarning kamida 51% aksiyalari (boshqaruv paketi) davlat tasarrufida qoldiriladi.

Davlat boshqaruvi va mahalliy hokimiyatlar faoliyatini tashkil etish bilan bog'liq ko'chmas mulkni ushbu organlarning boshqaruv funksiyalarini tashkil etish uchun band bo'lgan bino va inshootlari va hokimiyatlar tassarrufidagi turli maqsadlarda foydalaniladigan obyektlar tashkil etadi.

Tarmoq vazirliklar va qo'mitalar tasarrufidagi ko'chmas mulk obyektlariga ular faoliyatini tashkil etish va ularga bo'ysunuvchi (asosan byudjetdan moliyalashtiriladigan) tashkilotlar ko'chmas mulk obyektlari tashkil etadi. Maktablar, kollej va litseylar, tibbiyot muassasalari va boshqalarni keltirish mumkin.

Maxsus va ijtimoiy sohaga tegishli ko'chmas mulk obyektlariga vazirlik va qo'mitalar tasarrufida bo'lmagan turli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatishga ixtisoslangan tashkilotlar bino va inshootlari kiradi. Masalan: markaziy byudjet mablag'laridan moliyalashtiriladigan "Odam savdosi jabrdiydalarini rehabilitatsiya qilish markazi" binosi.

CHet mamlakatlardagi davlat mulki deganda O'zbekiston Respublikasi elchixonalari va vakolatxonaga muqim foydalanish uchun ajratilgan er maydonlari hamda unda mavjud bino va inshootlari shuningdek, davlat tomonidan xarid qilingan boshqa obyektlar tushuniladi.

7.4. Ko'chmas mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish tajribasi

Aholining keng ommasini mulkka jalb qilish, mulkdorlar sinfini shakllantirish – davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishning maqsadli istiqboli hisoblanadi.

Davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirishning asosiy shakllari:

davlat korxonalarini jamoa, xo'jalik jamiyatlari yoki shirkatlarga aylantirish;

davlat korxonalarini, ijara mulkini keyingi sotib olish sharti bilan, ijara shaklidagi korxonaga aylantirish;

davlat mulkini tanlov va “kim oshdi savdolari” orqali nodavlat yuridik va jismoniy shaxslarga sotish, hamda O‘zbekiston Respublikasi Qonunchiligiga zid bo‘lmagan boshqa shakllarda sotish.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro‘yxati:

1. Prezident Sh.Mirziyoevning O‘zbekiston Respublikasi “2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoyishi. 15.08.2017 y.
2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiktisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan) - T.: “SHarq”, 2002-448b.
3. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi. T. Moliya. 2007. 320 b.
5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.: – M.: Ekonomika, 2010.

8-bob. XUSUSIY MULKNI HIMOYA QILISH VA MULKDORLARNING KAFOLATLARI

Reja

8.1. Mulkiy munosabatlarni takomillashtirishda davlatning o‘rni.

8.2. Milliy iqtisodiyotda xususiy mulk salmog‘i dinamikasidagi tendensiyalar.

8.3. O‘rta mulkdorlar qatlamining shakllanishi va rivojlanishi.

8.4. Xususiy mulkni himoya qilishning institutsional asoslari.

8.5. Xususiy mulkni himoya qilish usullari.

Mulkdorlarning kafolatlari.

Mashg‘ulot maqsadi: xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlarning kafolatlari bilan tanishadi.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Mulkiy munosabatlarni takomillashtirishda davlatning o‘rnini ayta oladi;
- Milliy iqtisodiyotda xususiy mulk salmog‘i dinamikasidagi tendensiyalarini aytib beradi;
- O‘rta mulkdorlar qatlamining shakllanishi va rivojlanishi turlarini keltiradi;
- Xususiy mulkni himoya qilishning institutsional asoslarini bayon etadi;
- Xususiy mulkni himoya qilish usullarini elementlarini tavsifini bayon etadi.

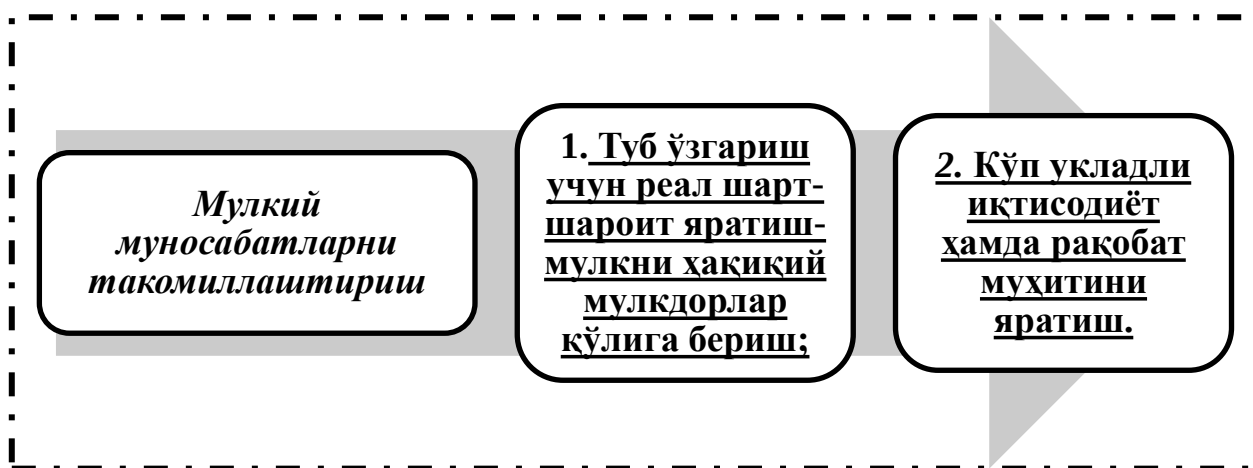
8.1. Mulkiy munosabatlarni takomillashtirishda davlatning o‘rni

Davlat siyosiy hokimiyatning tashkiloti-jamiyatni boshqaradigan, intizom va barqarorlikni ta’minlaydi. Davlatning belgilari quyidagilardan iborat:

- hududi;
- aholisi;

mustaqil ichki va tashqi siyosati(suverenitet);

- ramzlari;
- soliq yig‘imi;
- qonun ijodkorligi.

8.1-rasm. Mulkiy munosabatlarni takomillashtirishda davlatning roli¹⁷

Uklad-iqtisodiyotni mulk shakllari, xo‘jalik yuritish uslublari, daromad manbalari kabi mezonlar asosida turkumlanishini ifodalovchi ijtimoiy-iqtisodiy kategoriya. Bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayonida 4 uklad amal qiladi: davlat, xususiy, jamoa va aralash. Ko‘p ukladli iqtisodiyot- aralash iqtisodiyot sanaladi.

Asosiy ta’riflar:

- Resurslar cheklanganligi sabab -mulk munosabatlari mavjud bo‘ladi .
- Ne‘matlar mulkka aylangandan so‘ng o‘zlashtiriladi.
- O‘zlashtirish- egalik qilish, foydalanish va tasarruf etish yaxlitligi.
- Mulk — turli obyektlarning subyektga mansubligini bildiradi
- mulkchilik munosabatlari mulk subyektining mulk obyektiga bo‘lgan

munosabati subyektlar o‘rtas. mun

Mulkchilik:

- **iqtisodiy ma’noda** — kishilar o‘rtasida mulkni o‘zlashtirish, xo‘j. yuritish uchun ishlatish jarayonida yuz beradigan real munosabatlar, moddiy ne‘matlarni o‘zlashtirish usullari yig‘indisidir. Bunday usullar yakka tartibda, jamoa bo‘lib yoxud davlat tomonidan amalga oshirilishi mumkin.

- **huquqiy ma’noda** — mulk yuzasidan vujudga keladigan aloqalar, qonun va huquqiy hujjatlarda, davlat tomonidan belgilangan va har bir fuqaro uchun majburiy tartibda rasmiylashtiriladigan yo‘l-yo‘riqlarda ifodalanadi. Moddiy ne‘matlarni muayyan subyektlarga tegishli ekanligini (biriktirilganligini) mustahkamlovchi va

¹⁷ Муаллиф томонидан ишланган.

tegishli mulkning huquqiy tartibini belgilovchi huquqiy normalar yig'indisidan iborat.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 167-moddasi mulk shakllari to'g'risida bo'lib unda O'zbekiston Respublikasida mulk xususiy mulk va ommaviy mulk shakllarida bo'lishi bayon etilgan. Fuqrolik kodeksining 16-bobi xususiy mulk masalsiga bag'ishlangan. Xususan shu bobdagi 207-moddada xususiy mulk huquqi shaxsning qonun hujjatlariga muvofiq tarzda qo'lga kiritgan mol-mulkka egalik qilish, undan foydalanish va uni tasarruf etish huquqidi deb belgilangan. Xususiy mulk bo'lgan mol-mulkning miqdori va qiymati cheklanmaydi.

8.2. Milliy iqtisodiyotda xususiy mulk salmog'i dinamikasidagi tendensiyalar

Mustaqillik yillarida davlat mulkini xususiylashtirish, uni asosan xususiy mulkka sotish bo'yicha keng miqyosli ishlar amalga oshirilishi natijasida 31 mingdan ziyod davlat korxonalari va obyektlari mulkchilik shaklini o'zgartirdi.

Davlat ukladining xissasi 1990- y.gi 85 foizdan 2000 y. 29,8 foizga, 2011 y. esa 18,7 foizgacha pasaydi. Hozirgi vaqtda ishlab chiqarilayotgan yalpi ichki mahsulotning 82,5 foizdan ko'prog'i, sanoat mahsulotining va pudrat ishlari hajmlarining 90 foizdan ortig'i, qishloq xo'jaligi va savdo sohasining deyarli barcha mahsuloti iqtisodiyotning ***nodavlat sektori ulushiga*** to'g'ri kelmoqda.

Xususiylashtirish jarayonlarining chuqurlashuvi, iqtisodiyotda davlat ishtirokining kamaytirilishi hamda xususiy mulkchilikning roli va ahamiyati oshirilishi istiqboldagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning g'oyat muhim ustuvor yo'nalishi bo'lib qolmoqda.

Ayni paytda xususiy mulk va tadbirkorlikni yanada rivojlantirish maqsadida sohaga to'la erkinlik berish, bu yo'lda g'ov bo'lib turgan barcha to'siq va cheklovlarni bartaraf etish eng muhim ustuvor vazifa etib belgilangan.

8.3. O'rta mulkdorlar qatlamining shakllanishi va rivojlanishi

Istiqlol yillarida aholi daromadlari tarkibida tadbirkorlik faoliyatidan olinayotgan daromadlar ulushi tobora ortib bordi. Jumladan, mustiqillikning dastlabki

yillarida ushbu ko'rsatkich 10,6 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2016 -yilga kelib 42foizga o'sib 52 foizni tashkil qildi. Bu MDHdagi eng yuqori ko'rsatkichlardan biridir.

Ushbu yuqori ko'rsatkichga erishishda xususiy mulk daxlsizliga xususiy mulk va investitsiyalar daxlsizligini ta'minlashning ishonchli huquqiy-me'yoriy asoslari yaratilganligi va mulkdorlarga keng imtiyoz va kafolatlar berilganligi muhim ahamiyat kasb etadi. SHu bilan bir qatorda so'nggi yillarda o'rta sinf vakillari faoliyatini erkinlashtirish, ular uchun qo'shimcha imtiyozlar yaratish borasida tizimli chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, keyingi yillarda yagona soliq stavkasi 2,5 barobar kamaytirilib, 15,2 foizdan 5 foizga tushirildi.

Tadbirkorlik subyektini ro'yxatdan o'tkazish, ruxsat berishga oid 80 ta tartib-qoidalar, shuningdek, litsenziyalanadigan faoliyat turlarining 19 tasi qisqartirildi. Bugun mavjud xo'jalik subyektlarining 90 foizdan ortig'ini kichik biznes korxonalari tashkil etadi. Xususiy sektorning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 2000- yildagi 31 foizdan 56 foizga etgan. Mamlakatimizda ish bilan band aholining 77 foizini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hisobiga ta'minlangan.

8.4. Xususiy mulkni himoya qilishning institutsional asoslari

2012-2014 yillar mobaynida xususiy mulk mavqeini mustahkamlash, uning daxlsizligini ta'minlash, biznes yuritish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan «Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to'g'risida», «Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to'g'risida (yangi tahrirda)», «Tadbirkorlik faoliyati sohasida ruxsat berish tartib-taomillari to'g'risida», «Raqobat to'g'risida», «Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida»gi kabi o'nlab qonunlar qabul qilingan.

Qonunchilikni rivojlantirib borish natijasida istiqlool yillarida mulkchilik tuzilishida tub o'zgarishlar ro'y berdi, ko'p ukladli iqtisodiyot, uning tarkibida xususiy mulk ustuvor ahamiyat kasb etdi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik hal qiluvchi o'rin egalladi, bozorni zarur tovar va xizmatlar bilan to'ldirish, odamlarning daromadlari va farovonligi oshib borishining asosiy manbai, aholi bandligi o'sishining eng muhim omiliga aylandi.

2015- yil 15- mayda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta’minlash, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni e’lon qilindi. Mazkur Farmon bilan tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashish va to‘sqinlik qilish, xususiy mulkdorlar huquqlarini buzganlik uchun davlat, huquqni muhofaza qilish va nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslari javobgarligini jinoiy javobgarlikka tortish darajasigacha oshirish, xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan ma’muriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish, barcha turdagi ro‘yxatdan o‘tkazish, ruxsat berish va litsenziyalash, shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq tartib-taomillarni yanada soddalashtirish, xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish, ularning moddiy va kredit resurslaridan foydalanishini kengaytirish, biznes muhitni yaxshilashga qaratilgan bir qator chora-tadbirlar belgilandi.

2015- yil 20- avgustda “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilindi. Mazkur Qonun bilan O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual, Ma’muriy javobgartik to‘g‘risidagi, Xo‘jalik-protsessual, Fuqarolik, Soliq, Mehnat kodekslariga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritildi.

8.5. Xususiy mulkni himoya qilish usullari

O‘zbekiston respublikasining “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunining xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to‘g‘risida 8-moddasida belgilanganidek xususiy mulk huquqini himoya qilish quyidagi yo‘llar bilan amalga oshiriladi:

- xususiy mulk huquqini tan olish;

- xususiy mulk huquqi buzilishidan oldingi holatni tiklash va xususiy mulk huquqini buzadigan yoki uning buzilishi xavfini tugʻdiradigan harakatlarning oldini olish;

- bitimni haqiqiy emas deb topish va uning haqiqiy emasligi oqibatlarini qoʻllash;

- davlat organining va boshqa organning yoki fuqarolar oʻzini oʻzi boshqarish organining hujjatini haqiqiy emas deb topish;

- xususiy mulk huquqini mulkdorning oʻzi himoya qilishi;

- burchni aslicha (natura) bajarishga majbur qilish;

- zararning oʻrnini qoplash;

- neustoyka undirish;

- maʼnaviy ziyonni qoplash;

- xususiy mulk huquqi munosabatlarini tartibga solishda qonun hujjatlari barqarorligini taʼminlash;

- davlat organining va boshqa organning yoki fuqarolar oʻzini oʻzi boshqarish organining qonunga zid boʻlgan hujjatining sud tomonidan qoʻllanilmasligi;

- mol-mulkning ayrim turlariga boʻlgan xususiy mulk huquqining vujudga kelganligini, oʻzgarganligini va bekor qilinganligini davlat roʻyxatidan oʻtkazish.

Xususiy mulk huquqini himoya qilish qonunga muvofiq boshqa usullar bilan ham amalga oshirilishi mumkin.

8.6. Mulkdorlarning kafolatlari

Oʻzbekiston respublikasining “Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari toʻgʻrisida”gi qonunida xususiy mulk uchun quyidagi kafolatlar belgilab qoʻyilgan:

- undiruvni mol-mulkka qaratish yoʻli bilan mol-mulk olib qoʻyilayotganda mulkdor huquqlarining kafolatlari;

- mulkdorning mol-mulki natsionalizatsiya, musodara va rekvizitsiya qilinayotganda uning huquqlari kafolatlari;

- qonunga muvofiq o'ziga tegishli bo'lmaydigan mol-mulkka bo'lgan mulk huquqi bekor qilinganda mulkdor huquqlarining kafolatlari;
- mulk huquqi mulkdorning mol-mulkini bevosita olib qo'yishga qaratilmagan holda bekor qilinganda uning huquqlari kafolatlari;
- mol-mulkni boshqa shaxsning qonunga xilof egaligidan talab qilib olish;
- mulkdorning huquqlarini egalik qilishdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan huquqbuzarliklardan himoya qilish;
- xususiy mulk huquqining qonunga muvofiq bekor bo'lishi oqibatlari;
- xususiy mulk munosabatlarini tartibga soluvchi qonun hujjati qabul qilingandagi kafolatlar;
- mol-mulkni xususiylashtirish natijalarining qayta ko'rib chiqilishi va bekor qilinishiga yo'l qo'yilmasligi;
- O'zbekiston Respublikasi hududida chet el fuqarolarining va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarning mulk huquqi kafolatlari.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.
2. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.
3. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.:. – M.: Ekonomika, 2010.

9-bob. MULKIY ISLOHOTLAR BOSQICHLARIDAGI VAKOLATLI ORGANLAR TAVSIFI

Reja

9.1. Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil qilinishi.

9.2. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi huzuridagi monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish qo'mitasi.

9.3. O'zbekiston Respublikasi monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi faoliyati.

9.4. Mulkiy islohotlar bosqichlaridagi vakolatli organlar faoliyatining takomillashuvi.

Mashg'ulot maqsadi: mulkiy islohotlar bosqichlaridagi vakolatli organlar tavsifi tushunchaga ega bo'lish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil qilinishini ayta oladi;
- O'zbekiston Respublikasi monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi faoliyatini tasnif beradi;
- Mulkiy islohotlar bosqichlaridagi vakolatli organlar faoliyatining takomillashuvini tavsiflaydi.

9.1. Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil qilinishi

O'zbekiston bozor iqtisodiyotiga o'tishning dastlabki bosqichida davlat mulkini xususiylashtirish va undan samarali foydalanish maqsadida vakolatli organ O'zbekiston Respublikasi prezidentning 1994 yil 7 fevraldagi 758- sonli farmoniga asosan davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil qilindi.

Respublikada iqtisodiy islohotlarni yanada chuqurlashtirish, davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish jarayonlarini tobora avj oldirish, shuningdek tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasining davlat mulkini boshqarish va xususiylashtirish qo'mitasi bilan O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi davlat mulki jamg'armasi negizida O'zbekiston Respublikasi davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi tashkil qilindi.

9.2. O'zbekiston Respublikasi moliya vazirligi huzuridagi monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish qo'mitasi

2005- yil 30- aprelda PF-3602-sonli «O'zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasini tashkil etish to'g'risida»gi prezident farmoni qabul qabul qilinishi munosabati bilan hamda davlat boshqaruvi organlari o'rtasida vazifalar, funktsiya va vakolatlar aniq belgilab qo'yilishini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshqarish va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasining nomi O'zbekiston Respublikasi Davlat mulkini boshqarish davlat qo'mitasi (**Davlat mulki** qo'mitasi) deb o'zgartirildi.

2010- yil 26- fevralda PF-4191-son bilan «Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish va raqobatni rivojlantirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» prezident farmoni imzolandi. Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish tizimini yanada takomillashtirish, raqobat muhitini izchil rivojlantirish, tabiiy monopoliyalar korxonalari faoliyatini nazorat qilishni kuchaytirish va xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan narxlarning asossiz oshirilishiga yo'l qo'ymaslik, iqtisodiy nochor korxonalarni moliyaviy sog'lomlashtirish ishlarini faollashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash davlat qo'mitasi O'zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi etib qayta tashkil qilindi.

Monopoliyaga qarshi davlat siyosatini faollashtirish, raqobatni va tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida, «Monopolistik faoliyatini cheklash to‘g‘risida» va «Iste’molchilar huquqlarini muhofaza qilish to‘g‘risida» qonunlarni bajarish yuzasidan O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish Bosh boshqarmasi negizida O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi huzuridagi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish qo‘mitasi tashkil etildi. Shu bilan bir qatorda narx siyosatini o‘tkazish sohasidagi funksiyalar O‘zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va mahalliy moliya organlarida saqlab qolindi.

«Savdo sohasida monopoliyadan chiqarishni chuqurlashtirish to‘g‘risida»gi PF-1897 (19.12. 1997y.) sonli prezident farmoniga asosan savdo sohasida bozor islohotlarini va monopoliyadan chiqarish jarayonlarini chuqurlashtirish, raqobatni rivojlantirish, iste’mol bozorini to‘ldirishda korxonalar hamda mahalliy boshqaruv idoralarining xo‘jalik sohasidagi mustaqilligini yanada oshirish maqsadida 1998 yilning 1 yanvaridan boshlab oziq-ovqat mahsulotlari asosiy guruhlarini fond yo‘li bilan taqsimlash tizimi bekor qilindi.

Shuningdek, barcha turdagi iste’mol tovarlarining ulgurji xaridlari mulkchilik shakllaridan qat’i nazar, ulgurji va chakana savdo korxonalari tomonidan mustaqil ravishda, vatanimiz tovar ishlab chiqaruvchilari va mahsulotni ulgurji etkazib beruvchilar bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri shartnomalar tuzgan holda, etkazib beruvchilarni, xaridorlar va tovarlarni erkin tanlash prinsiplari asosida, shuningdek birja va savdo yarmarkalarida amalga oshirishi lozimligi belgilab qo‘yildi.

Milliy tovar ishlab chiqaruvchilarining resurslari bilan ta’minlanmagan iste’mol tovarlarining import xaridi asosan tenderlarni muvofiqlashtirish va o‘tkazish Respublika komissiyasi tomonidan tashkil qilinadigan tenderlarning shartlariga muvofiq amalga oshirilishi yo‘lga qo‘yildi.

9.3. O‘zbekiston Respublikasi monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash davlat qo‘mitasi faoliyati

Monopoliyaga qarshi ishlarni tartibga solish tizimini yanada takomillashtirish, raqobat muhitini izchil rivojlantirish, tabiiy monopoliyalar korxonalari faoliyatini nazorat qilishni kuchaytirish va xo‘jalik yurituvchi subyektlar tomonidan narxlarning asossiz oshirilishiga yo‘l qo‘ymaslik, iqtisodiy nochor korxonalarni moliyaviy sog‘lomlashtirish ishlarini faollashtirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish, raqobat va tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash davlat qo‘mitasi O‘zbekiston Respublikasi Monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasi yetib qayta tashkil qilindi (O‘zbekiston Respublikasi monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo‘mitasi faoliyatining eng muhim vazifalari to‘g‘risida PF-4191-sonli prezident farmoni, 2010- yil 26- fevral).

Ushbu qo‘mitaning asosiy vazifalari hamda faoliyati yo‘nalishlari quyidagilardan iborat:

- monopoliyaga qarshi samarali siyosatni amalga oshirish, monopolistik faoliyatni cheklash to‘g‘risidagi va tabiiy monopoliyalar haqidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini nazorat qilish;

- respublikada raqobat muhitini rivojlantirish, tovarlar (xizmatlar, ishlar) bozorlarida, birinchi navbatda ichki iste‘mol bozorida va reklama sohasida noinsof raqobatga chek qo‘yish, mahalliy davlat boshqaruvi va davlat hokimiyati organlari tomonidan xo‘jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan noqonuniy xatti-harakatlarga yo‘l qo‘ymaslik uchun huquqiy maydonni yanada takomillashtirish, jamoat tuzilmalari bilan chambarchas muvofiqlashtirilgan holda iste‘molchilarning qonuniy manfaatlari va huquqlarini himoya qilish borasidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish.

9.4. Mulkiy islohotlar bosqichlaridagi vakolatli organlar faoliyatining takomillashuvi

Raqobat to‘g‘risidagi Qonunning yangi tahriri(6.01.2012) qabul qilinishi bilan sohaga doir vakolatli organlar faoliyati takomillashdi.

Bunda quyidagi asosiy hujjatlarni keltirish mumkin:

O'zbekiston Respublikasining xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasini tashkil etish to'g'risida (2012- yil 13- noyabr, PF-4483);

O'zbekiston Respublikasining xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida (2012- yil 14- noyabr, VM-322);

O'zbekiston Respublikasining xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida (2012-yil 30- dekabr, VM-374);

O'zbekiston Respublikasi Xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasini tashkil etish to'g'risida (2017- yil 18- apreldagi PF-5016);

O'zbekiston Respublikasi xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida (2017- yil 18- apreldagi PQ-2897);

O'zbekiston Respublikasi xususiylashtirilgan korxonalarga ko'maklashish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida (2017- yil 23- iyun, VM-419).

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh.Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.

1. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

2. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. M.: IRISEN. 2008-480 s.

3. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. -T.: Moliya, 2007.320 b.

4. Keynes J.M. Obiqtaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.: – M.: Ekonomika, 2010.

10-bob. DAVLAT MULKIDAN SAMARALI FOYDALANISH

Reja

10.1. Davlat aktivlarini boshqarish markazi faoliyatining tashkil etilishi.

10.2. Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish.

10.3. Davlat unitar korxonalari.

10.4. Mulzni davlat organlariga va boshqa tashkilotlarga bepul o'tkazish.

10.5. Xususiylashtirilgan korxonalarining ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish vakolati.

Mashg'ulot maqsadi: davlat mulkidan samarali foydalanish bo'yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Davlat aktivlarini boshqarish markazi faoliyatining tashkil etilishini maqsad va vazifalarini aytadi;
- Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirishni aytadi va tavsif beradi;
- Davlat unitar korxonalarini bayon etadi;
- Xususiylashtirilgan korxonalarining ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish vakolatini beradi.

10.1. Davlat aktivlarini boshqarish markazi faoliyatining tashkil etilishi.

Mamlakatimizda korporativ boshqaruvni rivojlantirish davlat korxonalarini xususiylashtirish va ularni aksidorlik jamiyatlariga aylantirish orqali xususiylashtirish bilan chambarchas bog'liqdir. 2016- yilgacha kelib, 30 mingdan ziyod davlat korxonasi xususiylashtirildi. 1200 dan ortiq aksiyadorlik jamiyati tashkil etilib faoliyat ko'rsatdi. 2015- yil ma'lumotlariga ko'ra davlat korxonalari va tashkilotlari – 29622 tani, shundan 27698 (93,5%) ro'yxat guvohnomasi bor. Davlat mulki ijarasida 26,9 ming inshoot ko'rsatilgan. Davlat mulki dan foydalanish samaradorligi:

- 2015- yilda ustav fondida davlat ulushi monitoringi 990 (346 AJ i 44 MCHJ),- shundan markaz nazoratida: 534 (302 AJ i 232 MCHJ).

Davlat aktivlarini samarali boshqarishni ta'minlash, yagona texnik-iqtisodiy, ishlab chiqarish siyosatini amalga oshirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, jumladan, investitsiyalarni jalb etish yo'li bilan mahsulotlar (ishlar, xizmatlar)ning yangi turlarini ishlab chiqarish va o'zlashtirish hajmini kengaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasining xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasi huzuridagi Vazirlar Mahkamasi 2013- yil 11- iyundagi 165-son qarori davlat aktivlarini boshqarish Markazi tashkil etildi.

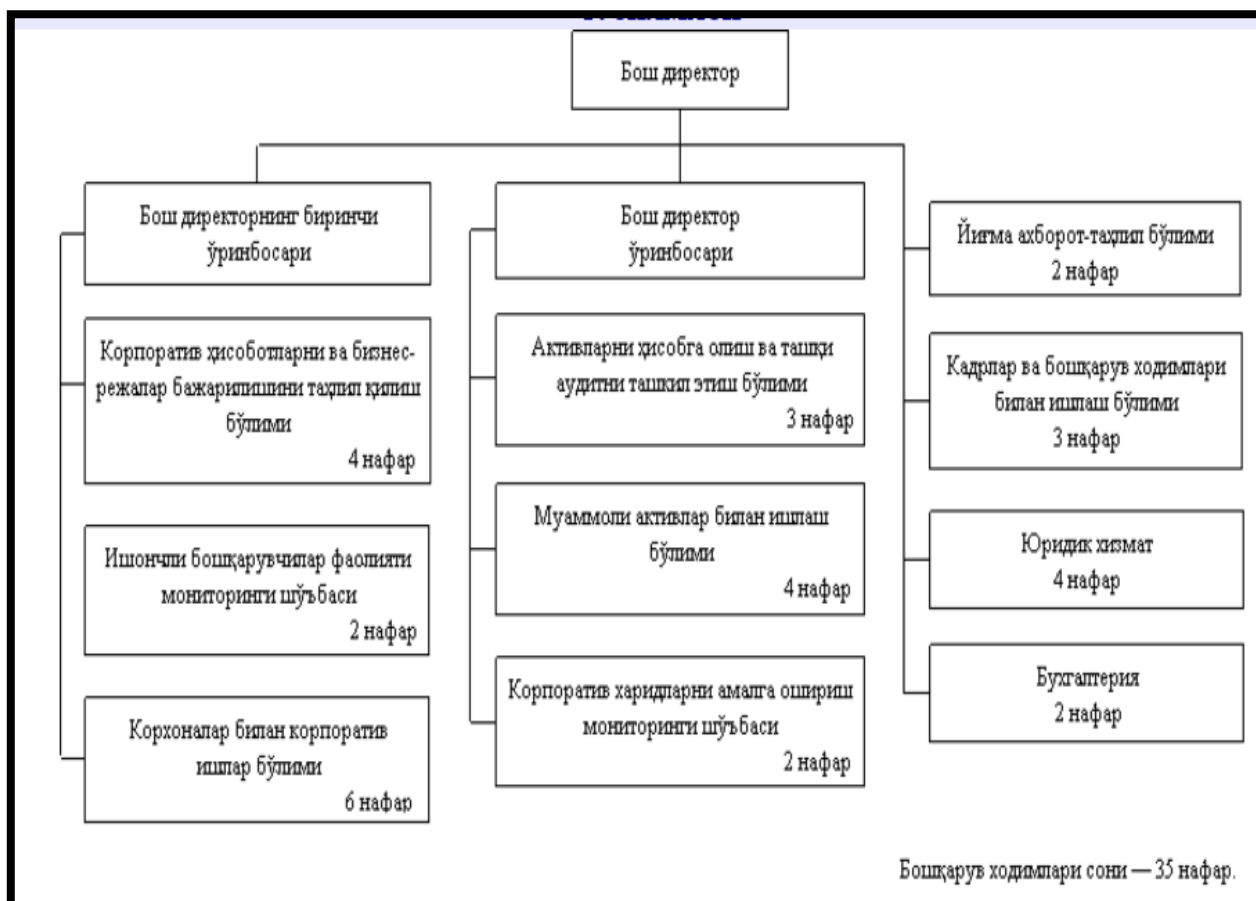
Davlat ulushi mavjud bo'lgan xo'jalik jamiyatlarining ustav jamg'armasidagi davlat ulushi tasarruf etish huquqisiz, egalik qilish va foydalanish uchun davlat aktivlarini boshqarish markazi"ga berilishi belgilandi. Markazning asosiy vazifalari etib quyidagilar belgilandi:

- investitsiya aktivlarining ishonchli boshqaruvchilari va davlat mulkini samarali boshqarish bo'yicha davlatning ishonchli vakillari faoliyatining natijadorligi monitoringini olib borish;

- AJ va boshqa xo'jalik aktivlarining davlat paketlari (ulushlari) bo'yicha, shu jumladan ularni davlatning ishonchli vakillariga, boshqaruvchi kompaniyalarga va xo'jalik boshqaruvi organlariga ishonchli boshqaruvga berish yo'li bilan aksiyador (qatnashchi)ning huquqlarini ro'yobga chiqarish;

- ustav fondida davlat ulushi bo'lgan aksiyadorlik va boshqa xo'jalik jamiyatlari faoliyati samaradorligini, birinchi navbatda, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va texnik jihatdan qayta jihozlash, mahsulot tannarxini pasaytirish, mehnat unumdorligini oshirish, sifatni boshqarishning zamonaviy tizimlarini joriy etish hisobiga oshirish yuzasidan chora-tadbirlar kompleksini ishlab chiqish va ularni amalga oshirishda qatnashish;

- markazga egalik qilish va foydalanish uchun berilgan davlat aktivlari bo'yicha dividendlarning aksiyadorlik va boshqa xo'jalik jamiyatlari tomonidan davlat byudjetiga o'z vaqtida va to'liq hajmda to'lanishini ta'minlashga ko'maklashish (10.1-rasm).

10.1-rasm. Davlat aktivlarini boshqarish markazining tashkiliy tuzilmasi¹⁸

10.2. Davlat mulkini ijaraga berish tartibini takomillashtirish

Davlat mulkini ijaraga berish markazlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- davlat mulkini ijaraga berishni tashkil etish va ijaraga berish;
- ijaraga berilayotgan davlat mulkini va uni ijaraga berishdan;
- tushadigan mablag‘larni hisobga olish va monitoringini olib borish;
- ijaraga beriladigan davlat mulki bo‘yicha ma’lumotlar bazasini shakllantirish

va yuritish.

Ijara to‘lovini aniqlash tartibi quyidagicha amalga oshiriladi:

- bir yilga bir kv. metr uchun ijara to‘lovining tayanch stavkasi;
- Davlat mulkining ijara shartnomasini tuzish;

¹⁸ Ўзбекистон Республикасининг хусусийлаштирилган корхоналарга кўмаклашиш ва ракобатни ривожлантириш давлат кўмитаси ҳузуридаги Давлат активларини бошқариш маркази фаолиятини ташкил этиш чора – тадбирлари тўғрисидаги Вазирлар Маҳкамаси 2013 йил 11 июндаги 165-сон қарори.

- Davlat mulki ijarasi shartnomalari bo'yicha hisob-kitoblarni amalga oshirish;

- Ijaraga berilayotgan davlat mulkini hisobga olish, uning hisoboti va uni nazorat qilish.

Binolar va inshootlar bo'yicha ijara to'lovini (ijara to'lovining tayanch stavkasi) hisoblab chiqish:

$Ts=Es*Kz*(Kq+Kh+Ko)$, bunda:

Ts — bir yilga bir kv. metr uchun ijara to'lovining tayanch stavkasi;

Es — bir yilga bir kv. metr uchun eng kam stavka;

Kz — hududiy zonalar koeffitsienti;

Kq — qurilish turi bo'yicha koeffitsient (alohida turgan bino, qo'shimcha qurilgan bino, binoning yuqori qismi, cherdak, boloxona, yarim erto'la, erto'la);

Kh — tutashib ketgan hududdan foydalanish koeffitsienti;

Ko — tijorat maqsadlarida foydalanishda qulaylik koeffitsienti (asosiy avtotransport yo'llari bo'ylab joylashish, ikkinchi darajali avtotransport yo'llariga chiqishda joylashish va boshqalar).

O'zbekiston Respublikasi Davlat raqobat ko'mitasi Toshkent shahar boshqarmasi xuzuridagi **"Toshkent shahar davlat mulkini ijaraga berish markazi"** xususiy sektorni kengaytirish, kichik biznesni va tadbirkorlikni rivojlantirishda ko'maklashish hamda davlat mulkidan yanada oqilona foydalanish maqsadida manzillar bo'yicha joylashgan binolardagi bo'sh maydonlarni ijaraga olishga taklif etadi. Taklif etilayotgan bino maydonlaridan belgilangan maqsadlarda foydalanish, soz holatda saqlash va ijara to'lovi hamda kommunal-ekspluatatsion to'lovlarini o'z vaqtida amalga oshirish va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2009 yil 8 apreldagi 102-sonli *hamda 2011 yil 30 noyabrdagi 315-sonli qarori talablari asosida ijaraga beriladi.*

10.3. Davlat unitar korxonalari

Unitar korxonalar tadbirkorlik korxonalari o'rtasida alohida o'rin egallaydi. O'zi mulk egasi bo'lmasdan unga mulkdor tomonidan berilgan mulk asosida faoliyat yurituvchi tijoratchi tashkilot unitar korxona hisoblanadi. Unitar korxonaning mol-

mulki bir butun bo'lib, bo'linmasdir va unga qo'shilgan hissalar (ulushlar, paylar) korxona xodimlari o'rtasida ham taqsimlanmaydi. Unitar tarzda faqat davlat va munitsipial korxonalar tuzilishi mumkin. Unitar korxonaning mol-mulki davlat yoki mahalliy hokimiyatning mulki hisoblanib, unga xo'jalik yuritish yoki operativ boshqarish huquqi bilan beriladi.

Xo'jalik yuritish huquqiga ega korxona mulkdor va vakolatli organning qaroriga muvofiq, operativ boshqarish huquqiga ega korxona O'zbekiston Respublikasi mulki asosida O'zbekiston hukumati qaroriga asosan tashkil etiladi. Qarorga ko'ra 22 obyekt Davlat va xo'jalik boshqaruvi organlari NNT, moddiy texnik bazasini mustahkamlash, shuningdek, davlat mulkini samarali boshqaruvini ta'minlash maqsadida davlat organiga va boshqa tashkilotlarga bepul o'tkazildi. Qaror obyektlarni baholash tashkilotlari aniqlagan qiymatlarda qabul qilish va saqlanishini ta'minlash hamda samarali foydalanish erishishga qaratilgan. O'tkazilayotgan obyektlarga operativ boshqarish huquqi tuman xokimiyatlariga berilgan. YUqoridagi VM-2014 yil 28 martdagi 75-son qaror bo'yicha masalan, Toshkent shahar xokimligi tizimida 2015 yil boshida faoliyat ko'rsatayotgn boshqarma va tashkilot 90ga yaqin bo'lib, shulardan Toshkent shahri hokimligining davlat unitar korxonalari:

- "Toshissikkuvvati" ishlab chiqarish birlashmasi;
- "Suvsoz";
- "Toshkentgazta'minot";
- "Toshshaxarnur";
- "ToshkentboshplanLITI";
- "Toshkenttenderkonsalting";
- "Toshkent favvorasi";
- "Toshkent reklama servis" va boshqalar faoliyat ko'rsatadi.

Davlat mulkini samarali foydalanishda asosiy mas'ullar:

- Toshkent shahar monopoliyadan chiqarish va rakobatni rivojlantirish hududiy boshkarmasi;
- Davlat mulk kumitasining Toshkent shahar hududiy boshkarmasi;

- Toshkent shaxar xokimligi "YAgona buyurtmachi xizmati" injiniring kompaniyasi;
- Toshkent shaxar binolardan foydalanish departamenti;
- ma'muriy binolardan foydalanish direksiyasi kabilardir

10.4. Muldni davlat organlariga va boshqa tashkilotlarga bepul o'tkazish

Vazirlar Mahkamasining 2004- yil 25- iyundagi 295-son Aksiyadorlik birlashmalari va kompaniyalaridagi aksiyalar davlat ulushidan samarali foydalanilishi ustidan monitoring olib borish komissiyasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida qarori maqsadi:

Xususiylashtirilgan korxonalarning ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish bo'yicha davlatning ishonchli vakillari va investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilarning faoliyati samaradorligini oshirish, davlat aktivlarini professional investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilarga ishonchli boshqaruvga berish jarayonlarini jadallashtirishdan iborat.

2-ilovada Aksiyadorlik birlashmalari va kompaniyalaridagi aksiyalar davlat ulushidan samarali foydalanilishi ustidan monitoring olib borish komissiyasi to'g'risida nizom keltirilgan. Komissiyaning asosiy vazifalari:

- xo'jalik jamiyatlari ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish;

- davlat ulushi investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilarga boshqaruvga berilguncha bo'lgan muddatga respublika iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyatga ega bo'lgan xo'jalik jamiyatlarining ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish bo'yicha davlatning ishonchli vakilini tayinlash, shuningdek ularni yuklangan vazifalardan ozod qilish;

- respublika iqtisodiyoti uchun strategik ahamiyatga ega bo'lgan xo'jalik jamiyatlarining ustav fondidagi davlat ulushlarini ishonchli boshqarish huquqi uchun o'tkazilgan tanlovlar natijalarini tasdiqlash;

Komissiyaning asosiy vazifalari:

- xo‘jalik jamiyatlarining ustav fondidagi davlat ulushi bo‘yicha dividendlar davlat byudjetiga to‘liq va o‘z vaqtida to‘lanishini ta‘minlash ishlarini tashkil etish;
- xo‘jalik boshqaruvi organlari rahbarlari, davlat ishonchli vakillari va investitsiya aktivlarini ishonchli boshqaruvchilarning aksiyadorlik jamiyatlarini boshqarishda davlat ishtirokining maxsus huquqi («oltin aksiya»)dan foydalanayotgan davlat vakillarining davlat ulushlarini boshqarish bo‘yicha faoliyatlarining natijalari to‘g‘risidagi axborotlarini muntazam ravishda eshitib borish belgilangan.

10.5. Xususiylashtirilgan korxonalarining ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish vakolati

Xususiylashtirilgan korxonalarining ustav fondidagi davlat ulushini boshqarish vakolati komissiya vazifalari:

- davlat va xo‘jalik boshqaruvi organlari, korxonalar boshqaruv organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, shuningdek jalb qilingan xorijiy ekspert kompaniyalar va maslahatchi-konsultantlarning sotishdan oldingi tayyorgarlik hamda yakka tartibdagi loyihalar bo‘yicha xususiylashtiriladigan obyektlarni sotish masalalari bo‘yicha birgalikdagi faoliyatini tashkil etish;
- oshkoralik, baholashning xolisligi va talablarning yagonaligi asosida tender qatnashchilari uchun teng raqobat shart-sharoitlari yaratish;
- tender savdolari asosida sotiladigan korxonalarining davlat aktivlarini xarid qilishga nomzodlarning eng manfaatli takliflari tanlovini o‘tkazish;
- davlat korxonalarini xorijiy investorlar ishtirokida xususiylashtirish jarayonlarini chuqurlashtirishga yo‘naltirilgan Prezident va Hukumat hujjatlarining so‘zsiz bajarilishini tashkil etish, respublika iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni, ayniqsa to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalarni keng jalb qilish, xususiy sektorning iqtisodiyotdagi rolini yanada rivojlantirish va oshirish;
- sansalorlik, byurokratizmning paydo bo‘lishi va obyektlarni xususiylashtirish, shu jumladan xorijiy investorlar ishtirokida xususiylashtirish hamda aksiyalar paketlarini va korxonalarni to‘liq tanlov (tender) savdolari g‘oliblariga sotishni

jadallashtirish bilan bog'liq masalalarni hal etish muddatlari cho'zib yuborilishi hollarini bartaraf etish;

- iqtisodiyot tarmoqlarida Davlat komissiyasi qarorlari qabul qilingan xususiylashtirilgan korxonalar va obyektlarning faoliyati ustidan monitoring tashkil etish.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.

1. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

2. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.

3. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.

4. Keynes J.M. Obщaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

11-bob. DAVLAT MULKI OBYEKTLARINI XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONINI JADALLASHTIRISH

Reja

11.1. Davlat korxonalari va muassasalarini xo‘jalik jamiyatlariga aylantirishning takomillashtirilishi

11.2. Davlat aksiyalari va ulushlarini sotishning takomillashtirilishi

11.3. Davlat ko‘chmas mulk obyektlarini sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning qabul qilinishi

11.4. Tender savdolarini o‘tkazishning takomillashtirilishi

11.5. Xaridorlar tomonidan tanlov va ochiq savdolardagi oldi-sotdi shartnomalari bajarilishi nazorati

Mashg‘ulot maqsadi: davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish jarayonini jadallashtirish bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Davlat korxonalari va muassasalarini xo‘jalik jamiyatlariga aylantirishning takomillashtirilishini maqsad va vazifalarini aytadi;
- Davlat aksiyalari va ulushlarini sotishning takomillashtirilishni aytadi va tavsif beradi;
- Davlat ko‘chmas mulk obyektlarini sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning qabul qilinishini bayon etadi;
- Xaridorlar tomonidan tanlov va ochiq savdolardagi oldi-sotdi shartnomalari bajarilishi nazoratini o‘rganadi.

11.1. Davlat korxonalari va muassasalarini xo‘jalik jamiyatlariga aylantirishning takomillashtirilishi

Vazirlar Mahkamasining 279-sonli 2014- yil 6- oktyabrdagi -“Davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibi to‘g‘risidagi nizomlarni tasdiqlash haqida” maqsadi prezident qarori hamda prezident qarori-2200-2014 yil 3- iyuldagi «Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi qarorga muvofiq:

- davlat mulki obyektlarini xususiylashtirish tartibini takomillashtirish, ularni sotish mexanizmlari va tartibotlari samaradorligini oshirish, shuningdek davlat mulki obyektlari bilan bitishuvlarni amalga oshirishda ommaviylik va oshkoralikni ta'minlash;

- aksiyadorlik jamiyati yoki mas'uliyati cheklangan jamiyat shaklidagi xo'jalik jamiyatiga aylantirish tartibotlarini belgilaydi.

Davlat tashkilotlarini o'zgartirish tashabbuskorlar davlat organi

o'zgartirilayotgan davlat tashkilotlari muassislari takliflari, nodavlat yuridik shaxslarning, jismoniy shaxslarning buyurtmanomalari tashabbuskorlarga muvofiq Prezident (Vazirlar Mahkamasi) qarorlari bilan tasdiqlanadigan xususiylashtirish dasturlari shakllantiriladi.

Davlat tashkiloti o'zgartirilayotgan xo'jalik jamiyati shaklini tanlash, ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlarini, uning faoliyati samaradorligini va ishlab chiqarish ko'lamlarini oshirish darajasini, asosiy vositalari qiymatini va o'zgartirilayotgan davlat tashkiloti muassisining takliflarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Davlat tashkilotini o'zgartirish natijasida tashkil etilayotgan xo'jalik jamiyatining muassisi, Davlat raqobat qo'mitasi(hududiy organ) bo'lishi mumkin.

11.2. Davlat aksiyalari va ulushlarini sotishni takomillashtirilishi

Vazirlar Mahkamasining 279- sonli 2014-yil 6- oktyabrdagi Davlat aksiyalarini sotish tartibi to'g'risida nizomda

- davlat aksiyalarini sudning qarori asosida;
- ustav fondida (ustav kapitalida) davlat ulushi 50 foizdan ortiq bo'lgan zarar ko'rib ishlayotgan,

- past rentabelli va quvvatlardan past darajada foydalanayotgan sanoat va qurilish sohasidagi korxonalaridagi davlat aksiyalarini «nol» xarid qiymati bo'yicha sotishda yuzaga keladigan munosabatlarga tatbiq etilmasligi belgilangan. Davlat aksiyalarini sotish sotuvchi tomonidan davlat organlarining, xo'jalik boshqaruvi organlarining yoki emitentning takliflariga, nodavlat yuridik shaxslarning, jismoniy

shaxslarning buyurtmanomalari xususiylashtirish dasturlari muvofiq shakllantirilgan sxema bo'yicha amalga oshiriladi. Bu borada quyidagi asosiy tushunchalar mavjud:

- **davlat mulki obyekti** — mulk huquqi bilan davlatga tegishli bo'lgan mulkiy kompleks (korxona), binolar va inshootlar, qurilishi tugallanmagan obyektlar;
- **sotuvchi** — O'zbekiston Respublikasining Xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasining hududiy organi;
- **Davlat tender komissiyasi** — Davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha Davlat komissiyasi;
- **hududiy tanlov komissiyasi** — tegishli ravishda Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashining Raisi, viloyatlar va Toshkent shahar hokimlari boshqaradigan hamda tarkibiga Davlat raqobat qo'mitasi (tanlov komissiyasi raisining o'rinbosari sifatida), Moliya vazirligi, Iqtisodiyot vazirligi, Davlat soliq qo'mitasi, O'zbekiston Savdo-sanoat palatasi hududiy organlarining rahbarlari kiradigan tanlov komissiyasi;
- **ishchi organ** — O'zbekiston Respublikasining Xususiylashtirish, monopoliyadan chiqarish va raqobatni rivojlantirish davlat qo'mitasining hududiy organi;
- **talabgor** — taklif etilgan shartlarda tanlovda qatnashish niyatini bildirgan nodavlat yuridik yoki jismoniy shaxs, shu jumladan yuridik yoki jismoniy shaxs.

11.3. Davlat ko'chmas mulk obyektlarini sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning qabul qilinishi

Ijtimoiy majburiyatlar — davlat mulki obyektni sotib olishda pul qiymatiga ega bo'lmagan va qonun hujjatlariga zid bo'lmagan shakllarda amalga oshirish yuzasidan xaridor tomonidan qabul qilinadigan majburiyatlar hisoblanadi.

Davlat mulki obyektlari ro'yxatini shakllantirish va tanlov shartlarini tayyorlash tartibida auksion yoki tanlov o'tkazish va ofertaga taklif etish yakunlariga ko'ra ilgari sotilmagan davlat mulki obyektlari qatoridan, tuman (shahar) hokimligi,

balansda saqlovchilar takliflari va hududiy tanlov komissiyalari qarorlari asosida ro'yxat shakllantiriladi. Bunda quyidagi shartlarga amal qilinishi lozim:

- korxonaning shahar tashkil etuvchi va respublika uchun strategik ahamiyatga ega emasligi;
- auksionlar yoki tanlovlar o'tkazish va oferta qilishga taklifnomalar yakunlariga ko'ra ilgari sotilmagan davlat mulki obyektlari;
- korxonaning ishlamayotganligi, surunkali zarar ko'rib ishlashi, past rentabellikligi (5 foizdan yuqori bo'lmagan), iqtisodiy nochorligi va to'lovga qodir emasligi;
- davlat mulki obyektida muhandislik kommunikatsiyasi turlaridan (gaz ta'minoti, elektr ta'minoti, suv ta'minoti, kanalizatsiya, kirish yo'llari) birining yoki bir nechtasining mavjud emasligi;
- aholi punktidan tashqarida joylashganligi;
- ikki yildan ortiq bo'sh turganligi yoki foydalanilmayotganligi;
- qurilishi tugallanmaganligi va qurilishni tugatish uchun moliyalashtirish manbaiga ega emasligi;
- tugatish jarayonida sotilmaganligi va mahalliy davlat hokimiyati organlariga berilganligi;
- mahalliy davlat hokimiyati organlari ixtiyorida bo'lgan past likvidli obyektlarga, keyinchalik xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalar tashkil etish uchun aniq investitsiya majburiyatlari qabul qilish sharti bilan, xorijiy investorlardan buyurtmanoma mavjudligi.

Ro'yxatni ko'rib chiqish natijalari bo'yicha davlat tender komissiyasi davlat mulki obyektlarini sotishning maqsadga muvofiq emasligi to'g'risida, davlat mulki obyektlarining ro'yxatini tasdiqlash va xususiylashtirish dasturi bo'yicha takliflar tayyorlash to'g'risida qaror qabul qiladi.

11.4.Tender savdolarini o'tkazishning takomillashtirilishi

Davlat mulkini Davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha Davlat komissiyasi qarorlari bo'yicha sotish tartibi to'g'risidagi

nizom davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o'tkazish bo'yicha Davlat tender komissiyasi qarorlariga muvofiq xususiylashtirish tartibida nodavlat yuridik shaxslarga, jismoniy shaxslarga investitsiyalarni jalb etgan holda davlat mulkini sotish bo'yicha tanlovlarga tayyorgarlik ko'rish, ularni tashkil etish hamda o'tkazish shartlari va tartibini belgilaydi.

Tanlovda ishtirok etish shartlari quyidagilardan iborat:

- faoliyatning tavsiya etiladigan (davlat mulki obyektidan foydalanish) shakli;
- investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning eng kam miqdori;
- investitsiyalarni kiritish muddati;
- yaratiladigan ish o'rinlari soni;
- qatnashchilarga talablar;
- boshqa majburiyatlar (zaruriyat bo'lganda).

Hududiy tanlov komissiyasi xorijiy investorning taklifini kelgusida samarali faoliyat ko'rsatish, modernizatsiya qilish hamda davlat mulki obyektining to'lov qobiliyatini tiklash va davlat mulki obyektini barqaror rivojlantirish uchun investitsiyalarning etarliligi va asoslanganligi yuzasidan ko'rib chiqadi. Xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarni tashkil etish uchun davlat mulki obyektini «nul» xarid qiymati bo'yicha aniq investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar evaziga xorijiy investor bilan to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar o'tkazish yo'li bilan xorijiy investorga davlat mulki obyektini investitsiyaviy majburiyatlar bilan sotishning maqsadga muvofiqligi to'g'risida Davlat raqobat qo'mitasiga xulosa kiritadi.

11.5. Xaridorlar tomonidan tanlov va ochiq savdolardagi oldi-sotdi shartnomalari bajarilishi nazorati

Vazirlar Mahkamasi 2014- yil 6- oktyabr 279-sonli 7-ILOVA-“Davlat mulki obyektlarini tanlov savdolarida va to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar o'tkazish yo'li bilan sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning eng kam miqdorini va turlarini belgilash, shuningdek davlat mulki obyektlarining oldi-sotdi shartnomalarining xaridorlar tomonidan bajarilishini nazorat qilish tartibi to'g'risida”gi nizom davlat mulki obyektlarini tanlov savdolarida va to'g'ridan-to'g'ri muzokaralar o'tkazish

yo'li bilan sotishda investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlarning eng kam miqdorini va turlarini belgilash, shuningdek davlat mulki obyektlarining oldi-sotdi shartnomalarining xaridorlar tomonidan bajarilishini nazorat qilish tartibini belgilaydi.

Xaridor tomonidan investitsiyaviy va ijtimoiy majburiyatlar davlat mulki obyektining oldi-sotdi shartnomasiga muvofiq qabul qilinadi va quyidagi yo'llar bilan amalga oshiriladi:

- o'tkazilgan pul mablag'lari va xaridorning faoliyatidan olingan foydani, shu jumladan, uning ulushiga hisoblangan dividendlarni qayta investitsiyalash;
- ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik jihatdan qayta jihozlash uchun xomashyo va materiallar, asbob-uskunalar, ehtiyot qismlar va butlovchi buyumlar etkazib berish;
- ta'mirlash va qurilish-montaj ishlarini amalga oshirish;
- ishlab chiqarishni rekonstruksiya qilish;
- investitsiyalash obyektining O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti oldidagi qarzlarini, kreditlar va boshqa majburiyatlarini to'liq yoki qisman to'lash;
- mahsulotlar, ishlar va xizmatlarning muayyan turini ishlab chiqarishni o'zlashtirish;
- nou-xauni, intellektual mulkning boshqa turlarini joriy etish;
- kadrlar tayyorlash va ularni qayta tayyorlashga xarajat qilish;
- faoliyat sohasini saqlab qolish;
- qonun hujjatlariga zid bo'lmagan boshqa shakllar.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.

2. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obщaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

12-bob. KO`CHMAS MULKNI BAHOLASH VA RIELTORLIK FAOLIYATINING INSTITUTIONAL ASOSLARI

Reja

12.1. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari va huquqiy – me'yoriy asoslari.

12.2. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari

12.3. Rieltorlik faoliyatining amalga oshirish

Mashg'ulot maqsadi: ko'chmas mulkni baholash va rieltorlik faoliyatining institutsional asoslari bo'yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari va huquqiy – me'yoriy asoslarini maqsad va vazifalarini aytadi;
- Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillarini aytadi va tavsif beradi;
- Rieltorlik faoliyatining amalga oshirishini bayon etadi;

12.1. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari va huquqiy – me'yoriy asoslari

Baholash tamoyillari bozorda ko'chmas mulk holati tahlil qilinadigan nuqtai nazarlarni shakllantiradi va belgilaydi. Qiymat baholangan vaqtda, baholash obyektni turli nuqtai nazarlardan tartib bilan ko'rib chiqish va tahlil etish amaliyotda keng qo'llaniladi. Baholash tamoyillari - foydalanuvchilarning, mulkchilik komponentlarining o'zaro munosabatlarini, ko'chmas mulk bozorini va mulkdan eng yaxshi va samarali foydalanish nuqtai nazarlarini aks ettiradi. Foydalanuvchining nuqtai nazarini aks ettiruvchi vaziyat asosida quyidagi tamoyillar yotadi: - foydalilik tamoyili; - o'rindoshlik tamoyili; - kutish tamoyili. Foydalilik tamoyili – bu muayyan ko'chmas mulkning foydalanuvchi ehtiyojlarini qoniqtirish qobiliyati.

Ko'chmas mulk muayyan foydalanuvchi uchun uning iqtisodiy, shaxsiy va h.k. ehtiyojlarini amalga oshirish foydali bo'lgan taqdirdagina qiymatga ega bo'ladi.

Masalan, agarda kimdir ko'chmas mulk uchun pul to'lashga tayyor bo'lsa va shu bilan birga mulkdorga daromad keltirsagina bu ko'chmas mulk foydalidir.

Ko'chmas mulk o'z egasini faxrlantirsa yoki mulk egasining oilaviy ehtiyojini qoniqtirsagina foydalidir. O'rindoshlik tamoyili shundan iboratki, bunda ko'chmas mulkning eng yuqori bahosi, o'xshash foydalilikka ega boshqa obyekt sotib olinadigan eng kam summa bilan belgilanadi. O'ziga xos, tadbirkor xaridor mahalliy bozorda bir xil foyda keltiruvchi o'xshash obyekt qiymatidan ko'proq pulni obyekt uchun to'lamaydi. Bunday xaridor yangi obyekt qurilishi qiymatidan ko'proq mablag'ni mulk uchun sarflamaydi. Kutish tamoyili bo'lajak foydalarga va ularning hozirgi qiymatiga nisbatan foydalanuvchining nuqtai nazarini belgilaydi.

Kelgusi foydalarni kutish ularning miqdorini va o'ziga xos tomonlarining o'zgarishi ehtimoli bilan bohlangan bo'lib, bu esa o'z navbatida, mulkning haqiqiy qiymatiga ta'sir etishi mumkin. Kutish tamoyillarining asosida vaqt mobaynida pul qiymatining o'zgarishi nazariyasi yotadi. Mulk qismlarining o'zaro munosabatlarini aks ettiruvchi pozitsiya asosida quyidagi tamoyillar yotadi: - qo'shimcha ma'suldorlik tamoyili; - hissa tamoyili; - o'suvchi va kamayuvchi samaradorlik tamoyili; - balanslilik (proporsionallik) tamoyili; - optimal miqdorlar tamoyili; - iqtisodiy bo'linish tamoyili.

Qo'shimcha ma'suldorlik mehnat, mablag' va boshqaruv xarajatlar qoplagandan keyin, erga taalluqli sof daromad bilan belgilanadi. Mazkur tamoyil tovarlarni ishlab chiqarish yoki xizmatlar uchun ishlab chiqarishning to'rtta omili mavjudligi va zarurligi to'g'risidagi mumtoz iqtisodiy nazariya qoidasini aks etiradi. Bular er, mehnat, mablag' va boshqaruv omillaridir. Shu mavjud omillardan lozim darajada foydalanganda daromad qilish va ularga sarflangan xarajatlar qoplanganidan keyin qolishi mumkin bo'lgan qo'shimcha qiymat erga taalluqlidir.

Qo'shimcha ma'suldorlik shuning natijasida hosil bo'ladiki, er sotuvlaridan keladigan foydani ko'paytirish, xarajatlarni kamaytirish yoki alohida ehtiyojlarni qondirish hisobiga qo'shimcha daromadlar olish imkonini beradi. Quyidagi 1-jadvalda turli er obyektlari miqdori uchun foyda hisob- kitobi namunasi misol sifatida keltirilgan:

Yer obyektlari miqdori hisobi.¹⁹

Obye ktlar soni	Bitta obyekt dan tushgan foyda, (so'm)	Umumiy foyda, (so'm)
1	8000	8000
2	12000	24000
3	10000	30000
4	8000	32000
5	6000	30000
6	4000	24000

Umumiy foyda miqdorlarining raqamli tartibi shuni ko'rsatadiki, chegaraviy samaradorlikning kamayish nuqtasi 4 ta obyektga to'g'ri keladi, ya'ni obyektlar sonining bundan keyin ko'payishi umumiy daromadning kamayishiga olib keladi. Balans tamoyili shundan iboratki, yerning eng katta qiymatiga erishiladigan ishlab chiqarish omillarining maqbul birikmasi istalgan turdagi mulk uchun to'g'ri keladi.

Agar muvozanat tamoyili buzilsa, unda «kam yaxshilangan» yoki «ortiqcha yaxshilangan» mulk paydo bo'ladi. Bunday hollarning har bittasida erdan samarasiz foydalanlik tufayli u o'z qiymatini yo'qotadi, bunday mulk bilan ehtimolli bitishuvlar bo'yicha tavakkal ortadi. Muvozanat tamoyili nafaqat alohida mulk, balki daha, tuman, shahar uchun ham qo'llanishi mumkin. Iqtisodiy o'lchov tamoyili shu to'g'risida so'z yuritadiki, har bir bozorda maqbul er maydoni mavjud bo'lib, u mulkning turli xillaridan eng samarali foydalanish uchun zarurdir. Qurilishning maqbul hajmi uning ish yo'nalishi va maqsadi bilan belgilanadi.

Masalan, avtomobillar to'xtash joyining yo'qligi katta universam uchun qiymatni kamaytirishi mumkin va aksincha, juda katta er maydoni qo'shimcha daromad keltirmaydi. Bir necha uchastkalar birlashtirilishi orqali hosil bo'ladigan erning o'sish qiymati iqtisodiy o'lchov tamoyilining tadbiiq etilishiga misol bo'la

¹⁹ Кўчмас мулкни баҳолашнинг асосий тамойиллари

oladi. Bunday birlashuv natijasida erdan yanada samarali foydalanish imkoniyati paydo bo'ladi. Masalan xar xil o'lchovga ega bo'lgan A va V uchastkalarini ko'raylik:

12.2. Ko'chmas mulkni baholashning asosiy tamoyillari

Baholash tamoyillari bozorda ko'chmas mulk holati tahlil qilinadigan nuqtai nazarlarni shakllantiradi va belgilaydi. Qiymat baholangan vaqtda, baholash obyektni turli nuqtai nazarlardan tartib bilan ko'rib chiqish va tahlil etish amaliyotda keng qo'llaniladi. Baholash tamoyillari - foydalanuvchilarning, mulkchilik komponentlarining o'zaro munosabatlarini, ko'chmas mulk bozorini va mulkdan eng yaxshi va samarali foydalanish nuqtai nazarlarini aks ettiradi.

Foydalanuvchining nuqtai nazarini aks ettiruvchi vaziyat asosida quyidagi tamoyillar yotadi: - foydalilik tamoyili; - o'rindoshlik tamoyili; - kutish tamoyili. Foydalilik tamoyili – bu muayyan ko'chmas mulkning foydalanuvchi ehtiyojlarini qoniqtirish qobiliyati. Ko'chmas mulk muayyan foydalanuvchi uchun uning iqtisodiy, shaxsiy va h.k. ehtiyojlarini amalga oshirish foydali bo'lgan taqdirdagina qiymatga ega bo'ladi. Masalan, agarda kimdir ko'chmas mulk uchun pul to'lashga tayyor bo'lsa va shu bilan birga mulkdorga daromad keltirsagina bu ko'chmas mulk foydalidir. Ko'chmas mulk o'z egasini faxrlantirsa yoki mulk egasining oilaviy ehtiyojini qoniqtirsagina foydalidir.

O'rindoshlik tamoyili shundan iboratki, bunda ko'chmas mulkning eng yuqori bahosi, o'xshash foydalilikka ega boshqa obyekt sotib olinadigan eng kam summa bilan belgilanadi. O'ziga xos, tadbirkor xaridor mahalliy bozorda bir xil foyda keltiruvchi o'xshash obyekt qiymatidan ko'proq pulni obyekt uchun to'lamaydi. 14 Bunday xaridor yangi obyekt qurilishi qiymatidan ko'proq mablag'ni mulk uchun sarflamaydi. Kutish tamoyili bo'lajak foydalarga va ularning hozirgi qiymatiga nisbatan foydalanuvchining nuqtai nazarini belgilaydi. Kelgusi foydalarni kutish ularning miqdorini va o'ziga xos tomonlarining o'zgarishi ehtimoli bilan bohlangan bo'lib, bu esa o'z navbatida, mulkning haqiqiy qiymatiga ta'sir etishi mumkin. Kutish tamoyillarining asosida vaqt mobaynida pul qiymatining o'zgarishi nazariyasi yotadi. Mulk qismlarining o'zaro munosabatlarini aks ettiruvchi pozitsiya asosida quyidagi

tamoyillar yotadi: - qo‘shimcha ma’suldorlik tamoyili; - hissa tamoyili; - o‘suvchi va kamayuvchi samaradorlik tamoyili; - balanslilik (proporsionallik) tamoyili; - optimal miqdorlar tamoyili; - iqtisodiy bo‘linish tamoyili.

Qo‘shimcha ma’suldorlik mehnat, mablag‘ va boshqaruv xarajatlar qoplagandan keyin, erga taalluqli sof daromad bilan belgilanadi. Mazkur tamoyil tovarlarni ishlab chiqarish yoki xizmatlar uchun ishlab chiqarishning to‘rtta omili mavjudligi va zarurligi to‘g‘risidagi mumtoz iqtisodiy nazariya qoidasini aks etiradi. Bular er, mehnat, mablag‘ va boshqaruv omillaridir.

SHu mavjud omillardan lozim darajada foydalanganda daromad qilish va ularga sarflangan xarajatlar qoplanganidan keyin qolishi mumkin bo‘lgan qo‘shimcha qiymat erga taalluqlidir. Qo‘shimcha ma’suldorlik shuning natijasida hosil bo‘ladiki, er sotuvlaridan keladigan foydani ko‘paytirish, xarajatlarni kamaytirish yoki alohida ehtiyojlarni qondirish hisobiga qo‘shimcha daromadlar olish imkonini beradi. 15 Masalan, bozor avj olgan joydagi do‘konda, shunga o‘xshash shahar chekkasida joylashgan do‘konga nisbatan tovarlar ko‘proq sotiladi.

12.3. Rieltorlik faoliyatining amalga oshirish

Bugun mamlakatimiz aholisining turmush sifati va darajasi oshib borayotgani, xususi sektor vakillari safi tobora kengayib, iqtisodiy salohiyati ortayotgani ko‘chmas mulk bozori jadal sur‘atda rivojlanishida muhim omil bo‘lmoqda. Ijtimoiy inshoot hamda obyektlarni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish, yangi uy-joylar barpo etish ishlari samarasida ko‘chmas mulk bozorida talab hamda taklif mutanosibligi ta’minlanayapti.

Ko‘chmas mulk bozorida axborot va maslahat xizmatlari ko‘rsatadigan rieltorlik tashkiloti - eng kam oylik ish haqining kamida 100 baravariga teng miqdorda ustav kapitaliga ega bo‘lishi kerak.

Ko‘chmas mulk obyektlariga va ularga bo‘lgan huquqlarga doir bitimlar tuzish chog‘ida vositachilik qiladigan rieltorlik tashkilotidan esa eng kam oylik ish haqining kamida 500 baravariga teng miqdorda ustav kapitalini shakllantirish talab qilinadi.

Ko'chmas mulk obyektlarini ishonchli boshqarishni amalga oshiradigan rieltorlik tashkilotining ustav kapitali hajmi eng kam oylik ish haqining kamida 1000 baravariga teng miqdorda bo'lishi zarur.

Ko'chmas mulk obyektlari va ularga bo'lgan huquqlar savdosini tashkil etadigan rieltorlik tashkiloti eng kam oylik ish haqining kamida 3000 baravariga teng miqdordagi ustav kapitali asosida o'z faoliyatini yuritish huquqiga ega.

“Rieltorlik faoliyati to'g'risida”gi Qonun hayotga tatbiq etilishi bilan mehnat bozorida rieltorlik kasbining o'rni va mavqei oshdi. E'tiborlisi, hozirgi kunda mazkur jabhada bir yarim mingdan ziyod kishi mehnat qilayapti. Qonunga ko'ra, rieltorlik faoliyatini yuridik va jismoniy shaxslar amalga oshirishi mumkin.

Bunda jismoniy shaxs bo'lgan rieltorga litsenziya ko'chmas mulk bozorida faqat axborot va maslahat xizmatlari ko'rsatish uchun berilayotir. Rieltorlik tashkiloti esa ariza berish orqali ko'chmas mulk obyekti va unga bo'lgan huquqlarga doir bitimlarni tuzish chog'ida vositachilik qilish, ko'chmas mulk obyektlari hamda ularga bo'lgan huquqlarning savdosini tashkil etish, ko'chmas mulk obyektlarini ishonchli boshqarish, ko'chmas mulk bozorida axborot va maslahat xizmatlari kabi bir yoki bir necha turdagi xizmatlarni ko'rsatmoqda.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi “2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi farmoyishi. 15.08.2017 y.

2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiktisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan) -T.: “SHarq”, 2002-448b.

3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. -T.: Moliya, 2007. -320 b.

5. Keynes J.M. Obshchaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl.: -M.: Ekonomika, 2010.

13-bob. IQTISODIYOTDA XUSUSIY MULKNING ULUSHI

Reja:

13.1. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushini oshirishning ahamiyati

13.2. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish bo'yicha chora tadbirlarning zarurligi

13.3. Xususiy mulk rivojlantirish mexanizmi

Mashg'ulot maqsadi: iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi bo'yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o'rganish natijasida talaba:

- Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushini oshirishning ahamiyatini maqsad va vazifalarini aytadi;
- Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish bo'yicha chora tadbirlarini aytadi va tavsif beradi;
- Xususiy mulk rivojlantirish mexanizmini bayon etadi.

13.1. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushini oshirishning ahamiyati

Iqtisodiyot tarmoqlarida xususiy sektor ishtirokini kengaytirish, zarar ko'rib ishlayotgan, past rentabelli va iqtisodiy nochor korxonalarni layoqatli investorlarga sotish orqali ularni qayta tiklash mamlakatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. SHu bois keyingi yillarda bu boradagi ishlarga alohida e'tibor qaratilmoqda. Natijada davlat mulkini xususiylashtirish jarayoni tobora rivojlanib, ishbilarmonlar tomonidan ularning negizida tashkil etilgan yangi subyektlarda tayyorlanayotgan mahsulot hajmi ortib, ko'rsatilayotgan xizmatlar sifati yanada yaxshilanmoqda.

Ta'kidlash joizki, Prezidentimizning 2015- yil 28- apreldagi "Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori ushbu yo'nalishdagi ishlarni yangi bosqichga ko'tarishda muhim dasturilamal bo'lmoqda.

Mazkur hujjatga ko'ra, "O'zbekneftgaz", "O'zkimyosanoat", "O'zbekengilsanoat", "O'zqurilishmateriallari", "O'zeltexsanoat", "O'zavtosanoat",

“O‘zvinosanoat-xolding”, “O‘zagrosanoatmash-xolding” kompaniyalari hamda Qishloq va suv xo‘jaligi, Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirliklariga qarashli aksiyadorlik jamiyatlari ustav fondidagi davlat hamda xo‘jalik boshqaruvi organlarining ulushlari strategik xorijiy investorlarga sotilishi belgilangan bo‘lsa, jumladan, “O‘zbekneftgaz” kompaniyasi va O‘zbekiston Oziq-ovqat sanoati korxonalari uyushmasiga qarashli 20 ta aksiyadorlik jamiyatida qo‘shimcha aksiyalarni muomalaga chiqarish, 343 ta aksiyadorlik jamiyatida esa xo‘jalik boshqaruvi organlarining davlat aktivlari va ulushlarini oshkora savdolarida xususiy mulk egaligi sharti bilan xorijiy investorlarga sotish ko‘zda tutilgan edi.

Davlat mulkini xorijiy investorlarga sotishda tender savdolarini o‘tkazish bo‘yicha Davlat komissiyasining 2015-yil 25- maydagi qaroriga asosan, investorlarga bepul beriladigan 512 ta davlat obyektining tanlov savdolarida sotishning shartlari, jumladan, kiritilishi belgilangan investitsiya miqdori, muddati va yaratiladigan ish o‘rinlarining eng kam soni belgilab berildi. Birgina, “nol” xarid qiymati bilan tadbirkorlik subyektlariga berilishi mo‘ljallangan 512 ta obyektning xususiy mulkdorlarga sotilishi natijasida kamida 1072,19 mlrd so‘m miqdorida investitsiya kiritish hamda 20122 tadan ortiq yangi ish o‘rinlarini yaratish hisob-kitob qilindi.

2014- yil 3- iyuldagi “Davlat mulki obyektlarini kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga sotish borasidagi qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori yangi band bilan to‘ldirildi. Ya’ni endilikda belgilangan yangi tartibga binoan, tegishli davlat korxonalarini xususiylashtirish vaqtida aniqlanmagan, lekin shu korxona hududida joylashgan ko‘char va ko‘chmas mulklar, shuningdek, korxonalar hududida joylashgan va ularga tasarruf etish huquqsiz berilgan ko‘char va ko‘chmas mulklar mazkur korxonalarning yoki ularning huquqiy vorislarining mulki sanaladi.

13.2. Iqtisodiyotda xususiy mulkning ulushi va ahamiyatini oshirish

bo‘yicha chora-tadbirlarning zarurligi

Strategik xorijiy investorlarga sotilishi lozim bo‘lgan 68 ta aksiyadorlik jamiyatidagi davlatga va xo‘jalik boshqaruvi organlariga tegishli ulushlarning sotilishi belgilangan. SHundan davlatga tegishli 27 ta ulushdan 10 ta ulushning

xususiylashtirilishiga tegishli hujjatlar to'plami tayyorlanib, ommaviy savdolarga chiqarilishi ta'minlandi.

Ishlab chiqarishni yanada modernizatsiyalash, texnik qayta jihozlash, raqobatdosh mahsulotlar chiqarishni tashkillashtirish maqsadida oshkora savdolarda xususiy mulk egaligi sharti bilan xo'jalik boshqaruvi organlarining, birinchi navbatda, xorijiy investorlarga sotilishi lozim bo'lgan 229 ta korxona va xo'jalik jamiyati davlat aktivlari hamda ulushlaridan 185 ta ulushning xususiylashtirilishiga tegishli hujjatlar to'plami tayyorlanishi hamda ommaviy savdolarga chiqarilishi, 35 ta ulush sotilishiga, 512 ta davlat mulki obyekti, shu jumladan, qurilishi tugallanmagan obyektlardan 490 ta mulk 559,6 mlrd. so'm investitsiya kiritish va 17144 ta ish o'rni tashkil etish shartlari bilan sotilishiga erishildi.

Shu bilan birga, 88 ta davlat mulki obyekti oshkora savdolarda to'liq xususiy mulk qilib sotilishi ta'minlandi. hozirgi kunning o'zida 352 ta obyektni buzishdan bo'shagan 115 gektardan ortiq er maydonidan 30 gektarga yaqini tadbirkorlarga o'z biznes faoliyatlarini amalga oshirish uchun ajratib berildi.

“Xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni xususiy mulkni himoya qilish va mulkdorlar huquqlarining kafolatlari sohasidagi munosabatlarni tartibga solishda, shubhasiz, muhim huquqiy asos bo'lganini aytish zarur. Unga ko'ra, mulkdorlar huquqlarining kafolatlari yanada kuchaytirilib, xususiy mulk huquqining muddatsizligi aniq belgilab qo'yildi.

Mulkdorga foydasiz shartlarni yuklash, jumladan, ulardan mol-mulkini, moliyaviy mablag'larini topshirishni talab qilish, mulkdor faoliyatiga aralashish, uning mol-mulkini qo'lga kiritishga yoki xususiy mulkiga bo'lgan huquqlaridan voz kechishiga majbur qilish qat'iy taqiqlandi. 2015-yil 15- maydagi PF – 4725-sonli “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni jadal rivojlantirish yo'lidagi to'siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni qabul qilinib, mazkur Farmon bilan Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta'minlash, ularni

jadal rivojlantirish yoʻlidagi toʻsiqlarni bartaraf etish boʻyicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Dastur doirasida tadbirkorlik faoliyatni qoʻllab-quvvatlash, ularga kengroq imkoniyatlar yaratib berish, xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan maʼmuriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirishni nazarda tutuvchi qonun hujjatlari qabul qilinganligi eʼtiborga molik.

Tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashish va toʻsqinlik qilish, xususiy mulkdorlar huquqlarini buzganlik uchun davlat, huquqni muhofaza qilish va nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslari javobgarligini jinoiy javobgarlikka tortish darajasigacha oshirildi. Xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan maʼmuriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish jarayonini davom ettirilmoqda. Barcha turdagi roʻyxatdan oʻtkazish, ruxsat berish va litsenziyalash, shuningdek, tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bogʻliq tartib-taomillarni yanada soddalashtirildi.

13.3. Xususiy mulk rivojlantirish mexanizmi

2017- yilning 1- yanvaridan boshlab tadbirkorlik subyektlarini rejadan tashqari tetishirishlarning barcha turlari bekor qilinadi. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasida davlat siyosatini shakllantirish va amalga oshirishda ishtirok etish, tadbirkorlik subyektlarining faoliyati tetishirilayotganda ularni huquqiy qoʻllab-quvvatlash masalari mamlakatimizda dolzarb masalalardan biri boʻlib qolmoqda.

Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari normalari va talablarining amalda roʻyobga chiqarilayotganligini oʻrganish, qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarning tadbirkorlik faoliyati amalga oshirilishiga taʼsiri samaradorligini baholash, davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlar, shuningdek, mahalliy davlat hokimiyati organlari tomonidan tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlariga rioya etilishi yuzasidan nazoratni amalga oshirish. soliqlar va boshqa majburiy toʻlovlarni

yig'ish xarajatlarini kamaytirish, masofaviy nazoratni keng joriy etish va soliq to'lovchilarning huquqiy savodxonligini oshirishni ta'minlaydigan soliq ma'murchiligi sifati va samaradorligini yanada yaxshilash kabi masalalar doimo xukumat nazoratida bulmoqda.

Respublikaning eksport salohiyati o'sishini, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni faol jalb etishni va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tashqi bozorda raqobatbardoshligini oshirishni rag'batlantiradigan valyutani tartibga solishning va valyutalar kursi siyosatining ilg'or bozor mexanizmlarini joriy etish, tadbirkorlik subyektlari faoliyati yuzasidan qisqa muddatli tetishirishlarni tayinlash va o'tkazishning aniq huquqiy asoslari hamda mezonlarini nazarda tutgan holda qonun hujjatlarini yanada takomillashtirish lozim.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi.15.08.2017 y.

2. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

3. Betell T.. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. Moskva: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.

5. Keynes J.M. Obshaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

**14-bob. XUSUSIY MULKNI, TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI
ISHONCHLI HIMOYA QILISHNI YANADA KUCHAYTIRISH, ULARNI
JADAL RIVOJLANTIRISH**

Reja:

14.1. Xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan normalarning ahamiyati.

14.2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta‘minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi Farmoni.

14.3. 2017–2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirish harakatlar strategiyasining beshta ustuvor yo‘nalishida “xususiy mulkni va tadbirkorlik subyektlarni” rivojlantirish.

Mashg‘ulot maqsadi: xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirish, ularni jadal rivojlantirish bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan normalarning ahamiyatini maqsad va vazifalarini aytadi;
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta‘minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi Farmonini aytadi va tavsif beradi;
- 2017–2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirish harakatlar strategiyasining beshta ustuvor yo‘nalishida “xususiy mulkni va tadbirkorlik subyektlarni” rivojlantirishni bayon etadi.

14.1. Xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan normalarning ahamiyati.

1. Xususiy mulk va tadbirkorlik subyektlarning himoyasi²⁰

Konstitutsiyamiz va u asosda qabul qilingan qonunlar hamda ularga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish yo‘li bilan tatbiq etilayotgan yangiliklarning tub negizida avvalo inson manfaati, uning huquq va erkinliklarini mustahkam himoyalash, yurt farovonligi va aholi turmush darajasini yuksaltirish kabi ezgu maqsadlar tashkil etadi.

Iqtisodiyotni erkinlashtirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashning samarali mexanizmlarini yaratish sohasiga davlat siyosati darajasida jiddiy e‘tibor qaratilib, bu boradagi amaldagi qonunchilik tubdan isloh qilinayotganligini keyingi yillarda qabul qilinayotgan qonun va qonunosti hujjatlari bilan belgilab berilayotgan yangi qonun-qoidalar to‘la tasdiqlaydi.

Xususan, 2015- yil 15- maydagi “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta‘minlash, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Respublikamiz Prezidentining PF-4725-son Farmoni,

20- avgustdagi “O‘zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga xususiy mulkni, tadbirkorlik subyektlarini ishonchli himoya qilishni yanada kuchaytirishga, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilgan o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi Qonunning qabul qilinishi xususiy mulkning o‘rni va rolini tubdan oshirish, sohadagi turli to‘siq va cheklovlar mutloq bartaraf etish yo‘lida tashlangan navbatdagi dadil qadam bo‘lib, iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, yalpi ichki mahsulotda xususiy mulk, jumladan, chet el kapitali ishtirokidagi ulushni oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratish va tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun zarur ruxsat berish tartib-taomillarining ro‘yxati va turlarini keskin qisqartirish uchun sari keng yo‘l ochdi.

Qonun asosida qonun hujjatlariga o‘zgartirishlar kiritish quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha amalga oshirildi:

²⁰ ПФ-4725-сон Фармони.

- tadbirkorlik faoliyatiga noqonuniy aralashish va to'sqinlik qilish, xususiy mulkdorlar huquqlarini buzganlik uchun davlat, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi organlarning mansabdor shaxslari javobgarligini jinoiy javobgarlikka tortish darajasigacha oshirish;

- xususiy mulkni himoya qilish kafolatini kuchaytirish, tadbirkorlik faoliyatini tartibga soladigan ma'muriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish jarayonini davom ettirish;

- barcha turdagi ro'yxatdan o'tkazish, ruxsat berishva litsenziyalash, shuningdek. tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq tartib-taomillarni yanada soddalashtirish;

- xususiy mulk va xususiy tadbirkorlikni jadal rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit va imkoniyatlar yaratish, ularning moddiy va kredit resurslaridan foydalanishini kengaytirish, biznes muhitini yaxshilash.

Quyida mazkur yangi qoidalar bilan belgilab berilayotgan tartibotlar va ularning tadbirkorlik faoliyati hamda xususiy mulkchilikni rivojlantirishdagi o'rni to'g'risida fikr yuritsak:

Tadbirkorlik subyektlari uchun yaratilgan yana bir qulaylik sifatida "Tadbirkorlik faoliyati erkinligi kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni yangi 30¹-modda (Tadbirkorlik faoliyati subyektlariga berilgan imtiyozlar va preferensiyalarni qo'llashning kafolatlari) bilan to'ldirilganligini alohida e'tirof etish zarur.

Unga ko'ra, davlat organlari, ularning mansabdor shaxslari qonun hujjatlarida berilgan imtiyozlar va preferensiyalarni qo'llash tartibini o'z vakolatlari doirasida tushuntirishlari, shuningdek ularning qo'llanilishini ta'minlashlari shartligi qat'iy belgilab berildi.

Eng e'tiborli jihati shundaki, kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyoz va preferensiyalar, kafolatlar va huquqlar vakolatli organlarga va tashkilotlarga (davlat soliq, bojxona xizmati organlariga, davlat statistika organlariga, banklarga va boshqalarga) ularning yozma ravishdagi murojaatlarisiz berilishi ta'minlanadi.

Bunda, kichik tadbirkorlik subyektlari uchun qonun hujjatlarida nazarda tutilgan imtiyoz va preferensiyalarning ruyxati O'zbekiston Respublikasining Interaktiv davlat xizmatlari yagona portalidagi Tadbirkorlik subyektlari uchun imtiyozlar va preferensiyalarning yagona reestrda elon qilinadi hamda doimiy ravishda yangilab boriladi.

Shuningdek, Farmon va Qonunda soliq to'lashdan bo'yin tovlash jinoyatini birinchi marta sodir etgan tadbirkor jinoyat aniqlangandan keyin 30 kun davomida davlatga etkazilgan zararni to'liq qoplasa, penya va boshqa moliyaviy jarima turlarini to'lasa, jinoiy ish qo'zg'atilmasligi va u javobgarlikdan ozod qilinishi belgilab qo'yildi.

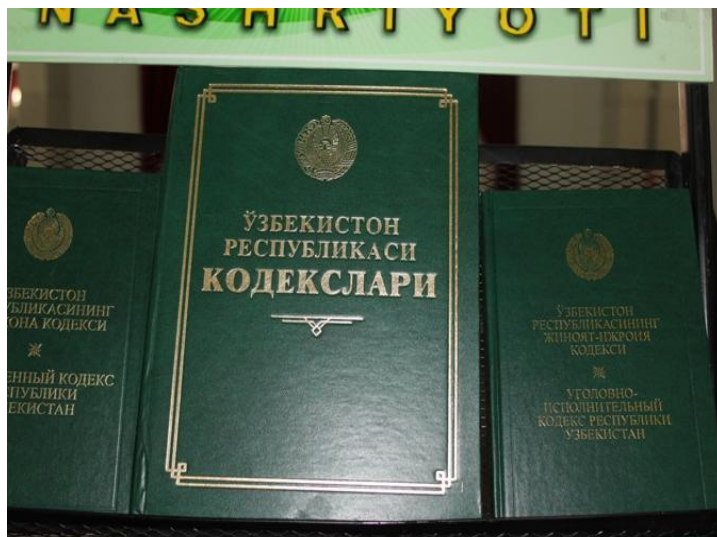
O'z navbatida, davlat organlari mansabdor shaxslari tomonidan litsenziya va ruxsat berish tartib-taomillari bilan bog'liq hujjatlarni berish to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzganlik, shuningdek imtiyozlar va preferensiyalarni qo'llashni g'ayriqonuniy ravishda rad etish yoki ularni qo'llashga to'sqinlik qilish uchun ma'muriy javobgarlik, agar shu xatti-harakatlar bir yil ichida takrorlansa jinoiy javobgarlikka tortish amaliyoti joriy etildi.

Tadbirkorlik subyektlarining tashqi iqtisodiy faoliyatini amalga oshirishlarida davlat organlari va ularning mansabdor shaxslari tomonidan qonun hujjatlarida nazarda tutilmagan hujjatlarni talab qilmaslik majubriyati yuklatildi. Qonun bilan eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda talab qilinadigan hujjatlarning to'liq ro'yxatini belgilash masalasi tashqi iqtisodiy faoliyatning davlat tomonidan tartibga solishning asosiy mexanizmlaridan biri ekanligi tan olindi.

Bundan tashqari, Farmon bilan 1 iyuldan boshlab yakka tadbirkorlarga, faoliyat turidan kelib chiqqan holda, bir nafardan uch nafargacha ishchi yollash huquqi berildi va har bir yollangan ishchi uchun eng kam ish haqining 50 foizi miqdorida sug'urta badali va 30 foizi miqdorida qat'iy soliqni to'lash belgilandi.

Bunda yakka tadbirkor kasb-hunar kolleji bitiruvchisi yollagan bo'lsa, kollejni tamomlaganidan e'tiboran o'n ikki oy mobaynida qat'iy belgilangan soliqni to'lashdan ozod etilishi belgilab qo'yildi.

Qonunga muvofiq, jismoniy shaxs yoki oilaviy korxona turar joyidan yoki er uchastkasidan tadbirkorlik maqsadida foydalansa, mol-mulk va er soliqlarini jismoniy shaxslar uchun oʻrnatilgan stavkalar boʻyicha toʻlashi belgilandi. Yaʼni, mol-mulk soligʻi yuridik shaxslar uchun belgilangan 4 foizli emas, balki jismoniy shaxslar uchun belgilangan 1,3 foizli stavkada toʻlanadi.

Endilikda barcha turdagi korporativ nizolar, yaʼni yuridik shaxsni tashkil etishdan tortib, uni qayta tashkil etish, tugatish, shuningdek yuridik shaxsning faoliyatidan kelib chiqadigan barcha nizolarning xoʻjalik sudlari tomonidan hal etilishi belgilanligi, eng avvalo, taʼsischi, aksiyadorlarning sudma sud ovora boʻlib yurishlarini bartaraf etib berdi.

Qonun bilan yana bir muhim ahamiyatga ega boʻlgan yangilik kiritilgan boʻlib, endilikda mulkdorlar – xususiy mulk huquqini amalga oshirish bilan bogʻliq boʻlgan huquqlari va qonuniy manfaatlari buzilganligi toʻgʻrisida davlat organlari va boshqa organlarning, fuqarolar oʻzini oʻzi boshqarish organlarining qarorlari, ular mansabdor shaxslarining harakatlari (harakatsizligi) ustidan sudga shikoyat qilishda davlat bojini toʻlashdan ozod etildilar.

Shuningdek, amaldagi bir nechta qonun hujjatlariga oʻzgartirishlar kiritilib, kichik tadbirkorlik subyektlari boʻlmish mikrofirmalar, kichik korxonalar va fermer xoʻjaliklari uchun muhr mavjud boʻlishi shartligi talabi bekor qilindi.

Bunday yangi tartib-qoidalar davlat nazorat va boshqaruv idoralari tomonidan tadbirkorlik subyektlarini faoliyat olib borishiga har qanday toʻsqinliklar, asossiz aralashuvlarini oldini olishga, yaratilayotgan imtiyoz va preferensiyalarning soʻzsiz qoʻllanilishi hamda hujjatlarni rasmiylashtirish jarayonlarini tubdan soddalashtirishga qaratilgan kompleks choralar koʻrishni, tegishli tashkilotlar va mansabdor shaxslar

zimmasiga ushbu jarayonlarda tadbirkorlarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash pozitsiyasidan turib ishtirok etish mas'uliyatini yuklaydi.

14.2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" qabul qilingan Farmoni, eng avvalo, xususiy mulkni xuquqiy himoya qilishni yanada kuchaytirishga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga va har tomonlama qo'llab-quvvatlashga, respublikaning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga yo'naltirilgan va ushbu sohada davlat siyosatining sifat jihatidan yangi darajaga o'tishidan dalolat beradi. Xususan, Farmon "kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga aralashuvni tubdan qisqartish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini ta'minlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yo'l qo'yilmaslik"ni eng muhim ustuvor yo'nalish va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi sifatida mustahkamlaydi.

Ushbu maqsadlarda davlat organlariga, eng avvalo, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi tuzilmalarga:

- o'z faoliyatida belgilangan talablarning hamda tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlari ustuvorligi tamoyilining so'zsiz amalga oshirilishini ta'minlash, shu munosabat bilan o'z vazifalarini va vakolatlarini tanqidiy qayta ko'rib chiqish;

- tadbirkorlik faoliyatiga qonunga xilof ravishda aralashganlik va to'sqinlik qilganlik, ularning faoliyatini asossiz to'xtatib qo'yganlik uchun mansabdor shaxslarning javobgarligi to'g'risidagi qonun hujjatlari normalari talablari qat'iy

bajarilishini, shuningdek, tadbirkorlik subyektlariga etkazilgan zararning bevosita aybdorlardan undirilishini ta'minlash topshirildi.

Ushbu norma davlat organlariga aybdor xodimlarga nisbatan nafaqat intizomiy, ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikning eng qat'iy choralarini qo'llash majburiyatini yuklabgina qolmasdan, balki tadbirkorlik subyektlariga etkazilgan zararning bevosita ushbu xodimlardan undirilishini ta'minlashni ham yuklaydi.

Ko'rsatib o'tilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi noqonuniy tetishirishlarni tashkil etishga va ularni o'tkazishga, ayniqsa, davlat organlari xodimlarining noqonuniy xatti-harakatlari oqibatida tadbirkorlik subyektlarining faoliyati asossiz to'xtatilishiga va zarar etkazilishiga yo'l qo'ymaslikka yo'naltirilgan.

Farmonda tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga asossiz aralashishdan ishonchli huquqiy kafolatlarni ta'minlashga yo'naltirilgan davlat nazoratining prinsipial jihatdan yangi bir qator mexanizmlari belgilanmoqda.

Jumladan, 2017- yilning 1- yanvaridan boshlab quyidagi ilgari ko'rilmagan choralar joriy etiladi:

tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rejadan tashqari tetishirishlarning barcha turlari bekor qilinadi, bundan yuridik shaxsning tugatilishi bilan bog'liq tetishirishlar, shuningdek, jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi holatlari to'g'risidagi murojaatlari asosida faqatgina Nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Respublika kengashining qaroriga muvofiq o'tkaziladigan qisqa muddatli tetishiruvlar mustasno;

shuningdek, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini, shu jumladan, jinoyat ishlari doirasidagi muqobil tetishirishlarning barcha turlari bekor qilinadi.

Shunday qilib, nazorat qiluvchi organlar endilikda rejadan tashqari tetishirishlar o'tkazishni tashkil qilish huquqiga ega emas. Bunda fuqarolarning huquqlari va manfaatlarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini ta'minlash maqsadida faqat jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi holatlari to'g'risidagi murojaatlari asosida qisqa muddatli tetishirishlar o'tkazishning cheklangan imkoniyati saqlanib qoladi. Bunday tetishirish faqat Respublika

kengashining qaroriga muvofiq o'tkazilishi mumkin va tetishirish muddati bir ish kuni bilan cheklangan.

Shu bilan birga, Farmon ma'muriy va jinoyat qonunchiligini liberallashtirish yo'lini davom ettirib, moliya-

xo'jalik faoliyatini amalga oshirishda birinchi marta huquqbuzarliklar sodir etgan tadbirkorlik subyektlari va ularning xodimlarini hamda tadbirkorlik faoliyatini davlat ro'yxatidan o'tkazmasdan amalga oshirayotgan shaxslarni, ular tomonidan etkazilgan zararni qoplagan va huquqbuzilishi oqibatlarini belgilangan muddatlarda ixtiyoriy bartaraf etgan taqdirda, javobgarlikning barcha turlaridan ozod qilish kabi tubdan yangi choralarni nazarda tutadi. Bundan tashqari, tadbirkorlik subyektlariga nisbatan tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish huquqidan mahrum qilish tarzidagi jinoiy jazo qo'llash taqiqlangan.

Ko'rsatib o'tilgan normalar tadbirkorlik subyektlarini ikki marta jazolashni istisno etibgina qolmay, balki birinchi marta huquqbuzarlikni sodir etgan va o'z aybini yuvgan fuqarolarga o'zining tadbirkorlik faoliyatini salbiy oqibatlarsiz davom ettirish imkonini beradi, bu chora ularning ishbilarmonlik faolligini rag'batlantirishga ham yo'naltirilgan.

Shu munosabat bilan Jinoyat kodeksiga, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga, Soliq kodeksiga va bir qancha boshqa qonunlarga tegishli o'zgartirish va qo'shimchalar kiritiladi.

Respublikaning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish uchun xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi yangidan tashkil etilgan ishlab chiqarish korxonalariga besh yil mobaynida ular ro'yxatdan o'tkazilgan sanada amalda bo'lgan soliq stavkalari va boshqa majburiy to'lovlarni qo'llash huquqi beriladi.

Shuni qayd etish zarurki, ushbu imtiyoz investitsiya sifatida kiritilgan mablag'lar miqdoridan qat'i nazar xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi barcha korxonalarga tatbiq etiladi.

Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish sohasida qonunlar ijrosi ustidan Parlament nazorati shakllarini kuchaytirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi huzurida Tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish bo'yicha vakil institutini tashkil etish mo'ljallanmoqda.

Xorijiy tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, ushbu institut tadbirkorlik subyektlarini huquqiy himoya qilishni ta'minlashda, davlat tuzilmalari bilan munosabatlarda ularning manfaatlarini ifodalashda muhim o'rin tutadi.

Farmon qoidalarini amalda ro'yobga chiqarish maqsadida tadbirkorlik faoliyatini jadal rivojlantirish, xususiy mulkchilikni har tomonlama himoya qilish va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatdan yaxshilash borasida beshta eng ustuvor soha bo'yicha 42 ta aniq chora-tadbir amalga oshirilishini nazarda tutuvchi Kompleks chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi.

Xususan, korrupsiyaga qarshi kurashishning huquqiy asoslarini takomillashtirish, davlat va biznesning o'zaro hamkorligidagi ma'muriy to'siqlarni bartaraf etish, davlat resurslaridan foydalanishning ochiqligi va shaffofligini ta'minlash doirasida umumiy e'tirof etilgan xalqaro standartlar asosida bir qator qonunlarni, shu jumladan, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida", "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida", "Davlat xaridlari to'g'risida" va "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonunlarni qabul qilish nazarda tutilmoqda.

Dasturga muvofiq jinoyat ishlari bo'yicha tetishirishlarni tayinlash va o'tkazish tartibining aniq huquqiy tartibotini belgilash uchun "Xo'jalik yurituvchi subyektlar faoliyatini davlat tomonidan nazorat qilish to'g'risida"gi qonunga, Jinoyat-protsessual kodeksiga va boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritiladi.

Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga, shu jumladan, jinoyat ishlari doirasida tergov qilishni amalga oshirishda noqonuniy aralishish imkonini beruvchi sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etishga koʻmaklashadi.

Dasturda tadbirkorlik subyektlariga va ularning xodimlariga nisbatan ma'muriy jazolarni qo'llash borasidagi vazifa va vakolatlarni bosqichma-bosqich sud organlariga o'tkazish yo'li bilan tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlarini sud tomonidan himoya qilishni kuchaytirish choralari rejalashtirilgan.

Ushbu choraning amalga oshirilishi tadbirkorlik subyektini tetishirgan nazorat qiluvchi organ tomonidan ma'muriy huqubuzarlik to'g'risidagi ishni mustaqil ko'rib chiqish va bu orqali ma'muriy ishlarni ko'rib chiqishdagi betaraflik va xolislikka ta'sir ko'rsatuvchi amaliyotning bartaraf etilishiga yo'naltirilgan.

Dastur, shuningdek, xo‘jalik sudlari tizimiga sud majlislarini audio va video qayd etish mexanizmlarini joriy etish tadbirlarini, qabul qilingan qarorlarning veb-saytlarda e‘lon qilinishini, hakamlar sudi qarorlarini majburiy ijro etishga ijro varaqasi berish to‘g‘risidagi ariza berishda tadbirkorlik subyektlarini davlat boji to‘lashdan ozod etishni ham o‘z ichiga oladi.

"Elektron hukumat" tizimini joriy etish doirasida davlat organlari faoliyatida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini jadal rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlarining vakolatli organlar bilan oʻzaro hamkorligining bevosita muloqot

qilmaydigan shakllarini kengaytirish bo'yicha kompleks tadbirlar mo'ljallangan. Xususan, Dastur tadbirkorlik subyektlariga faqat davlat xizmatlari ko'rsatish bo'yicha yagona

markazlar orqali “yagona darcha” tamoyili asosida ko‘rsatiladigan davlat xizmatlari ro‘yxatini kengaytirishni nazarda tutadi.

14.3. 2017–2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirish harakatlar strategiyasining beshta ustuvor yo‘nalishida “xususiy mulkni va tadbirkorlik subyektlarni” rivojlantirish

O‘zbekiston Prezidenti 7- fevral kungi farmoni bilan 2017–2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha harakatlar strategiyasini tasdiqladi. Bu haqda «O‘zbekiston» telekanalining «Axborot» dasturida ma’lum qilindi. Strategiya loyihasi dolzarb hamda aholi va tadbirkorlarni tashvishga solayotgan masalalarni kompleks o‘rganish, qonunchilik, huquqni muhofaza qilish amaliyoti va xorijiy tajribani tahlil qilish yakunlari bo‘yicha ishlab chiqildi. Hujjat internetda e’lon qilinib, ekspertlar va jamoatchilikning keng muhokamasidan o‘tdi. Harakatlar strategiyasi besh bosqichda amalga oshirilib, ularning har biri bo‘yicha yil nomlanishidan kelib chiqqan holda alohida bir yillik davlat dasturini tasdiqlashni nazarda tutadi.

- - **I. Davlat va jamiyat qurilish tizimini takomillashtirish**
(**Мовий ҳаворанг** — осмон ва тоза сув рамзи, буюк Амир Темур давлатининг байроғининг ранги)
- - **II. Qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-hukuk tizimini yanada isloх qilish**
(**Сияҳранг**— қонунийлик элементлари ҳисобланган устуворлик ва ор-номуслилиқ рамзи)
- - **III. Iqtisodiyetni rivojlantirish va erkinlashtirish**
(**Тилларанг** — иқтисодийetni rivojlantirish элементлари ҳисобланган куч-қудрат ва бойлиқ рамзи,)
- - **IV. Ijtimoiy soҳani rivojlantirish**
(**Қизил ранг** — ҳаёт ва аҳолининг муносиб турмуш тарзини таъминлаш рамзи)
- - **V. Xavfsizlik, diniy бағрикенглик ва миллатларaro тотувлик, ўзарo манфаатли ва амалий ташқи сиёсат**
(**Оқ ранг** — тинчликсеварлик сиёсати элементлари ҳисобланган тинчлик ва софлик рамзи)

14.3- rasm 2017-2021 yillarda harakatlar strategiyasi²¹

²¹ <http://strategy.regulation.gov.uz>

III. Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yoʻnalishari

3.4. Iqtisodiyotda davlat ishtirokini kamaytirish, xususiy mulk huquqini himoya qilish va uni ustuvor mavqeini yanada kuchaytirish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojini ragʻbatlantirishga qaratilgan institutsional va tarkibiy islohotlarni davom ettirish:

- xususiy mulkning huquq va kafolatlarini ishonchli himoya qilishni taʼminlash, barcha turdagi toʻsiq va cheklovlarni bartaraf etish, xususiy tadbirkorlik va kichik biznes rivojiga toʻliq erkinlik berish, «Agar xalq boy boʻlsa, davlat ham boy va kuchli boʻladi» degan prinsipni amalga oshirish;

- kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni keng rivojlantirish uchun qulay ishbilarmonlik muhitini yaratish, tadbirkorlik tuzilmalarining faoliyatiga davlat, nazorat va huquqni muhofaza qiluvchi organlar tomonidan noqonuniy aralashuvlarning qatʼiy oldini olish;

- davlat mulkini xususiylashtirishni kengaytirish va uning tartib-taomillarini yanada soddalashtirish, xoʻjalik yurituvchi subyektlarning ustav jamgʻarmalarida davlat ishtirokini kamaytirish, davlat mulki xususiylashtirilgan obyektlar bazasida xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish;

- investitsiya muhitini takomillashtirish, mamlakat iqtisodiyoti tarmoqlariga va hududlariga xorijiy, eng avvalo, toʻgʻridan-toʻgʻri xorijiy investitsiyalarni faol jalb qilish;

- korporativ boshqaruvning zamonaviy standart va usullarini joriy etish, korxonalarni strategik boshqarishda aksiyadorlarning rolini kuchaytirish;

- tadbirkorlik subyektlarining muhandislik tarmoqlariga ulanishi boʻyicha tartib-taomill va mexanizmlarni takomillashtirish va soddalashtirish;

- ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jarayonlarini tartibga solishda davlat ishtirokini kamaytirish, davlat boshqaruvi tizimini markazlashtirishdan chiqarish va demokratlashtirish, davlat-xususiy sheriklikni kengaytirish, nodavlat, jamoat tashkilotlari va oʻzini oʻzi boshqarish organlarining rolini oshirish.

Shu bilan birgalikda, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining «Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini taʼminlashga, xususiy mulkni har tomonlama

himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» qabul qilingan Farmoni²², eng avvalo, xususiy mulkni huquqiy himoya qilishni yanada kuchaytirishga, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun qulay shart-sharoitlar yaratishga va har tomonlama qo'llab-quvvatlashga, respublikaning investitsiyaviy jozibadorligini oshirishga yo'naltirilgan va ushbu sohada davlat siyosatining sifat jihatidan yangi darajaga o'tishidan dalolat beradi.

Xususan, Farmon «kichik biznes va xususiy tadbirkorlikka keng erkinlik berish, ularning faoliyatiga aralashuvni tubdan qisqartish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldi olinishini ta'minlash, ularning profilaktikasi samaradorligini oshirish va huquqbuzarliklarga yo'l qo'yilmaslik»ni eng muhim ustuvor yo'nalish va davlat organlarining birinchi darajali vazifasi sifatida mustahkamlaydi.

Ushbu maqsadlarda davlat organlariga, eng avvalo, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat qiluvchi tuzilmalarga:

o'z faoliyatida belgilangan talablarning hamda tadbirkorlik subyektlarining huquqlari va qonuniy manfaatlari ustuvorligi tamoyilining so'zsiz amalga oshirilishini ta'minlash, shu munosabat bilan o'z vazifalarini va vakolatlarini tanqidiy qayta ko'rib chiqish;

tadbirkorlik faoliyatiga qonunga xilof ravishda aralashganlik va to'sqinlik qilganlik, ularning faoliyatini asossiz to'xtatib qo'yganlik uchun mansabdor shaxslarning javobgarligi to'g'risidagi qonun hujjatlari normalari talablari qat'iy bajarilishini, shuningdek, tadbirkorlik subyektlariga etkazilgan zararning bevosita aybdorlardan undirilishini ta'minlash topshirildi.

Ushbu norma davlat organlariga aybdor xodimlarga nisbatan nafaqat intizomiy, ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikning eng qat'iy choralarini qo'llash majburiyatini yuklabgina qolmasdan, balki tadbirkorlik subyektlariga etkazilgan zararning bevosita ushbu xodimlardan undirilishini ta'minlashni ham yuklaydi.

Ko'rsatib o'tilgan chora-tadbirlarning amalga oshirilishi noqonuniy tetishirishlarni tashkil etishga va ularni o'tkazishga, ayniqsa, davlat organlari

²² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 5 октябрдаги ПФ-4848-сон [Фармони](#)

xodimlarining noqonuniy xatti-harakatlari oqibatida tadbirkorlik subyektlarining faoliyati asossiz to'xtatilishiga va zarar etkazilishiga yo'l qo'ymaslikka yo'naltirilgan.

Farmonda tadbirkorlik subyektlari faoliyatiga asossiz aralashishdan ishonchli huquqiy kafolatlarni ta'minlashga yo'naltirilgan davlat nazoratining prinsipial jihatdan yangi bir qator mexanizmlari belgilanmoqda.

Jumladan, 2017- yilning 1- yanvaridan boshlab quyidagi ilgari ko'rilmagan choralar joriy etiladi:

tadbirkorlik subyektlari faoliyatini rejadan tashqari tetishirishlarning barcha turlari bekor qilinadi, bundan yuridik shaxsning tugatilishi bilan bog'liq tetishirishlar, shuningdek, jismoniy va yuridik shaxslarning qonun hujjatlari buzilishi holatlari to'g'risidagi murojaatlari asosida faqatgina Nazorat qiluvchi organlar faoliyatini muvofiqlashtiruvchi Respublika kengashining qaroriga muvofiq o'tkaziladigan qisqa muddatli tetishiruvlar mustasno;

shuningdek, tadbirkorlik subyektlari faoliyatini, shu jumladan, jinoyat ishlari doirasidagi muqobil tetishirishlarning barcha turlari bekor qilinadi.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro'yxati:

1. Prezident Sh. Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi "2017–2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoyishi. 15.08.2017 y.

2. Pindayk R., Rubinfeld D. Mikroiqtisod (inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: "SHarq", 2002-448b.

3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. -M.: IRISEN. 2008-480 s.

4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta'limotlar tarixi. -T.: Moliya, 2007. -320 b.

5. Keynes J.M. Obuqaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s angl. – M.: Ekonomika, 2010.

15-bob. KORPORATIV BOSHQARUVNI JORIY ETISH – MULKIY ISLOHATLAR SAMARADORLIGINING BOSH MEZONI.

REJA:

15.1. Korporativ boshqaruv tushunchasining tavsifi.

15.2. Xo‘jalik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga o‘tish zaruriyati.

15.3. Minoritar aksiyadorlar vakolatlarining mustahkamlanishi.

Mashg‘ulot maqsadi: korporativ boshqaruvni joriy etish – mulkiy islohatlar samaradorligining bosh mezoni bo‘yicha umumiy tasavvurlarni shakllantirish.

Mavzuni o‘rganish natijasida talaba:

- Korporativ boshqaruv tushunchasining maqsad va vazifalarini aytadi;
- Xo‘jalik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga o‘tish zaruriyatlarini aytadi va tavsif beradi;
- Minoritar aksiyadorlar vakolatlarining mustahkamlanishiini bayon etadi.

15.1. Korporativ boshqaruv tushunchasining tavsifi.

“Korporativ boshqaruv” tushunchasiga yagona ta’rif mavjud emas. Jahon bankining ta’rifiga ko‘ra korporativ boshqaruv – qonunchilik, me’yorlar va hususiy sektorning mos ravishdagi amaliyotining shunday birikmasi tushuniladiki, ular kompaniyaga moliyaviy va inson resurslarini jalb qilish, samarali faoliyatni olib borishga imkoniyat beradi va oqibatda aksiyadorlar, boshqa manfaatdor shaxslar va jamiyatning manfaatlariga rioya qilingan holda o‘z aksiyadorlari uchun uzoq muddatli iqtisodiy qiymatni ko‘paytirish orqali o‘zining mavjudligini saqlab qolishni ta’minlaydi.

Korporativ boshqaruvning vazifalariga quyidagilarni kiritish maqsadga muvofiqdir:

- aksiyadorlar huquqlari va manfaatlarini himoya qilish;
- aksiyadorlik jamiyatlari investitsion jozibardorligini oshirish;
- aksiyalar narxining o‘sishi orqali uzoq muddatli iqtisodiy qiymatning jamg‘arilishi;

- jamiyatning rivojlanish strategiyasini aniqlash va uning amalga oshirilishini nazorat qilish;

-aksiyadorlik jamiyatlari biznes - rejalarini tasdiqlash va ular bajarilishini nazorat qilish va faoliyatning boshqa muhim masalalarini hal qilishdan iboratdir.

Korporativ boshqaruv - bu biznesning tashkiliy - huquqiy rasmiylashtirilishini, tashkiliy strukturalarning optimallashtirishini boshqarish, qabul qilingan maqsadlarga muvofiq kompaniyada ichki va tashqi firma munosabatlarini tashkil qilishdir.

Korporativ boshqaruvning modellarining qoʻyi dagi shakllari mavjud;

-Anglo-amerika modeli – AQSH, Buyuk Britaniya, Avstraliya;

- Nemis (manfaatdor shaxslar) modeli – Germaniya;

- Yaponiya modeli – Yaponiya (keyretsu), Koreya (chaebol).

Niderlandiyalik Pitersning korporativ boshqaruvning umum qabul qilingan andozalariga rioya qilmaslik va javobgarlik haqidagi maʼruzasi;

AQSHda Sarbeyns - Okslining moliyaviy ekspertlarning auditi boʻyicha qoʻmita tarkibini aniqlash boʻyicha qonuni;

Korporatsiya - jamoa qiziqishlarni qondirish maqsadidagi berk birlashmadir. Oʻz saylov organi mavjud aksionerlik jamiyati yoki aksionerlar uyushmasi koʻrinishidagi huquqiy shaxsdir.

Assotsiatsiya (lot. uyushma, birlashuv) insonlarning muayyan maqsadga erishish yoʻlida birlashgan uyushmasi.

Korporatsiya (assotsiatsiya) mahsulot ishlab chiqarish xizmatlar koʻrsatish, shartnomalar tuzish, zayomlar be-rish va olish hamda boshqa xuquqchaga egadir. Korpo-ratsiyalarda qarzlar koʻpchilik ovozi asosida qabul qilinadi hamda aksionerlarning oʻz mablagʻining xoxishi boʻyicha ishlatish huquqi mavjud. Uning Ustav fondi eng kam ish xaqining 200 barobariga teng boʻladi. Kor-poratsiya dividendlar, aksiya chiqarish orqali oʻz Ustav fondini koʻpaytirishi mumkin. Mulkni tashkil etuvchi manbalarga daromadlar, bank kreditlari, byudjet delegatsiyalari, xayriya va boshqalar kiradi.

15.2. Xo‘jalik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga o‘tish zaruriyati.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston iqtisodiyotida xususiy sektorning ulushi va ahamiyatini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida" 2003-yil 24- yanvardagi PF-3202-son Farmonini bajarish yuzasidan hamda xususiylashtirilgan korxonalarda korporativ boshqarish prinsiplarini yanada joriy etish maqsadida Vazirlar Mahkamasinin G19.04.2003 y.da N189 –sonli «xususiylashtirilgan korxonalarni korporativ boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» qarori e‘lon qilingan.

QUYIDAGI ILOVALAR KELITIRILGAN:

1-Aksiyadorlik jamiyatining kuzatuvchi kengashi to‘g‘risidagi Namunaviy nizom

2-Davlatning aksiyadorlik jamiyatlaridagi ishonchli vakili to‘g‘risidagi Nizom

3-Investitsiya aktivlarining ishonchli boshqaruvchilari to‘g‘risidagi Nizom

4-Aksiyadorlik jamiyati ijro etuvchi organining rahbarini yollash to‘g‘risidagi Namunaviy mehnat shartnomasi.

2003- yil 24- yanvar, PF-3202-son: O‘zbekiston iqtisodiyotida xususiy sektorning ulushi va ahamiyatini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida maqsadi

Xususiy sektorni jadal rivojlantirishni rag‘batlantirish, mamlakat iqtisodiyotida uning roli va ahamiyatini tubdan oshirish, xususiylashtirilgan korxonalarni korporativ boshqarish tizimini takomillashtirish:

Muhim ustuvor yo‘nalishlar:

Xususiy tadbirkorlikni keng ko‘lamda rivojlantirish,

xususiy mulkchilikka asoslangan, shu jumladan davlat mulkini xususiylashtirish,

korxonalarni tashkil qilish va shu asosda iqtisodiyot tarkibida xususiy sektorning ulushini sezilarli darajada oshirish

mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar va bozor o‘zgartirishlarini chuqurlashtirish.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining "O‘zbekiston iqtisodiyotida xususiy sektorning ulushi va ahamiyatini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida" 2003-

yil 24- yanvardagi PF-3202-son Farmonini bajarish yuzasidan hamda xususiylashtirilgan korxonalarda korporativ boshqarish prinsiplarini yanada joriy etish maqsadida Vazirlar Mahkamasining 19.04.2003 y.da N 189 –sonli «Xususiylashtirilgan korxonalarni korporativ boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» qarori e‘lon qilingan.

**XUSUSIYLASHTIRILGAN
KORXONALARNI KORPORATIV BOSHQARISHNI TAKOMILLASHTIRISH
CHORA-TADBIRLARI TO‘G‘RISIDA VMQ- (№ 189 19.04.2003) QUYIDAGI
ILOVALAR KELITIRILGAN:**

Aksiyadorlik jamiyatining kuzatuvchi kengashi to‘g‘risidagi Namunaviy nizom (O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016- yil 10- fevraldagi 33-sonli qaroriga asosan chiqarilgan – O‘R QHT, 2016- y., 6-son, 56-modda)) Davlatning aksiyadorlik jamiyatlaridagi ishonchli vakili to‘g‘risidagi Nizom Investitsiya aktivlarining ishonchli boshqaruvchilari to‘g‘risidagi Nizom (Boshqaruvchi kompaniyalar to‘g‘risidagi Nizom 3-ilova O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2008- yil 2- oktyabrdagi 221-sonli qarori tahririda — O‘R QHT, 2008 y., 40-41-son, 412-modda)

(Aksiyadorlik jamiyati ijro etuvchi organining rahbarini yollash to‘g‘risidagi Namunaviy mehnat shartnomasi 4-ilova) O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016- yil 10- fevraldagi 33-sonli qaroriga asosan chiqarilgan — O‘R QHT, 2016 y., 6-son, 56-modda)).

**AKSIYADORLIK JAMIYATLARI VA AKSIYADORLARNING
HUQUQLARINI HIMOYA QILISH TO‘G‘RISIDA** Hujjat yangi tahrirda qabul qilingan (DASTLAB 1996- yil 26- aprel, 223-I-son)

XIII BO‘LIM 118-moddadan iborat

Mazkur Qonun O‘zbekiston Respublikasining «Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuniga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiriti sh haqida»gi 2014- yil 6- maydagi O‘RQ-370-sonli Qonuniga muvofiq yangi tahrirda qabul qilingan.

AJ faoliyati hamkorligi mustahkamlanishida Korporativ boshqaruv kodeksi (11 bob 42 ta band)ning tasdiqlanishi bunga misol bo‘la oladi. Tavsiyanoma

xususiyatiga ega bo'lgan Kodeksni joriy etishda aksiyadorlik jamiyatlarining tarmoqqa oid xususiyati va faoliyati turi hisobga olinishi belgilangan.

Kodeksda tavsiya xarakteriga ega bo'lgan namunaviy hujjatlar:

- Axborot siyosati to'g'risida nizom,
- Ichki nazorat to'g'risida nizom,
- Dividend siyosati to'g'risida nizom,
- Manfaatlarni qarama-qarshiligi vaqtida harakat qilish tartibi to'g'risida nizom,
- shuningdek Kodeksni joriy etish talablaridan kelib chiqib,
- jamiyat Ustaviga tegishli o'zgartirishlar kiritish bo'yicha tavsiyalar nazarda tutilgan.

15.3. Minoritar aksiyadorlar vakolatlarining mustahkamlanishi.

1. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning huquqiy asoslari.

2014- yil 6- may, O'RQ-370-son Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida (yangi tahriri)

13 bob. 116 modda.(Boblar nomini tahlil qilish)

1-modda. Ushbu Qonunning maqsadi

Ushbu Qonunning maqsadi aksiyadorlik jamiyatlarining tashkil etilishi, faoliyati, qayta tashkil etilishi va tugatilishi, shuningdek aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat.

2-modda. Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlari

Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risidagi qonun hujjatlari ushbu Qonun va boshqa qonun hujjatlaridan iboratdir.

Bank, investitsiya va sug'urta faoliyati sohalarida, shuningdek davlat tashkilotlarini xususiylashtirishda aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etishning va ular huquqiy holatining o'ziga xos xususiyatlari qonun hujjatlari bilan belgilanadi.

Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O'zbekiston Respublikasining aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya

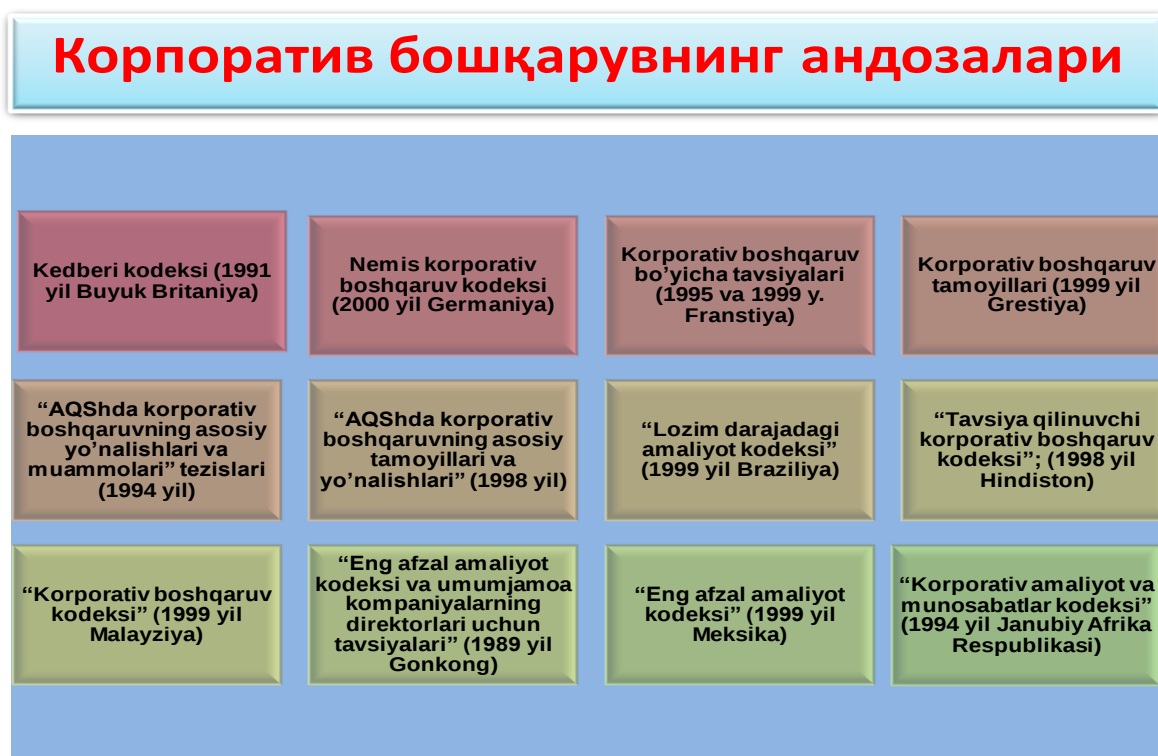
qilish to'g'risidagi qonun hujjatlarida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llaniladi.

3-modda. Aksiyadorlik jamiyatining huquqiy holati

Ustav fondi (ustav kapitali) aksiyadorlarning aksiyadorlik jamiyatiga nisbatan huquqlarini tasdiqlovchi muayyan miqdordagi aksiyalarga taqsimlangan tijorat tashkiloti aksiyadorlik jamiyati (bundan buyon matnda jamiyat deb yuritiladi) deb e'tirof etiladi.

17-modda. Jamiyat ustav fondining (ustav kapitalining) miqdori

Jamiyat ustav fondining (ustav kapitalining) eng kam miqdori jamiyat davlat ro'yxatidan o'tkazilgan sanada O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining kursi bo'yicha to'rt yuz ming AQSH dollariga teng summadan kamni tashkil etmasligi kerak.

Rasm 15.3 Korporativ boshqaruvning andozalari²³

2. Korporativ boshqaruvning ichki me'yoriy hujjatlari.

Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyati samaradorligini oshirish va korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish Komissiyasining 2015-yil 31-dekabrda

²³ Презентация доц. Ўрмонов Н.Т. ТДИУ 2017

o'tkazilgan yig'ilishida (2016-yil 11-fevraldagi 02-02/01-187-son Bayon.) Korporativ boshqaruv kodeksi tasdiqlangan.

Tavsiyalarni sifatli joriy etishda amaliy yordam berish maqsadida, quyidagi namunaviy hujjatlar ishlab chiqildi:

Axborot siyosati to'g'risida nizom;

Ichki nazorat to'g'risida nizom;

Dividend siyosati to'g'risida nizom;

Manfaatlar qarama-qarshiligi vaqtida harakat qilish tartibi to'g'risida nizom;

Ustavga kiritiladigan o'zgartirishlar loyihasi;

Korporativ boshqaruv tizimini tubdan takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi (7 bo'lim, 46 band) tasdiqlandi.

I. Xalqaro tajribani chuqur o'rganish asosida korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish

II. AJ.lariga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish, AJ.larining ochiqligi va oshkoraligini oshirish, buxgalterlik hisobotlarini va hisobot berishning xalqaro standartlarini joriy etish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish.

III. AJ.lari faoliyatida davlat organlari, Aksiyadorlar va menedjerlar o'rtasida vazifalar va vakolatlarni aniq belgilash

IV. aksiyadorlarning, shu jumladan, minoritar Aksiyadorlarning strategik menejment va Aksiyadorlik kompaniyalari faoliyatini nazorat qilishda rolini oshirish

V. Korporativ boshqaruv sohasida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish

VI. Qimmatli qog'ozlar bozorini, ayniqsa ikkilamchi bozorni yanada rivojlantirish, uning axborot-texnik bazasini mustahkamlash

VII. Korporativ boshqaruv sohasida kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish.

2015- yilning 1- iyulidan aksiyadorlik va boshqa xo'jalik jamiyatlari nomlarida ularning ustav kapitalida davlat ulushidan qat'i nazar, «davlat» so'zidan foydalanishga yo'l qo'yilmasligi.

Mustaqil ishlash uchun adabiyotlar ro`yxati:

1. Prezident Sh.Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi “2017–2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoyishi.15.08.2017 y.
2. Pindayk R.,Rubinfeld D. Mikroiqtisod(inglizchadan qisqartirib tarjima qilingan). -T.: “SHarq”, 2002-448b.
3. Betell T. Sobstvennost i protsvetanie / Tom Betell ; per. s angl. B. Pinskera. –M.: IRISEN. 2008-480 s.
4. Razzoqov A.A. va boshqalar. Iqtisodiy ta’limotlar tarixi.T. Moliya. 2007.320 b.
5. Keynes J.M. Obщaya teoriya zanyatosti i protsenta i deneg. / Per s ang. – M.: Ekonomika, 2010.

YAKUNIY NAZORATGA OID NAMUNAVIY SAVOLLAR VA TOPSHIRIQLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. –T.: O'zbekiston, 2017. – 34 b.

2. 2016-yil 29-dekabrda O'zbekiston Respublikasining “Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar qabul qilinganligi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida”gi №O'RQ-418-sonli Qonuni.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 5-oktyabrda “Tadbirkorlik faoliyatining jadal rivojlanishini ta'minlashga, xususiy mulkni har tomonlama himoya qilishga va ishbilarmonlik muhitini sifat jihatidan yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PF-4848-son Farmoni.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni. 7- fevral 2017- yil. <http://press-service.uz/uz/document/5482/>.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni № 4720 2015- yil 24- aprelda qabul qilingan “Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy qilish chora-tadbirlari to'g'risida” Farmoning mohiyati va korporativ boshqaruvni rivojlanish istiqbollarini tahlil qilish.

2. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan korporativ boshqaruv kodeksini xalqaro kodekslar bilan qiyosiy tahlili.

3. O'zbekistonda korporativ boshqaruvni rivojlantirishning huquqiy asoslari va xorijiy investorlarga berilgan kafolatlar.

8. Korporativ boshqaruv samaradorligini baholash mezonlari. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi 2015- yil 28- iyulda qabul qilgan 207- sonli qarori tahlili.

9. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida korporativ boshqaruv tizimini moliyalashtirish.
10. Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning institutsional asoslari
11. O‘zbekiston respublikasida korporativ boshqaruv muammolari va ularni hal etish masalalari va korporativ boshqaruvning rivojlanish istiqbollari
12. Vatanimiz taraqqiyotini yangi bosqichga ko‘tarishda korporatsiyalarning faoliyat ko‘rsatishi mexanizmi va ularning xususiyatlari
13. Iqtisodiyotning globallashuvi va jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi sharoitida korporativ tuzilmalarning strategiyalarining asosiy yo‘nalishlari.
14. Korporativ boshqaruv nazorat organlari
15. Korporativ boshqaruv jahon amaliyoti.
16. Korporativ boshqaruvda hamkorlik; investorlar, kompaniyalar.
17. Aksiyadorlar umumiy yig‘ilish.
18. Direktorlar kengashi.
19. Ijroiya organi.
20. Korporativ boshqaruvning me‘yoriy-huquqiy asoslari.
21. Korporativ boshqaruv modellari.
 22. Korporativ boshqaruv strategiyasi.
 23. Korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari.
 24. Korporativ boshqaruv kodeksi.

FAN BO`YICHA VIDEOMA`RUZALAR VA ROLIKLAR

1. Chris Partridge «Business Objects: Re-Engineering for Re-Use»
2. Steve Tendon Wolfram «Hyper-Productive Knowledge Work Performance (The TameFlow Approach and Its Application to Scrum and Kanban)».
3. Frank B. Watts «Engineering Documentation Control Handbook Configuration Management and Product LifeCycle Management».
4. Company Profiles // URL:<http://www.railwaygazette.com> (sayt Railway Gazette International).
5. Journal of Software Engineering Research and Development. <https://jserd.springeropen.com>
6. Developer. The Independent Magazine for Software Professionals. DeveloperDotStar.com
7. Journal of Software Engineering and Applications. <http://www.scirp.org/journal/jsea>
8. Steen Thomsen & Martin Conyon – Corporate Governance, mechanisms and systems. McGraw-Hill Higher Education UK, 2012 g. – 367pp.
9. Bob Tricker – Corporate Governance, Principles, Policies and Practices, 3rd edition, Oxford online resources center, 2012 g. – 904pp.
10. G20/OECD Principles of Corporate Governance – OEDCD report to G20 Finance Ministers and Central Bank Governors – Turkey 2015. – 66 s.
11. <https://www.youtube.com/watch?v=y81kijng3g0> - berkeley middle east inc. usa, corporate governance video
12. <https://www.youtube.com/watch?v=0reumep1wwk> -online corporate governance training
13. <https://www.youtube.com/watch?v=cbltlm80kxa> - leksiya Sergeya Gurieva "korporativnoe upravlenie: sovetы direktorov" iz kursa resh "finansы: prosto o slojnom"

14. <https://www.youtube.com/watch?v=cfoph8nf5n8> - «korporativnoe upravlenie», leksiya professora resh Sergeya Stepanova iz kursa «finansy: prosto o slojnom» pri podderjke kompanii ernst&young.
15. <http://lectoriy.mipt.ru/lecture/business-markcapfininst-l04-kontor-140227> - sliyaniya, poglosheniya i korporativnoe upravlenie
16. https://www.youtube.com/watch?v=fkd_1zb_6i4- Korolyov V.A. «korporativnoe upravlenie dlya «nekorporatsiy» kak instrument realizatsii strategii»
17. <http://www.investopedia.com/video/play/corporate-governance/> - corporate governance
18. <https://www.youtube.com/watch?v=dx7peke7wja> - corporate governance learning lecture
19. <https://www.youtube.com/watch?v=s5eoy988728> - corporate governance - what do shareholders really value? (lecture only)
20. <http://www.investopedia.com/video/play/corporate-governance/> - corporate governance
21. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. Ilmiy-elektron jurnal. www.iqtisodiyot.uz
22. Ekonomicheskoe obozrenie. www.cer.uz

GLOSSARIYLAR

Ingliz tilidagi sharxi	Rus tilidagi sharhi	O'zbek tilidagi sharhi	Terminning sharhi
Privatization	Privatizatsiya	Xususiylashtirish	Xususiylashtirish — jismoniy shaxslarning va davlatga taalluqli bo'lmagan yuridik shaxslarning ommaviy mulki obyektlarini yoki davlat aksiyali jamiyatlarining aksiyalarini davlatdan sotib olishidir.
Corporate advertasiment	Korporativna ya reklama	Korporativ reklama	Aniq bir tovar markasiga emas, balki to'liq tovarlar assortimentiga ehtiyoj yaratuvchi reklama.
Mixed economy	Smeshannaya ekonomika	Aralash iqtisodiyot	Bir vaqtning o'zida davlat yirik miqdordagi tovarlar va xizmatlarni bozorga taklif qiladi va xususiy sektorni tartiga soladi
Agent	Agent	Agent	shartnoma asosida "agentlik to'lovi" ga amal qilgan holda boshqa shaxsning topshirig'iga kura birinchi hisob raqamdan ikkinchi hisob raqamga pul o'tkazish operastiyalarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxsdir
Competition	Konkurensiya	Raqobat	Alohida shaxslar o'rtasida har biri o'zi uchun shaxsan erishini maqsad qilgan bitta yo'nalishdagi, xususan tadbirkorlar o'rtasida kattaroq foyda olish, savdo bozori, xomashyo

			manbalari uchun kurash
Underwriter	Anderayter	Anderrayter	shaxs yoki tashkilot ko‘rinishida bo‘lib, u qimmatbaho qog‘ozlarni ya’ni yangi chiqarilgan akstiya va obligastiyalarni investorlarga sotishda javobgarlikni va kafillikni o‘z bo‘yniga oladi.
Asymmetrical information	Assimetri cheskaya informatsiya	Asimmetrik axborot	birinchi guruh etarli darajadagi axborotga ega bo‘lishi, boshqa guruhning axborotlarga ega bo‘lmaslik holati
Outsider	Autsayder	Austayder	korporatsiya va uni boshqarishda qatnashmaydigan, “Mustaqil direktor” bo‘lmagan, korporatsiyaning ishchisi bo‘lmagan lekin korporatsiyaning akstiyasiga ega bo‘lgan shaxs
Affiliated person	Affilirovanny y litso	Affillangan shaxs	korporatsiyaning faoliyatiga o‘z ta’sirini o‘tkaza oladigan jismoniy yoki yuridik shaxs
Share capital	Aksioner-nyy kapital	Aksioner kapitali	akstiyadorlik jamiyatining akstiyalarini emissiya qilish yo‘li bilan shakllantirgan kapitali. Akstiyadorlik jamiyatining muassislari- akstiyadorlik jamiyatini tuzish to‘g‘risidagi ta’sis shartnomasini imzolagan yuridik va jismoniy shaxslar
			Tijorat tashkilotlari o‘rtasida ular faoliyatini muvofiqlashtirish,

Association	Assotsia-siya	Assotsiyat-siya	shuningdek, umumiy mulkiy manfaatlarni ifodalash va himoya qilish maqsadida tashkil etiladigan birlashma tashkil qilgan jismoniy yoki huquqiy shaxslar birlashmasidir
Diversifi-cation	Diversi-fikatsiya	Diversifikat-siya	har tomonlama rivojlantirish; yirik firmalar-birlashmalar yoki tarmoqlar faolligini kengaytirish
Dividend	Divident	Dividend	bu foydaning soliqlar va majburiy to'lovlar to'langanidan, qayta investitsiya amalga oshirilganidan so'ng akstiyadorlar jamiyati ixtiyorida qoladigan, akstiyadorlar o'rtasida taqsimlanishi kerak bo'lgan qismi
Insider	Insayder	Insayder	kompaniya faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan kompaniya haqida tijorat axborotiga ega bo'lgan kompaniya xodimi.
Investment	Investi-sii	Investisti-yalar	pul mablag'lari sarflari bo'lib, tadbirkorlik va boshqa faoliyat turlari obyektlariga kiritiladigan foyda, yaratiladigan yoki ijtimoiy samara beradigan mulkiy yoki intellektual boyliklarning hamma turlaridir.
Investment activities	Investitsionna ya deyatelnost	Investistion faoliyat	foyda olish yoki boshqa foydali samara olish uchun investistiyalar qo'yish va amaliy faoliyatni tashkil qilishdir.

Annual report	Godovoy otchet	Yillik hisobot.	akstiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishini o'tkazish jarayonida akstiyadorlik jamiyatlari xodimlariga va ushbu jamiyatning faoliyati bilan qiziquvchi shaxslarga taqdim etiladigan balans-zarar va foyda haqidagi hisobot, auditor va taftish komissiyasi xulosasi-jamiyat rahbariyatining kompaniya faoliyati bo'yicha, kompaniyani rivojlantirish va boshqarish haqidagi izohlari to'plami
Cartel	Kartel	Kartel	narxlarni qat'iylashtirish va mahsulot ishlab chiqarish hajmini cheklash yo'li bilan foydani hamkorlikda ko'paytiradigan ishlab chiqaruvchi guruhlar.
Consortium	Konsorsium	Konsorstium	bir necha banklar va kompaniyalarning yirik moliyaviy operastiyalarini amalga oshirish uchun tuzilgan monopolistik birlashma.
Corporate Governance	Korporativnoe upravlenie	Korporativ boshqaruv	bu biznesning tashkiliy - huquqiy rasmiylashtirilishini, tashkiliy strukturalarning optimallashtirishini boshqarish, qabul qilingan maqsadlarga muvofiq kompaniyada ichki va tashqi firma munosabatlarini tashkil qilishdir
			(lotincha corporatio – birlashish) –

Corporation	Korpo ratsiya	Korporatsiya	bu umumiy maqsadlarga erishish, birgalikda faoliyat ko'rsatish uchun birlashgan va huquqning mustaqil subyektini – huquqiy shaxsni
Business concern	Konsern	Konsern	Manfaatlar umumiyligi, moliyalashtirish, ishlab chiqarish hamkorligi bilan bog'langan, yagona mulkchilik negizi va nazorat organiga ega bo'lgan korxonalar birlashmasi. Nazorat nizom kapitalida ishtirok etish tizimi orqali amalga oshiriladi
Konglomerat	Konglo merat	Konglomerat	Texnologik jihatdan bir-biri bilan bog'liq bo'lmagan ko'p sonli tashkilotlarning birikuvi (birlashish va qo'shib olish) natijasida vujudga keladigan struktura.
Credit	Kredit	Kredit	o'z egalari qo'lida vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini boshqalar tomonidan ma'lum muddatga haq to'lash sharti bilan olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan ssuda kapitalining maqsadli harakatini o'z ichiga oluvchi iqtisodiy munosabatlardir
Leasing	Lizing	Lizing	bu zavodlarni, sanoat tovarlarini, uskunalarni, qo'zg'almas mulklarni mulk egasi tomonidan ularni ishlab chiqarish maqsadlarida ishlatish uchun ijaraga berish to'g'risidagi

			shartnomadir.
Margin	Marja	Marja	savdo, birja, sug'urta va bank amaliyotida tovarlar narxi, valyuta va qimmatbaho qog'ozlar kursi, foiz stavkalari va boshqa ko'rsatkichlar farqini ifodalash uchun ishlatiladigan atamadir.
Finansial industrial group	FPG	Moliya sanoat guruhlari (MGS)-	MGS tashkil etish haqida shartnoma imzolagan, yuridik shaxs huquqiga ega xo'jalik subyektlari majmui. Tovar va xizmatlar ishlab chiqarish sohasida amal qiluvchi strukturalar va moliyaviy struktura mavjud bo'lishi shart. Davlat ro'yxatidan o'tkazilishi shart.
Major shareholders	Majonitarnыe akcionеры	Majoritar akstiyador	kompaniya ustidan nazorat qilish uchun yirik akstiyalar paketi egalari.
Minority shareholders	Minoritarnыe akcionеры	Minoritar akstiyador	kompaniya tijorat va siyosiy masalalarini hal etishda etarsiz akstiyalar paketiga ega shaxslar
Gold share	Zolotaya aksiya	"Oltin akstiya"	bu ayrim akstiyadorlik jamiyatlarini boshqarishda davlat ishtirokining maxsus huquqi bo'lib, u strategik ahamiyatga ega bo'lgan davlat korxonalari xususiy lashtirilayotganda yoki akstiyadorlik jamiyatlarining davlat akstiya paketlari xususiy mulk etib realizastiya qilinayotganda O'zbekiston Respublikasi

			Xukumatining qaroriga asosan joriy qilinadi va mamlakatning iqtisodiy manfaatlari ximoya qilinishini ta'minlaydi
Syndicate	Sindikar	Sindikar	bir turdagi mahsulot ishlab chiqarish korxonalarining o'z mahsulotlarini yagona savdo tarmog'i orqali sotishni tashkil etish maqsadida tuzilgan korporativ birlashma.
Trust	Trest	Trest	Turli tashkilotlar umumiy ishlab chiqarish majmuiga birlashadigan tashkiliy jihatdan rasmiylashtirilgan birlashma. Bunda ular akstiyalar nazorat paketini yoki ishonch asosidagi shartnomani ishonch asosidagi kengashga berib, yuridik, ishlab chiqarish va tijorat mustaqilligini yo'qotadi.
Holding company	Xolding	Xolding	Bosh korxonalarining akstiyalar nazora paketiga ega bo'lgan va ularga nisbatan belgilangan funkstiyalarni bajaruvchi xo'jalik jamiyati shaklidagi yuridik shaxs (sof xolding, ma'muriy xolding, moliyaviy xolding va h.k.)
Program	programma	dastur	bu hodisa rivojining maqsadli yo'nalishlari va ularga erishishning rejalashtirilayotgan yo'llari tizimi.
Dealer	Diler	Diler	yirik sanoat kompaniyasi agenti bo'lgan tadbirqor, u kompaniyadan

			ulgurji tarzda xarid qilgan, mahsulot bilan chakana savdoni amalga oshiradi.
Investment -	Investitsiya	Investitsiya	ishlab chiqarishni rivojlantirish maqsadida mamlakat yoki chet ellarda iqtisodiyotning turli tarmoqlariga uzoq muddatli kapital kiritish. Uning moliyaviy va real turlari mavjud.
Concept	Konsepsiya	Konsepsiya	bu global maqsadlar va reja davrida ijtimoiy-iqtisodiy tizimning ustuvor yo'nalishlarini belgilashda o'z ifodasini topuvchi prognozlar, dasturlar loyihalari va rejalarining umumiy maqsadi hamda unga erishish yo'llari, shakllari va usullarini aniqlash.
goals	sell	maqsadlar	indikativ rejalashtirishda ideal holat yoki rejalashtirish obyektining ma'lum vaqt oralig'ida faoliyat ko'rsatish natijalari sifatida tushunladi.
the forecast	Prognoz	Prognoz	hodisa rivojining istiqbollarini aniqlashga yo'naltirilgan ilmiy tadqiqot oldindan ko'ra bilishning bir shakli hisoblanadi.
plan	plan	reja	bu oldinga qo'yilgan maqsadga erishish chora-tadbirlari to'g'risida qaror.
Functional	Funksionalna	Funksional	bu u yoki bu tashkilotlar, firmalar,

prognosis -	ya prognoz	prognoz qilish	korporatsiyalar, davlat organlari, o'quv muassasalarining muayyan amaliy maqsadlari va vazifalariga xizmat qiluvchi prognoz.
Ingliz tilidagi sharhi	Rus tilidagi sharhi	O'zbek tilidagi sharhi	Terminning sharhi
Agent	Agent	Agent	shartnoma asosida "agentlik to'lovi" ga amal qilgan holda boshqa shaxsning topshirig'iga kura birinchi hisob raqamdan ikkinchi hisob raqamga pul o'tkazish operastiyalarini amalga oshiruvchi yuridik va jismoniy shaxsdir
Underwriter	Anderayter	Anderrayter	shaxs yoki tashkilot ko'rinishida bo'lib, u qimmabaho qog'ozlarni ya'ni yangi chiqarilgan akstiya va obligastiyalarni investorlarga sotishda javobgarlikni va kafillikni o'z bo'yniga oladi.
Asymmetrical information	Assimetri cheskaya informatsiya	Asimmetrik axborot	birinchi guruh etarli darajadagi axborotga ega bo'lishi, boshqa gunuhning axborotlarga ega bo'lmaslik holati
Outsider	Autsayder	Austayder	korporastiya va uni boshqarishda qatnashmaydigan, "Mustaqil direktor" bo'lmagan, korporastiyaning ishchisi bo'lmagan lekin korporastiyaning akstiyasiga ega bo'lgan shaxs

Affiliated person	Affilirovannыy litso	Affillangan shaxs	korporastiyaning faoliyatiga o'z ta'sirini o'tkaza oladigan jismoniy yoki yuridik shaxs
Share capital	Aksioner-nyy kapital	Aksioner kapitali	akstiyadorlik jamiyatining akstiyalarini emissiya qilish yo'li bilan shakllantirgan kapitali. Akstiyadorlik jamiyatining muassislari- akstiyadorlik jamiyatini tuzish to'g'risidagi ta'sis shartnomasini imzolagan yuridik va jismoniy shaxslar
Association	Assotsiatsiya	Assotsiyatsiya	Tijorat tashkilotlari o'rtasida ular faoliyatini muvofiqlashtirish, shuningdek, umumiy mulkiy manfaatlarni ifodalash va himoya qilish maqsadida tashkil etiladigan birlashma tashkil qilgan jismoniy yoki huquqiy shaxslar birlashmasidir
Diversification	Diversifikatsiya	Diversifikatsiya	har tomonlama rivojlantirish; yirik firmalar-birlashmalar yoki tarmoqlar faolligini kengaytirish
Dividend	Divident	Dividend	bu foydaning soliqlar va majburiy to'lovlar to'langanidan, qayta investitsiya amalga oshirilganidan so'ng akstiyadorlar jamiyati ixtiyorida qoladigan, akstiyadorlar o'rtasida taqsimlanishi kerak bo'lgan qismi
Insider	Insayder	Insayder	kompaniya faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lgan kompaniya haqida

			tijorat axborotiga ega bo'lgan kompaniya xodimi.
Investment	Investitsii	Investitsiyalar	pul mablag'lari sarflari bo'lib, tadbirkorlik va boshqa faoliyat turlari obyektlariga kiritiladigan foyda, yaratiladigan yoki ijtimoiy samara beradigan mulkiy yoki intellektual boyliklarning hamma turlaridir.
Investment activities	Investitsionnaya deyatel'nost	Investitsionnaya faoliyat	foyda olish yoki boshqa foydali samara olish uchun investitsiyalar qo'yish va amaliy faoliyatni tashkil qilishdir.
Annual report	Godovoy otchet	Yillik hisobot.	akstiyadorlarning yillik umumiy yig'ilishini o'tkazish jarayonida akstiyadorlik jamiyatlari xodimlariga va ushbu jamiyatning faoliyati bilan qiziquvchi shaxslarga taqdim etiladigan balans-zarar va foyda haqidagi hisobot, auditor va taftish komissiyasi xulosasi-jamiyat rahbariyatining kompaniya faoliyati bo'yicha, kompaniyani rivojlantirish va boshqarish haqidagi izohlari to'plami
Cartel	Kartel	Kartel	narxlarni qat'iyashtirish va mahsulot ishlab chiqarish hajmini cheklash yo'li bilan foydani hamkorlikda ko'paytiradigan ishlab chiqaruvchi guruhlar.

Consortium	Konsor sium	Konsorstium	bir necha banklar va kompaniyalarning yirik moliyaviy operastiyalarini amalga oshirish uchun tuzilgan monopolistik birlashma.
Corporate Governance	Korpora tivnoe upravlenie	Korporativ boshqaruv	bu biznesning tashkiliy - huquqiy rasmiylashtirilishini, tashkiliy strukturalarning optimallashtirishini boshqarish, qabul qilingan maqsadlarga muvofiq kompaniyada ichki va tashqi firma munosabatlarini tashkil qilishdir
Corporation	Korpo ratsiya	Korporatsiya	(lotincha corporatio – birlashish) – bu umumiy maqsadlarga erishish, birgalikda faoliyat ko‘rsatish uchun birlashgan va huquqning mustaqil subyektini – huquqiy shaxsni
Business concern	Konsern	Konsern	Manfaatlar umumiyligi, moliyalashtirish, ishlab chiqarish hamkorligi bilan bog‘langan, yagona mulkchilik negizi va nazorat organiga ega bo‘lgan korxonalar birlashmasi. Nazorat nizom kapitalida ishtirok etish tizimi orqali amalga oshiriladi
Konglomerat	Konglo merat	Konglomerat	Texnologik jihatdan bir-biri bilan bog‘liq bo‘lmagan ko‘p sonli tashkilotlarning birikuvi (birlashish va qo‘shib olish) natijasida vujudga keladigan struktura.

Credit	Kredit	Kredit	o'z egalari qo'lida vaqtincha bo'sh turgan pul mablag'larini boshqalar tomonidan ma'lum muddatga haq to'lash sharti bilan olish va qaytarib berish yuzasidan kelib chiqqan ssuda kapitalining maqsadli harakatini o'z ichiga oluvchi iqtisodiy munosabatlardir
Leasing	Lizing	Lizing	bu zavodlarni, sanoat tovarlarini, uskunalarni, qo'zg'almas mulklarni mulk egasi tomonidan ularni ishlab chiqarish maqsadlarida ishlatish uchun ijaraga berish to'g'risidagi shartnomadir.
Margin	Marja	Marja	savdo, birja, sug'urta va bank amaliyotida tovarlar narxi, valyuta va qimmatbaho qog'ozlar kursi, foiz stavkalari va boshqa ko'rsatkichlar farqini ifodalash uchun ishlatiladigan atamadir.
Finansial industrial group	FPG	Moliya sanoat guruhlari (MGS)-	MGS tashkil etish haqida shartnoma imzolagan, yuridik shaxs huquqiga ega xo'jalik subyektlari majmui. Tovar va xizmatlar ishlab chiqarish sohasida amal qiluvchi strukturalar va moliyaviy struktura mavjud bo'lishi shart. Davlat ro'yxatidan o'tkazilishi shart.
Major shareholders	Majonitarnыe akcionеры	Majoritar akstiyador	kompaniya ustidan nazorat qilish uchun yirik akstiyalar paketi egalari.

Minority shareholders	Minoritarnыe akcionepы	Minoritar akstiyador	kompaniya tijorat va siyosiy masalalarini hal etishda etarsiz akstiyalar paketiga ega shaxslar
Gold share	Zolotaya aksiya	"Oltin akstiya"	bu ayrim akstiyadorlik jamiyatlarini boshqarishda davlat ishtirokining maxsus huquqi bo'lib, u strategik ahamiyatga ega bo'lgan davlat korxonalari xususiy lashtirilayotganda yoki akstiyadorlik jamiyatlarining davlat akstiya paketlari xususiy mulk etib realizastiya qilinayotganda O'zbekiston Respublikasi Xukumatining qaroriga asosan joriy qilinadi va mamlakatning iqtisodiy manfaatlari ximoya qilinishini ta'minlaydi
Syndicate	Sindikar	Sindikar	bir turdagi mahsulot ishlab chiqarish korxonalarining o'z mahsulotlarini yagona savdo tarmog'i orqali sotishni tashkil etish maqsadida tuzilgan korporativ birlashma.
Trust	Trest	Trest	Turli tashkilotlar umumiy ishlab chiqarish majmuiga birlashadigan tashkiliy jihatdan rasmiylashtirilgan birlashma. Bunda ular akstiyalar nazorat paketini yoki ishonch asosidagi shartnomani ishonch asosidagi kengashga berib, yuridik, ishlab chiqarish va tijorat

			mustaqilligini yo'qotadi.
Holding company	Xolding	Xolding	Bosh korxonalarning akstiyalar nazora paketiga ega bo'lgan va ularga nisbatan belgilangan funkstiyalarni bajaruvchi xo'jalik jamiyati shaklidagi yuridik shaxs (sof xolding, ma'muriy xolding, moliyaviy xolding va h.k.)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni Valyuta siyosatini liberallashtirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida. 2017- yil 2- sentyabr. PF-5177. 1-bet.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947 son Farmoni. //Xalq so‘zi, 2017- yil 8- fevral.
3. O‘zbekiston Respublikasi Qonuni №233-I “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida (yangi tahriri)”, 1996- yil 26- aprel. Yangi tahriri O‘RQ-370 son bilan 2014- yil 06- mayda tasdiqlangan.
4. O‘zbekiston Respublikasi «Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida»gi Qonuni. -Toshkent, 1996.
5. O‘zbekiston Respublikasi «Qimmatli qog‘ozlar bozori to‘g‘risida»gi Qonuni. -Toshkent, 2008.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Bank tizimini yanada rivojlantirish va bo‘sh pul mablag‘larini bank aylanmasiga jalb etish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PK,-726-sonli Qarori, 2007- yil 7- noyabr.2004.-358 s.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 26-dekabrda “O‘zbekiston respublikasining 2019- yilgi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari hamda 2020-2021 yillarga byudjet mo‘ljallari to‘g‘risida” PQ-4086 sonli qarori.
8. “O‘zbekiston respublikasida kripto-birjalar faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi O‘z.R. Prezidentining 2018- yil 2- sentyabrdagi PQ-3926-sonli qarori.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 3- iyuldagi «O‘zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida»gi RF-4947 sonli Farmoni. //Xalq so‘zi, 2017- yil 8- fevral.

11. “Valyuta siyosatini liberallashtirish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora tadbirlar to‘g‘risida”gi Farmon.02.09.2017y. PF- 5177. //Xalq so‘zi. 2017-yil 4- sentyabr.

12. “Xususiy mulk, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni ishonchli himoya qilishni ta‘minlash, ularni jadal rivojlantirish yo‘lidagi to‘siqlarni bartaraf etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasining 2015- yil 15- maydagi PF-4725 son farmoni.

13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015- yil 6- maydagi «Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish va ularning resurs bazasini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-2344-sonli qarori.

14. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasining 2019- yilda mamlakatni rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalari to‘g‘risida parlamentga murojaatnomasi. //Xalq so‘zi, 2018- yil 29- dekabr. №271-272-soni, 2-bet.

15. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. -T.: O‘zbekiston, 2017 y. – 104 b.

16. Mirziyoyev Sh.M. BMT Bosh Assambleyasining 72- sessiyasidagi nutqi (Nyu York shahri, 2017- yil 19- sentyabr). //Xalq so‘zi, 2017- yil 20-sentyabr.

17. Mirziyoyev Sh.M. Konstitutiya – erkin va farovon hayotimiz, mamlakatimizni yanada taraqqiy etdirishning mustahkam poydevoridir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutiya qabul qilinganining 25 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. 2017- yil 7- dekabr.

18. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. -T.: “O‘zbekiston”, 2018.-80b.

19. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.

20. Mirziyoyev Sh.M. “Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi” mavzusidagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutiya qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 48 b.

21. Zaynutdinov SH.N. Korporativ boshqaruv asoslari. O‘quv qo‘llanma. -T.: O‘zbekiston, 2008. – 260 b.
22. Xodiyev B.Yu., Berkinov B.B. “Korporativ boshqaruv va raqobatni rivojlantirish”: O‘quv qo‘llanma. -T., 2011 y.
23. Steen Thomsen & Martin Conyon – Corporate Governance, mechanisms and systems. McGraw-Hill Higher Education UK, 2012 – 367pp.
24. Bob Tricker – Corporate Governance, Principles, Policies and Practices, 3rd edition, Oxford online resources center, 2012 – 904pp.
25. Bazelskiy komitet po bankovskomu nadzoru. Osnovnye printsipy effektivnogo bankovskogo nadzora. Bazel, 1997. -258 s.
26. Edvin Dj. Dolan i dr. Dengi, bankovskie delo i denejno kreditnaya politika. Per. s angl. -Moskva-Leningrad: 1991. -446 s.
27. Finansovyy menejment. Problemy i resheniya. Uchebnik. Pod.red. A.Z.Bobylevoy. M.: YUrayt, 2012.-903s.
28. Saryov V.V., Kantarovich A.A. Elektronnaya kommersiya. – SPb: Piter, 2015.– s. 92.
29. Lavrushin O.I. Bankovskoe delo: uchebnoe posobie. –M: Finansy i statistika, 2014. – s 366.
30. Investitsii: sistemnyy analiz i upravlenie. Pod red. K.V.Baldina. 4-e izd. M.: «Dashkov i K», 2012.-288s.
31. Gurkov I.B. Strategiya i struktura korporatsii: ucheb. posob. -2-e izd., pererab. –M.: «Delo» ANX, 2008, s.58
32. Gryaznova A.G. i dr. Nauchnye podhody k otsenke masshtabov tenevoy ekonomiki v finansovo-kreditnoy sfere i меры po ix snijeniyu. -M.: Finansy i statistika, 2005. -270 s.
33. Osnovy bankovskogo dela v Rossiyskoy Federatsii: Ucheb,posobie/ pod.red. Semenuty O.G.-Rostov n/D: Feniks, 2001,-448 s
34. Tepman L.N.Korporativnoe upravlenie: uchebnoe posobie. YUniti-Dana 2012 g. 243 s

35. F.Mirzaev. “Banklararo raqobat:mohiyati, shakllanishi va rivojlanish bosqichlari” nomli monografiyasi.T.:Moliya-2008y.
36. Xamidulin M.B. Финансовые механизмы корпоративного управления. Monografiya. – T.: Moliya, 2008. –204 s
37. Xoshimov A.A. Korporatsiya shaklidagi tuzilmalarning rivojlanish istikbollari. - T.: Moliya, 2003. - 111 b.
38. Abdullaeva SH.Z. Pul kredit va banklar. -Toshkent: Iqtisod-moliya, 2007. - 344 b.
39. Achilov M.F., Aliyev M.G., Kotov V.A., Teshaev SH.J., Hamidulin M.B. Рынок капитала O‘zbekistana: Vchera, segodnya i zavtra. -Tashkent: «Moliya», 2002, -268 s.
40. Begmatov A.S., Xamidulin M.B., Bo‘taboev M.SH. Korporativ madaniyat va korporativ boshqaruv. -T.: «Akademiya» nashriyoti, 2007 y.
41. Kapitonov E. A., Kapitonov A. E. Korporativnaya kultura. – M: OAO Rostizdat. 2001.
42. Kravchenko R.S. Korporativnoe upravlenie: obespechenie i zashchita prava akcionerov na informatsiyu. - M.:Spark. 2002.
43. Upravlenie i korporativnyy kontrol v akcionernom obshchestve. Pod red. E.P.Gubina. - M.:YUrist. 1999.
44. Adamchuk V.V. i dr. «Ekonomika truda». Uchebnik. –M.: ZAO «Finstatinform», 1999. –431 s.
45. Adamchuk V.V. i dr. Ekonomika i sotsiologiya truda: - Uchebnik dlya vuzov. –M.: YUNITI, 1999.
46. Ekonomika Uzbekistana. Informatsionno-analiticheskiy byulleten za 2017 god. Tashkent 2018.
47. www. ra-national.ru - Natsionalnaya reytingovaya agentstvo. Straxo-voy ryнок v 2017 godu: premii budut rasti, pribyl - padat. Analiticheskiy obzor NRA.
48. www.epp.enjournal.net - nauchnyy jurnal «Ekonomika, predprinimatelstvo i pravo».

N.T. O‘rmonov, A.N.Xamzaev

O‘ZBEKISTONDA MULKIY ISLOHOTLAR NAZARIYASI VA
AMALIYOTI

O‘quv qo‘llanma

“IQTISODIYOT” – 2019.

Muharrir
Mirhidoyatova D.

Musahhih
Matxo‘jayev A.O.

Litsenziya AI № 240 04.07.2013. Terishga berildi 8.10.19. Bosishga ruxsat
etildi 20.10.2019. Qog‘oz bichimi 60x80 1/16. Times garniturası. Ofset bosma.
Ofset qog‘ozı. Shartli bosma tabog‘i 11,0. Hisob nashr varag‘i 10,7. Adadi ____ nusxa.

“IQTISODIYOT” nashriyoti DUKning matbaa bo‘limida chop etildi.
100003. Toshkent shahri Islom Karimov ko‘chasi, 49-uy.

O'zbekistonda mulkiy islohotlar
nazariyasi va amaliyoti. O'quv
qo'llanma. O'rmonov N.T.,
Xamzayev A.N. -T.:
«IQTISODIYOT», 2019.
- 173 bet.

1. O'rmonov N.T.,
2. Xamzayev A.N.

ISBN 0000000000

UO`K 0000
KBK 000000